

Народна банка на
Република Северна Македонија

**ГОДИШЕН ИЗВЕШТАЈ
2024 ГОДИНА**

Народна банка на Република Северна Македонија

Годишен извештај за 2024 година

Скопје, април 2025 година

Содржина

Обраќање на гувернерот	4
I. Монетарната политика во 2024 година	10
1.1. Цели на монетарната политика	10
II. Меѓународно окружување	16
III. Макроекономски движења во 2024 година	21
3.1. БДП и инфлација	22
3.2. Пазар на труд	25
3.3. Јавни финансии	28
3.4. Биланс на плаќања, МИП и надворешен долг	32
3.5. Монетарни и кредитни агрегати	38
IV. Макроекономскиот амбиент и монетарната политика во 2025 - 2027 година ..	43
V. Монетарни инструменти	47
VI. Управување и инвестирање на девизните резерви	55
VII. Платежни услуги и платни системи	61
VIII. Издавање и управување со книжните и кованите пари на Република Северна Македонија – трезорско работење	68
IX. Внатрешна ревизија	73
9.1. Работење на Комитетот за ревизија	74
X. Управување со човечките ресурси	75
XI. Управување со ризиците во Народната банка во 2024 година	78
XII. Извршување на Програмата за работа за 2024 година	86
Стратегиска цел 1 – Унапредување на инфраструктурата за водење на монетарната политика	90
Стратегиска цел 2 – Задржување и натамошно јакнење на стабилност и отпорност на банкарскиот систем	91
Стратегиска цел 3 – Поддршка на населението и корпоративниот сектор преку развивање сигурни, иновативни и ефикасни платни системи	93
Стратегиска цел 4 – Унапредување на инвестициската политика и обезбедување оптимален поврат на девизните резерви во согласност со принципите на сигурност и ликвидност	95
Стратегиска цел 5 – Приспособување на стандардите на Европскиот систем на централни банки	95
Стратегиска цел 6 – Зголемена транспарентност и отчетност	96
Стратегиска цел 7 – Финансиска едукација и инклузија	100
Стратегиска цел 8 – Зголемена свесност за климатските промени и придонес за зелена одржлива економија	103

Стратегиска цел 9 – Зајакнување на управувањето со ризиците на ниво на Народната банка	105
Прилог 1 : Изложеност на климатски ризици и ефектите од одржливото инвестирање на девизните резерви	111

Обраќање на гувернерот

Почитувани,

Дозволете ми ова обраќање да го започнам со една активност којашто го одбележа работењето на Народната банка во 2024 година. Тоа беше нашиот пат за влез во Единствената област за плаќања во евра (СЕПА). Под водство на Народната банка, нашата земја направи значителни напори да ја усогласи правната рамка во доменот на плаќањата и платните системи со регулаторните барања на Европската Унија (ЕУ). Сите потребни активности беа успешно завршени и на почетокот на јули 2024 година Народната банка го поднесе формалното барање за пристапување на земјава во Единствената област за плаќања во евра (СЕПА). На 6 март 2025 година, Европскиот совет за плаќања ја прифати нашата земја како 39 членка на Единствената област за плаќања во евра (СЕПА), исполнувајќи една од најважните цели на патот кон членство во ЕУ. Членството во СЕПА е потврда за успешните регулативни реформи предводени од Народната банка и следствено високите регулативни стандарди коишто се применуваат од страна на финансиските институции, што е важно за натамошното поттикнување на конкуренцијата, иновациите, но и за задржувањето на финансиската стабилност како предуслов и за макроекономската стабилност, којашто е јавно добро.

На светски план, во 2024 година светскиот економски пејзаж беше под најголемо влијание на геополитичките неизвесности. Имајќи ги предвид постојаната пазарна променливост на цените на енергентите, под влијание на геополитичките тензии особено во Украина и на Блискиот Исток, но и сè поголемата примена на дигитализација и вештачката интелигенција коишто ги трансформираат индустриските гранки, економските движења беа многу тешко предвидливи. Светската економија забележа стабилна стапка на раст од околу 3,2%, во околности на понатамошно забавување на инфлацијата и поолабавени финансиски услови, по последователните шокови со коишто се соочи во претходните неколку години. Во еврозоната, којашто е нашиот најзначаен трговски партнер, економската активност оствари годишен раст од 2,8% што упатува на малку пониски економски остварувања во однос на другите развиени економии, главно заради пониските остварувања на Германија во однос на останатите европски држави. Процесот на дезинфлација на светско ниво и понатаму се одвиваше, но со различно темпо. Притоа, иако цените на основните производи се намалија на нивоа до или под долгорочниот тренд, цените на услугите сè уште се инертни во повеќето земји. Овие ценовни движења доведоа до претпазливо нормализирање на монетарните политики од страна на централните банки, водејќи сметка за задржувањето на макроекономската стабилност.

Македонската економија во 2024 година забележа економски раст од 2,8%, како резултат на позитивниот придонес на домашната побарувачка, во најголема мера одразувајќи го позитивниот придонес на бруто-инвестициите, а потоа и растот на јавната и приватната потрошувачка. **Во 2024 година, продолжи процесот на**

дезинфлација, при што инфлацијата се сведе на 3,5%, во просек, што е речиси тројно намалување во однос на претходната година. Оваа динамика се поврзува со стабилизирањето на цените на храната и енергијата на светските пазари, како и затегнатите финансиски услови, согласно мерките преземени од централната банка. Тековната сметка на платниот биланс оствари умерен дефицит од 2,3% од БДП, додека на финансиската сметка беше забележано второ највисоко ниво на странски директни инвестиции од 7,1% од БДП. Во услови на стабилни и поволни движења на девизниот пазар, коишто овозможува значителен нето откуп на девизи во 2024 година, беше забележано зголемување на нивото на девизните резерви, коишто на крајот на 2024 година достигнаа историски високо ниво од 5.019 милиони евра. Ова ниво на девизните резерви е над нивото пред пандемијата за 40%, што во голема мера е и одраз и на соодветните политики коишто Народната банка ги спроведува во изминативе кризни години. Согласно сите стандардни меѓународни показатели ова ниво на девизни резерви обезбедува силна поддршка за натамошно одржување на стабилноста на домашната валута. Дополнителен сигурносен механизам за одржувањето на стабилноста на девизниот курс на денарот претставува и можноста за брз пристап на Народната банка до девизна ликвидност преку репо-линијата на Европската централна банка (ЕЦБ), којашто иако досега не е користена, ќе биде расположлива до јануари 2027 година.

Поволните трендови кај инфлацијата и на девизниот пазар во текот на годината придонесоа за постепено и претпазливо олабавување на монетарната политика од страна на Народната банка од третиот квартал, соодветно на условите во економијата и во согласност со поставеноста на Европската централна банка, којашто исто така во 2024 година постепено ја нормализира монетарната политика. Притоа, Народната банка почнувајќи од септември 2024 година во три наврати ја намали каматната стапка на благајничките записи до нивото од 5,35%. Покрај ова, во декември беа намалени и каматните стапки на депозитите преку ноќ и на 7 дена до нивоата од 3,95% и 4%, соодветно. Ова придонесе и за постепено намалување на каматните стапки на кредитирањето на населението и компаниите, коишто минатата година значително се приближија до каматните стапки во ЕУ.

Кај [задолжителната резерва, во февруари 2024 година](#), беше донесен поширок сет мерки главно насочени кон натамошна поддршка на процесот на денаризација и зголемување на долгорочното штедење. Овие мерки придонесоа за постепени промени во билансите на банките, при што вкупните депозити остварија годишен раст од 11,4%, при посилен пораст на денарските и долгорочните депозити. Согласно овие движења, учеството на денарските депозити во валутната структура на вкупните депозити на домаќинствата, во декември 2024 година, изнесуваше 53,5%, што е одраз на поволните трендови кај штедењето и на јакнењето на денаризацијата. Овие движења кај депозитите, како основен извор на финансирање на активностите на банките, овозможува силна кредитна поддршка за економијата, при што годишната стапка на раст на вкупните кредити во декември изнесуваше 11,2%. Оваа стапка на кредитна поддршка беше значително повисока во однос на растот на кредитите во еврозоната, каде што стапката на кредити изнесуваше 1,7% во декември 2024 година.

Народната банка во 2024 година ги следеше и движењата во банкарскиот систем заради согледување на потенцијалните ризици и натамошно преземање мерки за јакнење на неговата стабилност. Притоа, согласно оцената дека сè уште постојат неизвесности од окружувањето и нестабилниот геополитички контекст коишто создаваат неизвесност и нагорни ризици за следниот период, Народната банка во јули 2024 година ја зголеми стапката на противцикличен заштитен слој на капиталот за дополнителни 0,25 процентни поени, до нивото од 1,75%, како мерка со превентивен карактер за натамошно јакнење на сопствените средства на банките, а со тоа и јакнење на нивната отпорност. **Макропрudentните мерки коишто Народната банка редовно ги презема од 2022 година па наваму, заедно со микропрudentните мерки, придонесоа стапката на адекватност на капиталот да изнесува 19% на крајот на 2024 година, што е највисоко ниво во последните седумнаесет години.** Ова е особено значајно доколку се има предвид дека следува по период на неколку последователни макроекономски кризи. Истовремено, стапката на адекватност на капиталот на домашниот банкарски сектор бележи најбрз раст во овој период, во споредба со земјите од ЕУ и од регионот. Покрај подобрените показатели кај капиталот, се забележуваат позитивни остварувања и кај квалитетот на кредитното портфолио, каде што учеството на нефункционалните во вкупните кредити се намали на историски најниското ниво од околу 3%.

Постојаните заложби на Народната банка за соодветно одредување на монетарните мерки за справување во ценовните движења, при истовремено следење и на состојбите во банкарскиот систем беа позитивно оценети од страна на релевантните меѓународни финансиски институции како соодветни и навремени мерки коишто придонесуваат за макроекономска стабилност на земјава. Така, во рамките на редовните консултации, коишто произлегуваат од членството на земјава во **Меѓународниот монетарен фонд (ММФ)**, мисијата на ММФ искажа поддршка за успешната политика на Народната банка во изминатиот период и справувањето со предизвиците во економското окружување. Позитивни оценки за монетарната политика се дадени и во **Извештајот на Европската комисија** за напредокот на земјава објавен во октомври 2024 година, при што Европската комисија наведува дека усогласеноста во делот на монетарната политика со европската регулатива, стандарди и практики и натаму е на високо ниво.

Довербата и кредибилитетот коишто ги има Народната банка кај меѓународните финансиски институции беше потврдена и со **Меморандумот за соработка склучен со Европската банка за обнова и развој (ЕБОР), за примената на Кодексот за финансирање на жените претприемачи во нашата земја.** Поголемата финансиска вклученост на жените претприемачи преку развивање вештини, знаења, изработката и следењето на соодветните податоци и пристапот до финансиски средства се основните цели на пилот-проектот со кој раководи Народната банка со поддршка од ЕБОР, а со што се поддржува родовата финансиска вклученост во земјава.

Исто така, **Народната банка и Европската инвестициска банка (ЕИБ), потпишаа Договор за соработка**, со кој се обезбедува поддршка за напорите на Народната банка во сферата на зелените финансии. Во овој сегмент, Народната банка продолжи со активностите за промовирање на зелените финансии и за првпат објави [Преглед на „зелените“ показатели](#), заедно со Методолошкиот водич за нив, во согласност со активностите предвидени во рамките на првиот Среднорочниот план на активности на Народната банка во доменот на управувањето со климатските ризици усвоен во 2023 година. Прегледот содржи показатели за животната средина и енергетиката, показатели за климатските ризици и показатели за зелените финансии. Како дел од заложите на Народната банка за справување со климатските промени е и вклучувањето на обврзниците за финансирање зелени и социјални проекти во портфолиото на девизните резерви на нашата централна банка. Во рамките на членството во Меѓународната мрежа за зелен финансиски систем (NGFS), експерти од Народната банка учествуваа во изготвувањето на Водичот за обелоденување на ризиците и можностите поврзани со климатските ризици за централните банки (Guide on climate-related disclosure for central banks - second edition). Во согласност со заложите за подигнување на свесноста за климатските ризици и нивно вградување во работењето, во 2024 година се изработи и првата Политика за одржливост на Народната банка. Во согласност со меѓународните стандарди и регулативи, во Политиката и Нацрт акцискиот план (Roadmap) за спроведување на Политиката се посветува внимание на подобрувањето на оперативната ефикасност од работењето, градењето на капацитетите за ЕСГ, се дефинираат најважните показатели за успешноста и се поставуваат целите за одржливост со акцент на транспарентноста. Со овие документи, Народната банка предвидува проширување на опфатот на активностите и вградување на целите за одржлива економија во секојдневното работење на Народната банка.

Со поддршката на финтек-секторот и дигиталните иновации, централната банка создава нови можности за модернизација на финансиските услуги, подобра достапност за граѓаните и поттик за раст на претприемаштвото. Олеснувањето на процесите и подобрувањето на услугите, преку користењето на придобивките од дигитализацијата е заложба на Народната банка и таа како регулатор настојува да се зголеми искористувањето на технолошките придобивки. За таа цел, во 2024 година **Народната банка им овозможи на граѓаните брзо и лесно добивање извештај од Кредитниот регистар**, преку Националниот портал за услуги. Народната банка изработи и воведо нова веб-услуга за **автоматизирано преземање на податоците од Курсната листа**. Воведувањето на новата услуга е во рамките на унапредувањето на ИТ-безбедноста на процесите преку примена на нови технологии коишто се поотпорни на нападите од дигиталниот простор. Постојаното јакнење на киберотпорноста, како и користењето на технологиите за подобрување на услугите кон корисниците е заложба на централната банка. Покрај тоа, **Народната банка постојано обезбедува финансиска едукација преку која ги информира граѓаните за тоа како да ги препознаат ризиците од кибернападите**, како што е измамата преку сомнителни пораки.

И во текот на 2024 година, **Народната банка посветено работеше на унапредување на статистичките податоци коишто се во доменот на нејзиното работење.** Народната банка, којашто на крајот на 2019 година стана 18-тата земја членка на највисокиот стандард на Меѓународниот монетарен фонд (ММФ) – СДДС плус, и натаму прибира, изготвува и објавува висококвалитетни статистички податоци. Во текот на 2024 година, започна со објавување нов сет консолидирани квартални финансиски сметки, состојби, а сè уште траат и активностите за развој на податоците за финансиските сметки, текови. Со цел Народната банка и натаму да ги следи европските статистички барања, постигнато е усогласување на роковите за објавување и доставување податоци, а врз основа на препораките од мисијата на ММФ од областа на екстерните статистики, изработена е нова пилот-верзија на статистиката на билансот на плаќања. Воедно, продолжуваат активностите за дигитализација на процесот на прибирање, изготвување и дисеминација на податоците преку повеќе проекти.

Во услови на динамичен развој на финансискиот систем и дигитализација на финансиските услуги, **финансиската едукација станува сè потребна за сите возрасти и за сите социјални слоеви од населението.** Оттука, тимот за финансиска едукација во 2024 година одржа поголем број интерактивни едукативни предавања во споредба со минатата година (74, наспроти 56), заради проширување на опфатот на учесниците и зголемување на финансиската писменост. Покрај тоа, беа организирани и предавања за повозрасното население, на коишто посетителите имаа можност да се запознаат со основните функции и задачи на Народната банка, современите начини на плаќање, како и за безбедноста при користењето дигитални финансиски производи и услуги.

Народната банка и минатата година преземаше активности за подобрување на пристапноста до финансиските услуги за ранливите категории население. Во тој контекст, Народната банка ги изработи [Насоките за поголемо вклучување на лицата со попреченост](#) како потрошувачи во банкарскиот сектор, а ја изработи и ја испечати и Брошурата наменета за лицата со оштетен вид, којашто би придонесла за нивна поголема финансиска едукација и подобро информирање за нивните права.

Во текот на 2024 година, Народната банка презеде активности и за осовременување на своето корпоративно работење. Така, во мај 2024 година, Советот на Народната банка го усвои новиот [Стратегиски план на Народната банка за периодот 2025 – 2027 година](#) којшто е унапреден согласно најдобрите централнобанкарски практики и по примерот на неколку централни банки. Покрај традиционалните надлежности на Народната банка, особен акцент е ставен на справувањето со трендовите коишто се развиваат и коишто ќе ги обликуваат овие законски функции во наредните години, а со цел да се овозможи поголем придонес за одржлив и инклузивен раст на македонската економија, поддржувајќи ја нејзината зелена и дигитална транзиција. Истовремено, Народната банка и натаму ја зајакнува свесноста за значајноста на Етичкиот кодекс кај вработените заради негова соодветна примена во секојдневното работење, односно за постапување во согласност со правилата коишто ги уредува Етичкиот кодекс. За таа цел, беа спроведени интерни едукативни активности

на теми поврзани со Етичкиот кодекс, како и едукативни обуки во соработка со надворешни институции.

Транспарентноста во однос на работењето е приоритет на Народната банка, па уште во 2021 година, таа зеде доброволно учество во пилот-проектот за оцена на транспарентноста во однос на новиот Кодекс за транспарентност на ММФ, како втора земја во светот. Оттука, се засили нашата активност за подобрување на транспарентноста, преку сеопфатна, јасна, поедноставена и навремена комуникација и во изминатите неколку години постојано расте бројот на соопштенијата за јавноста. Така, во текот на 2024 година бројот на соопштенијата за јавноста (над 260 соопштенија) беше повисок за 30% во однос на претходната година, а дури двојно поголем во однос на 2018 година. Во изминатиот период се засили комуникацијата и преку јавните настапи на раководните лица на Банката, па во 2024 година беа забележани 127 учества на настани/дадени интервјуа, што е повеќе за дури шестпати во однос на 2018 година. Народната банка сè повеќе комуницира и преку објавите на социјалните медиуми, коишто во претходната година изнесуваа малку над 400, при што нашите заложби се преку инфографики да се придонесе за визуализација и подобро разбирање на статистичките податоци и други релевантни информации.

Почитувани,

Во духот на овие значајни достигнувања, Народната банка на Република Северна Македонија и во иднина ќе биде посветена на својата најважна улога во обезбедувањето макроекономска и финансиска стабилност, што е основата за одржлив развој на економијата. Со стратегиски и прецизно дефинирани политики и со постојана соработка со меѓународните партнери, ќе продолжиме да ја унапредуваме платежната инфраструктура и ќе ги поттикнуваме новите иницијативи за финансиска вклученост и иновации. Ќе бидеме и понатаму посветени на поддршката на одржливиот економски раст, создавањето стабилни основи за следната генерација и обезбедувањето на иднината на нашата земја во контекст на европските интеграции и светските економски предизвици кои ќе опстојуваат и натаму. Преку иновативни пристапи и стратегиско планирање, и натаму ќе градиме сигурна и успешна финансиска иднина за сите наши граѓани и субјекти.

17 април 2025 година
Скопје

Гувернер и претседавач
на Советот на Народната банка
д-р Анита Ангеловска-Бежоска

I. Монетарната политика во 2024 година

Забавување на инфлацијата

Задржана стабилноста на девизниот курс на денарот

Одржување адекватно ниво на девизните резерви

1.1. Цели на монетарната политика

Одржувањето на ценовната стабилност претставува основна законски дефинирана цел на монетарната политика на Народната банка. Друга цел, подредена на основната цел, е да придонесува кон одржување стабилен и конкурентен финансиски систем што е пазарно ориентиран. Народната банка ја поддржува и општата економска политика без да го загрози остварувањето на основната цел и во согласност со принципот на отворена пазарна економија со слободна конкуренција. Од стратегиски аспект, од октомври 1995 година се применува стратегијата на одржување стабилен номинален девизен курс на денарот, до 2001 година во однос на германската марка, а потоа во однос на еврото.

Промените во макроекономскиот амбиент беа карактеристика и во текот на 2024 година, што наметна потреба од постојано приспособување на монетарната политика за остварување на законски дефинираните цели. Постепеното намалување на инфлацијата на ниво близу до историскиот просек, стабилизирањето на инфлациските очекувања, како и поволните остварувања на девизниот пазар овозможија промени во поставеноста на монетарната политика, овојпат кон олабавување. Имено, почнувајќи од септември, Народната банка започна со претпазливо нормализирање на монетарната политика, преку намалување на основната каматна стапка, што беше поддржано и преку промените кај задолжителната резерва. **Целите на монетарната политика беа успешно остварени, што се согледува преку натамошното одржување стабилен девизен курс, како и зголемување на девизните резерви коишто се задржаа во сигурната зона според сите показатели на соодветноста.** Воедно, во однос на ценовната стабилност, и во 2024 година просечната стапка на инфлација забавуваше и се сведе на 3,5%, од 9,4% претходната година, одразувајќи ги постабилните движења кај цените на храната, енергијата и базичната инфлација, како и ефектите од соодветната монетарна поставеност. Исто така, во услови на стратегија на „де факто“ фиксен девизен курс на денарот во однос на еврото, Народната банка ги имаше предвид промените на монетарната политика на Европската централна банка. Преземените монетарни мерки придонесоа за закотвување на инфлациските очекувања, одржување стабилен девизен пазар и намалување на инфлацијата. Во 2024 година, успешно беше задржана и финансиската стабилност, а беа донесени и неколку макропрudentни мерки коишто придонесоа за дополнително јакнење на капиталната основа на банките и нивната отпорност на шокови.

Графикон 1

Производствен јаз и инфлација*

* Производствениот јаз претставува показател за цикличната положба на економијата и се пресметува како отстапување на оствареното од потенцијалното ниво на БДП, во однос на потенцијалното ниво на БДП (производен јаз = (остварен БДП – потенцијален БДП)/потенцијален БДП). Кај вкупната и базичната инфлација прикажана е просечната годишна промена (во %).

Графикон 2

Бруто девизни резерви

Графикон 3

Показатели за адекватноста на девизните резерви

* Според правилото на Гринспан и Гвидоти (Greenspan-Guidotti rule), потребно е земјата да одржува целосна покриеност на краткорочниот долг (преостанато достасување) со девизни резерви.

** Ликвидната актива се состои од ликвидната актива и вложувања во домашни државни обврзници и во странски државни обврзници и записи. Вкупната актива не ги вклучува средствата кај домашни банки.

*** Показателот се однесува на кредитите кон финансискиот и нефинансискиот сектор, при што за 2016 година податокот ги вклучува промените од регулаторните измени.

Извор: НБРСМ и ДЗС.

**** Методологијата за пресметка на стапката на покриеност со ликвидност (СПЛ) е во согласност со барањата на меѓународната спогодба Базел 3.

Графикон 4

Избрани показатели за финансиската стабилност

1.2. Постапеност на монетарната политика

Од септември 2024 година, Народната банка започна со постепено и претпазливо нормализирање на монетарната политика. Во услови на намалување и стабилизирање на ценовните притисоци и инфлациските очекувања, а при натамошен поволен девизен пазар, Народната банка во три наврати, постепено ја намали основната каматна стапка до нивото од 5,55%, до крајот на 2024 година, збирно за 0,75 п.п., при истовремено задржување на понудениот износ на благајничките записи на нивото од 10.000 милиони денари. Истовремено, во декември 2024 година беа намалени и каматните стапки на расположливите депозити преку ноќ и на седум дена за по 0,25 п.п., до нивоата од 3,95% и 4%, соодветно. Со оглед на монетарната стратегија на стабилен девизен курс на денарот во однос на еврото, при одлучувањето беа земени предвид и промените во

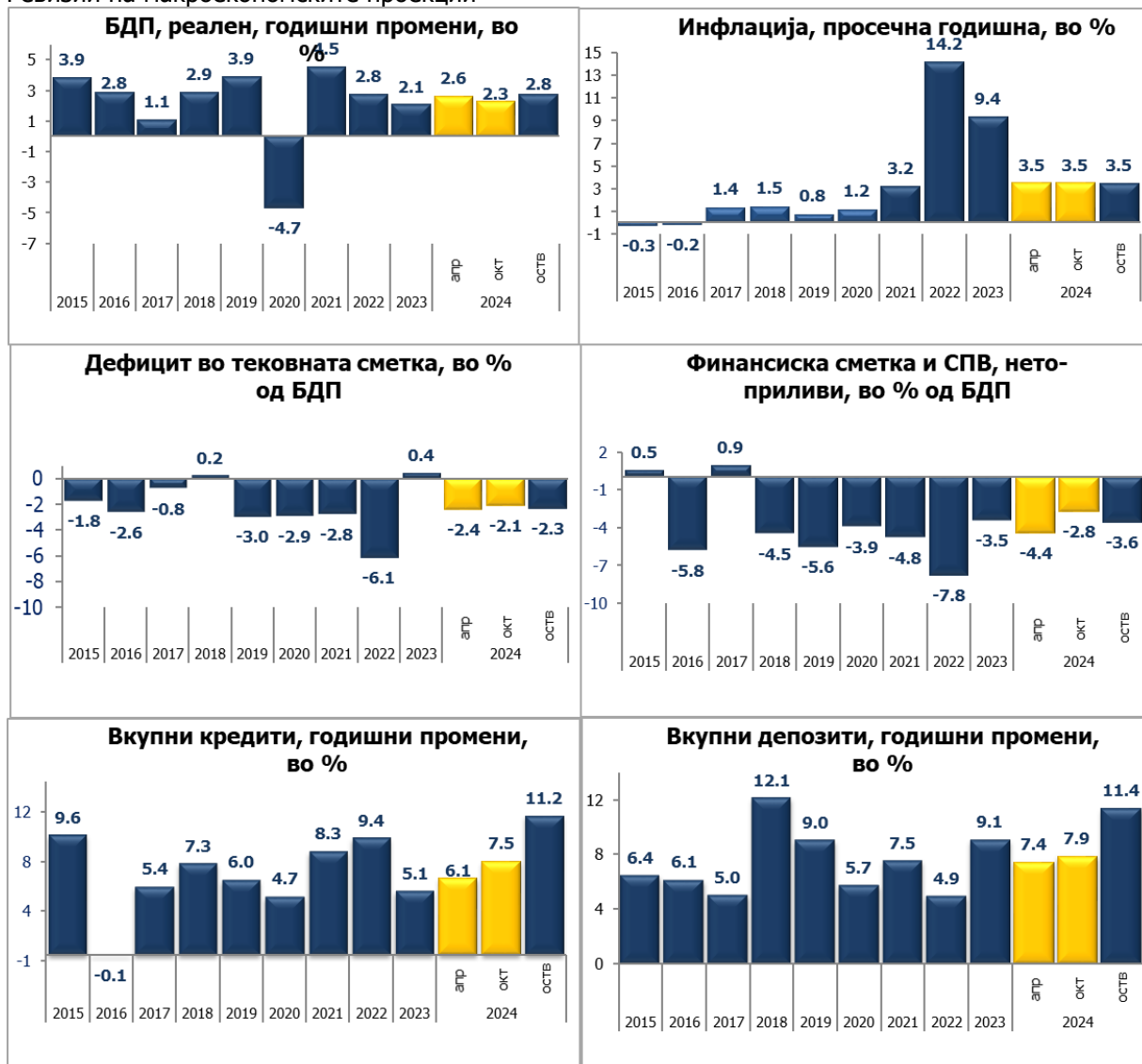
монетарната политика на Европската централна банка, којашто од јуни 2024 година започна со постепенa нормализација преку каматните стапки. Монетарната поставеност беше поддржана и преку дополнителни мерки, односно, на почетокот на 2024 година беше донесена одлука за промени во поставеноста и начинот на одржување на задолжителната резерва¹, заради натамошна денаризација на економијата и раст на штедењето. Во текот на годината и натаму се применуваше мерката насочена кон поттикнување на кредитирањето проекти за обновливи извори на енергија. Покрај ова, заради понатамошно јакнење на системската отпорност на банкарскиот сектор, како и на преносот на монетарните сигнали, Народната банка донесе и макропрудентни мерки. Така, во јули беше донесена одлука за зголемување на стапката на противцикличниот заштитен слој на капиталот на банките за дополнителни 0,25 процентни поени, до нивото од 1,75% (со примена од 1 август 2025 година, којашто во два наврати беше продолжена сè до крајот на првото тримесечје на 2026 година). Ваквата поставеност на монетарната политика, односно тековното ниво на каматните стапки, заедно со промените кај задолжителната резерва и преземените макропрудентни мерки, придонесуваат за стабилност на девизниот курс на денарот во однос на еврото и за ценовна стабилност на среден рок. Ризиците од надворешното окружување и понатаму постојат и се понагласени, а будно се следат и ризиците од домашните фактори коишто можат да влијаат врз побарувачката и врз цените во следниот период. Народната банка е подготвена да ги употреби сите неопходни инструменти и да презема мерки за успешно остварување на законски поставените цели.

Макроекономскиот амбиент во 2024 година наметна потреба од постепено и претпазливо нормализирање на монетарната политика, којашто е одраз на поволните трендови кај инфлацијата и девизните резерви, при што и понатаму постојат ризици поврзани со надворешното и домашното окружување. При постојани поволни движења на девизниот пазар, Народната банка интервенира со значителен нето-откуп на девизи во текот на целата 2024 година. Кумулативните интервенции на Народната банка со откуп на девизниот пазар во текот на 2023 година и 2024 година во целост го надоместија износот на продадени девизи во периодот на големите притисоци на девизниот пазар, предизвикани од глобалните удари од пандемијата и енергетската криза.

Нивото на цените во домашната економија во 2024 година забележа просечен годишен раст од 3,5%, што во целост соодветствува со октомвриските проекции и претставува позначително забавување во однос на претходната година (9,4%). Овие остварувања се резултат на стабилното движење на цените на храната, енергијата и базичната инфлација, но и заради претпазливата монетарна политика.

¹ Повеќе детали може да се прочитаат на следнава врска <https://www.nbrm.mk/ns-newsarticle-soopstenie-29022024.nspix>

Графикон 5
Ревизии на макроекономските проекции

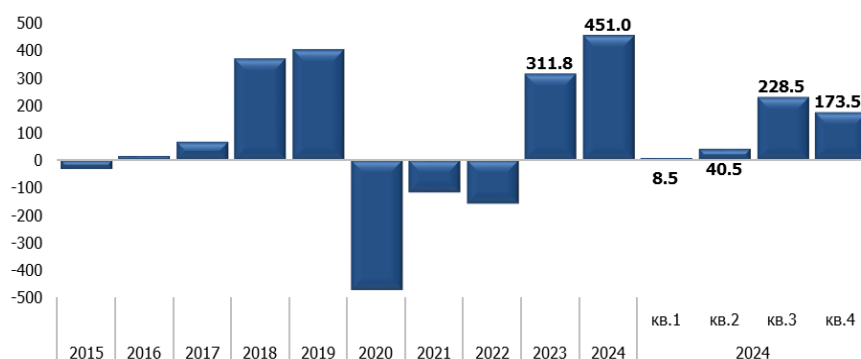

Извор: НБРСМ и ДЗС. Проекциите за сите показатели се однесуваат на макроекономските проекции на НБРСМ.

Девизните резерви во 2024 година забележаа значително зголемување, задржувајќи се во сигурната зона во текот на годината. Имено, девизните резерви остварија раст, со што на крајот на 2024 година достигнаа историски високо ниво од 5.029 милиони евра, што упатува на соодветно ниво за одржување на стабилноста на курсот на домашната валута. Растот главно произлегува од откупот на девизи на девизниот пазар од страна на Народната банка. Поволните остварувања беа резултат на високите нето-приливи во финансиската сметка, коишто овозможија покривање на умерениот дефицит на тековната сметка и раст на девизните резерви. Имено, во 2024 година беше остварен еден од историски највисоките износи на нето-приливи од странски директни инвестиции, како и поголеми нето-приливи од долгорочното задолжување на државата.

Графикон 6

Интервенции на НБРСМ на девизниот пазар (во милиони евра)

Извор: НБРСМ.

Депозитите во финансискиот сектор засилено пораснаа во текот на годината, при поповолни финансиски услови за штедење. Така, годишниот раст на вкупните депозити во 2024 година достигна 11,4%. Гледано од секторски аспект, растот произлегува од зголемувањето на депозитите кај домаќинствата и претпријатијата (придонеси од 8,8 п.п. и 2,7 п.п., соодветно), при мал пад на депозитите на останатите сектори (негативен придонес од 0,2 п.п.). Поволни придвижувања се забележани и кај валутната и кај рочната структура на депозитите, што упатува на зајакната доверба во домашната валута и банкарскиот систем, во согласност со мерките преземени од Народната банка. Така, во 2024 година е остварен силен годишен раст од 15,2% кај денарските депозити (со вклучени депозитни пари), во споредба со растот на депозитите во странска валута од 6,1%. Исто така, долгорочните депозити во 2024 година забележаа висок годишен раст (од 25,4%), додека краткорочните депозити остварија умерен раст (од 3,4%).

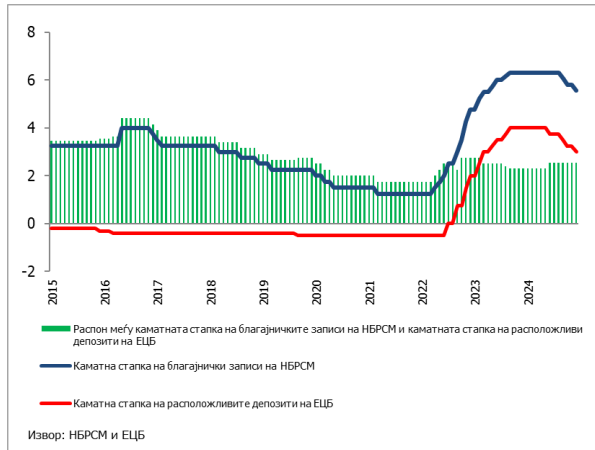
Од аспект на *кредитите на приватниот сектор*, при олеснети кредитни услови и зголемена кредитна побарувачка, кредитниот раст забрза и достигна 11,2% во текот на 2024 година. Од секторски аспект, растот произлегува од повисокиот позитивен придонес на кредитите на претпријатијата, при понизок позитивен придонес на кредитите на домаќинствата. Во однос на валутната структура, висок позитивен придонес имаат кредитите во домашна валута, при мал позитивен придонес на кредитите во странска валута (со вклучени денарски кредити со валутна клаузула).

Со оглед на примената на стратегија на стабилен номинален девизен курс на денарот во однос на еврото, промените на *каматните стапки во еврозоната*, како економија сидро, имаат важна улога од аспект на поставеноста на монетарната политика во земјава. Така, во текот на 2024 година, Европската централна банка почна да ја нормализира монетарната политика и во четири наврати ја намали основната каматна стапка на расположливите депозити. Со тоа, распонот меѓу основните каматни стапки, односно помеѓу каматната стапка на благајничките записи на Народната банка и каматната стапка на расположливите депозити на ЕЦБ, на крајот на 2024 година, изнесуваше 2,55 п.п. Во однос на каматните стапки на банките во домашната економија, распонот помеѓу каматната стапка на денарските и каматната стапка на девизните депозити, на крајот на 2024 година, забележа мало проширување (од 0,9 п.п. на 1,0 п.п.), како резултат на малку поизразеното нагорно поместување на каматната стапка

на денарските депозити, во однос на зголемувањето на каматната стапка на девизните депозити.

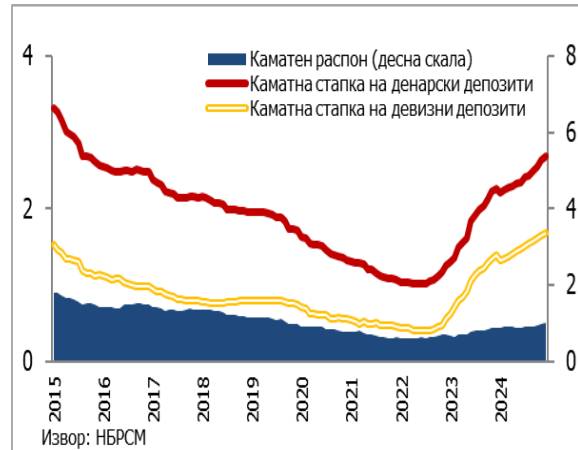
Графикон 7

Распон на основните каматни стапки на НБРСМ и ЕЦБ, во п.п.

Графикон 8

Распон на каматните стапки на банките во домашната економија, во п.п.

II. Меѓународно окружување²

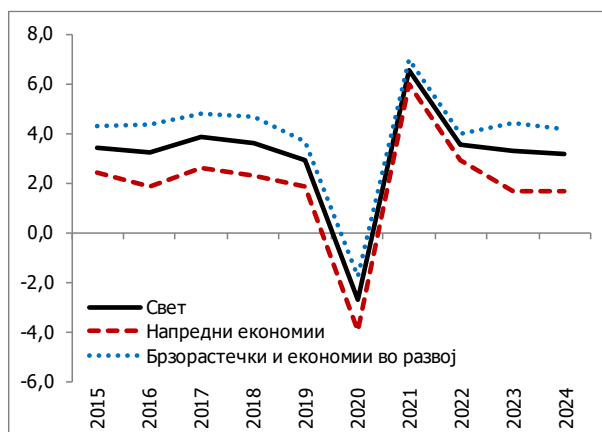
Глобалната економска активност во 2024 година покажа отпорност и беше стабилна, во услови на поповолни глобални финансиски услови и закрепнување на растот на глобалната трговија, но кога сè уште постојат геополитички тензии и зголемена неизвесност. Глобалната инфлација и натаму забавува, но во некои земји поумерено, при истовремен пад на цените на примарните производи, пред сè на енергентите и постепено олабавување на пазарите на труд. Централните банки на развиените земји започнаа со постепено нормализирање на монетарната политика, преку претпазливо намалување на каматните стапки.

Растот на глобалната економска активност во 2024 година е проценет на 3,2% и е под дводеценискиот просек пред пандемијата (од 3,7% во периодот 2000 – 2019 година). Остварениот раст е малку послаб во однос на 2023 година (3,3%), што произлегува од забавениот економски раст кај брзорастечките и економиите во развој (4,2% во 2024 година, наспроти 4,4% во 2023 година), при непроменет раст кај напредните економии (од 1,7%). Така, економската активност на САД бележи солиден раст, главно под влијание на силната потрошувачка и инвестициите, надоместувајќи го слабиот раст во еврозоната, којашто е наш најзначаен трговски партнер. Ова се должи во најголем дел на слабите економски остварувања на Германија, којашто заостанува во однос на другите земји од еврозоната, во голема мера како одраз на постојано послабото производство и извозот на стоки. Во однос на брзорастечките земји, растот во Кина забави како резултат на послабата потрошувачка, ниската доверба на потрошувачите и проблемите на пазарот на недвижности.

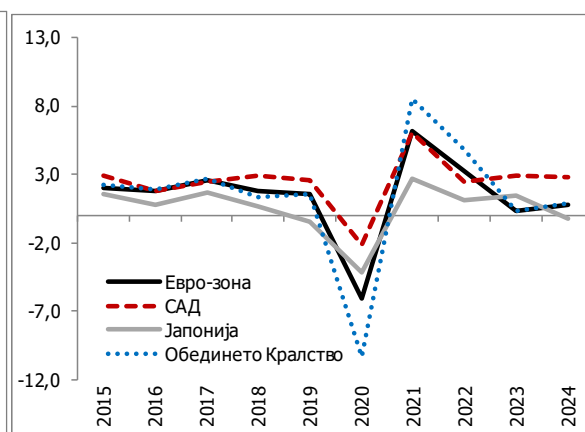
Се очекува дека глобалниот економски раст ќе биде стабилен на среден рок, но и натаму послаб во однос на претпандемичниот период. Сепак, неизвесноста опстојува, при што ризиците за глобалниот раст на среден рок се главно надолни и се поврзани со зголемената геополитичка неизвесност. Имено, засилувањето на војните и конфликтите може да доведе до дополнително нарушување на трговските текови и раст на цените на примарните производи, а евентуалното засилување на протекционистичките политики може да ги влоши трговските тензии, да ги намали инвестициите, да ја намали ефикасноста на пазарот и повторно да ги наруши синџирите на снабдување. Дополнителна неизвесност носи и несигурноста околу економските политики, коишто можат да имаат влијание врз условите на финансиските пазари, со неповолни последици за финансиската и фискалната одржливост. Од друга страна, обновувањето на постоечките и склучувањето нови трговски договори од страна на дел од влијателните економии во светот може повољно да влијае врз економскиот раст, преку зголемена доверба кај потрошувачите, ублажување на неизвесноста и раст на инвестициите.

² Анализата се заснова врз „Светскиот економски преглед“ на ММФ од октомври 2024 и јануари 2025 година, „Глобални економски изгледи“ на Светската банка од јануари 2025 година и тримесечните извештаи на Народната банка.

Графикон 9
Глобален економски раст (во %)

Графикон 10
Економски раст во развиените земји (во %)

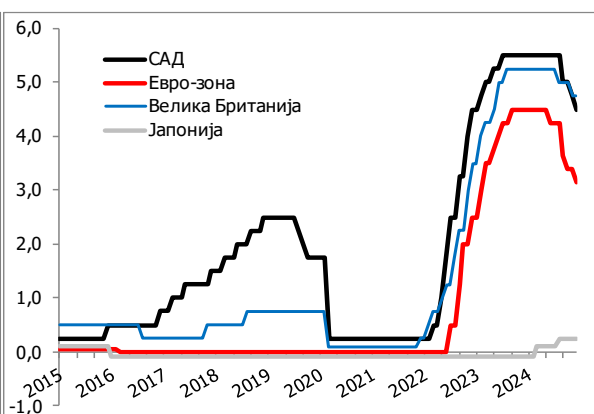
Извор: Светски економски преглед, октомври 2024 година и ажуриран извештај од јануари 2025 година, ММФ.

Во 2024 година, *инфлацијата на глобално ниво* забави сведувајќи се на 5,7% (6,7% во 2023 година), што е главно одраз на поволните движења на цените на енергентите и храната на меѓународниот пазар, подобрените синџири на снабдување, како и на ефектите од монетарното затегнување од страна на централните банки, што придонесе за закотвување на инфлациските очекувања. Ценовните притисоци од домашните фактори постепено ослабнаа, при помала затегнатост на пазарот на трудот и поумерен номинален раст на платите. Сепак, тие опстојуваа и во текот на годината, што придонесе за поумерено забавување на базичната инфлација, при побавно намалување на цените на услугите, коишто во многу земји сè уште се над нивото од пред пандемијата. Гледано по групи земји, во 2024 година, инфлацијата кај развиените економии забави посилно и се спушти на 2,6% (4,6% во 2023 година), а инфлацијата кај брзорастечките економии и економиите во развој се сведе на 7,8% (8,1% во 2023 година).

Графикон 11
Глобална стапка на инфлација (во %)

Графикон 12
Референтни каматни стапки во развиените земји (во %)

Извор: Светски економски преглед, октомври 2024 година и ажуриран извештај од јануари 2025 година, ММФ. Извор: централните банки.

Во однос на квантитативните показатели што го отсликуваат надворешното окружување на македонската економија, проценетата *странска ефективна побарувачка* бележи сè уште низок, но минимално забрзан раст во 2024 година. Имено, се оценува

дека странската ефективна побарувачка ќе оствари раст од 0,7% (0,6% во 2023 година), при што најголем позитивен придонес кон растот имаат соседните земји Србија, Бугарија и Грција. Нискиот раст на странската ефективна побарувачка е пред сè одраз на слабите остварувања на Германија, како наш најзначаен трговски партнер, којашто две години по ред бележи пад на економската активност, како резултат на влошувањето во домашното производство и во надворешнотрговската размена. *Странската ефективна инфлација* исто така забави во 2024 година, по високиот раст остварен во претходната година и изнесуваше 3,1% (7,6% во 2023 година), при што сите земји придонесоа за забавувањето, а најмногу Германија и Србија³.

Графикон 13

Странска ефективна побарувачка

Графикон 14

Странска ефективна инфлација

Извор: националните заводи за статистика и пресметки на НБРСМ⁴.

На пазарите на *примарните производи*, во 2024 година, во просек, е забележан мал пад на цените во однос на 2023 година, под влијание на цените на енергетските производи, коишто бележат натамошен, но значително послаб пад во споредба со претходната година. Така, просечната цена на суровата нафта во 2024 година изнесува 73,9 евра за барел, што претставува пад од 3,0% во однос на 2023 година (76,2 евра за барел). Од аспект на динамиката, на почетокот на годината цената на нафтата бележеше нагорен тренд и во април го достигна максимумот (82,9 евра за барел), а потоа започна да се намалува и кон крајот на годината цената на нафтата се спушти под 70 евра за барел, што беше поттикнато од намалената глобална побарувачка, пред сè од Кина и силната понуда од земјите производителки надвор од ОПЕК+, и покрај присутните геополитички тензии и одлуката на групацијата ОПЕК+ подоцна да започне со зголемување на производството⁵. Во 2024 година, забавен ценовен пад забележаа и дел од неенергетските производи. Имено, цените на прехранбените производи на светските берзи забележаа пад од 3,2%, во услови на зголемени залихи, додека цените на основните метали бележат пад од 1,9%, главно како одраз на послабата побарувачка од Кина.

³ Инфлацијата во Србија е коригирана за промените во девизниот курс.

⁴ Странската ефективна побарувачка е пресметана како збир од пондерирани индекси на БДП на најзначајните трговски партнери на нашата земја. Во пресметката на индексот се вклучени: Германија, Грција, Италија, Холандија, Белгија, Шпанија, Србија, Хрватска, Словенија и Бугарија. Пондерите се пресметани врз основа на учеството на извозот кон овие земји во вкупниот извоз во периодот 2016 – 2018 година. Странската ефективна инфлација претставува пондерирани збир на индексите на потрошувачките цени на земјите најзначајни партнерки на нашата земја, во доменот на увозот на стоки за широка потрошувачка. Во пресметката на овој показател се вклучени: Германија, Грција, Франција, Италија, Шпанија, Австрија, Словенија, Бугарија, Полска, Хрватска и Србија. Пондерацијата структура се заснова врз нормализираните учества на номиналниот увоз од секоја од земјите во вкупниот номинален увоз во периодот 2016 – 2018 година.

⁵ Првично беше планирано во октомври да се започне со зголемување на производството, коешто претходно доброволно беше намалено од неколку членки на групацијата, но тоа неколкупати беше одложувано, а на состанокот од 5 декември 2024 година беше одлучено дополнително да се одложи почетокот на зголемувањето на производството на нафта за три месеци, до април 2025 година.

Графикон 15

Месечно движење на цената на примарните енергетски и неенергетски производи
(евра, индекс: 2016=100)

Графикон 16

Месечно движење на цените на суровата нафта, металите⁶ и храната
(евра, индекс: 2016=100)

Извор: Базата на податоци на ММФ за цените на примарните производи.

Поради забавувањето на стапката на инфлација во текот на 2024 година и изгледите за нејзино сведување на целното ниво на среден рок, како и отпорната економска активност, најголемиот дел од централните банки во развиените земји започнаа со претпазливо олабавување на *монетарната политика* во втората половина на годината. Така, ФЕД, за првпат по четири години, во септември ја намали референтната каматна стапка за 0,5 п.п., како резултат на намалената инфлација и избалансираните ризици во однос на остварувањето на целното ниво кај инфлацијата и полната вработеност. По почетното намалување во септември, ФЕД го забави намалувањето и во ноември и декември, во два наврати ја намали референтната каматна стапка, за вкупно 0,5 п.п., во услови на солиден раст на економската активност, олеснети услови на пазарот на трудот, намалени притисоци од инфлацијата и нејзино движење кон целното ниво. Така, во декември 2024 година каматната стапка се движеше во распон од 4,25% до 4,5%. Покрај ова, ФЕД продолжи со натамошно намалување на портфолиото на трезорските и хипотекарните хартии од вредност. Банката на Англија за првпат во август ја намали референтната каматна стапка за 0,25 п.п. и уште еднаш во ист обем во ноември, со што на крајот на годината таа изнесуваше 4,75%. Покрај тоа, во текот на годината се остваруваше и програмата за продажба на средства преку намалување на портфолиото на хартии од вредност во билансот на централната банка.

Европската централна банка (ЕЦБ), во јуни 2024 година, за првпат ги намали каматните стапки за 0,25 п.п., по девет месеци непроменетост, во согласност со оцената дека ценовните притисоци се ослабени, а инфлациските очекувања се намалени, но притоа беше нагласено дека ЕЦБ ја задржува монетарната политика во зоната на затегнатост. По ова, во септември ја намали каматната стапка на расположливите депозити за дополнителни 0,25 п.п. (стапките на основните операции за рефинансирање и на расположливите кредити преку ноќ се намалија за 0,6 п.п., во согласност со промените во оперативната рамка⁷). При оцена за послабо закрепнување на

⁶ Индексот на металите е композитен индекс којшто вклучува цени на бакарот, алуминиумот, железната руда, лимот, никелот, цинкот, оловото и ураниумот.

⁷ Според последната промена во оперативната рамка за водење на монетарната политика на ЕЦБ од 13.3.2024 година, којашто стапи во сила на 18.9.2024 година, каматната стапка на расположливите депозити ќе се користи како основна каматна стапка за водење на монетарната политика, а нивото на другите две каматни стапки ќе се одредува преку утврден распон, така што распонот помеѓу каматната стапка на основните операции за рефинансирање и на расположливите депозити се намалува и ќе изнесува 0,15 п.п., а распонот помеѓу каматната стапка на расположливите кредити преку ноќ и на основните операции за рефинансирање ќе остане ист, односно 0,25 п.п. ([интернет-врска](#)).

економската активност во еврозоната од очекувањата и понатамошно забавување на вкупната инфлација во согласност со очекувањата, ЕЦБ во октомври и декември дополнително ги намали трите каматни стапки за по 0,25 п.п. (или вкупно за 1 п.п. за целата година кај стапката на расположливи депозити), со што на крајот на годината тие изнесуваа 3,0%, 3,15% и 3,40%, соодветно. Портфолиото во рамките на Програмата за откуп на хартии од вредност (APP) се намалуваше постепено во текот на целата година и со предвидливо темпо, а портфолиото од Програмата за откуп на хартии од вредност за итна поддршка на економијата заради пандемијата (PEPP) се намалуваше за 7,5 милијарди евра месечно во просек, сè до целосниот прекин на реинвестициите во рамките на оваа програма на крајот на 2024 година.

III. Макроекономски движења во 2024 година

Табела 1
Основни показатели за македонската економија

годишни промени, во %	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Реален сектор										
Бруто домашен производ *	3.9	2.8	1.1	2.9	3.9	-4.7	4.5	2.8	2.1	2.8
Инфлација	-0.3	-0.2	1.4	1.5	0.8	1.2	3.2	14.2	9.4	3.5
Стапка на невработеност	26.1	23.7	22.4	20.7	17.3	16.4	15.4	14.4	13.1	12.4
Надворешен сектор										
Биланс на тековна сметка (% од БДП)	-1.8	-2.6	-0.8	0.2	-3.0	-2.9	-2.8	-6.1	0.4	-2.3
Трговски биланс (% од БДП)	-20.1	-18.8	-17.8	-16.2	-17.3	-16.6	-19.7	-26.3	-18.1	-20.1
Странски директни инвестиции (% од БДП)	2.2	3.3	1.8	5.6	3.2	1.4	3.3	4.9	3.3	7.1
Бруто надворешен долг (% од БДП) **	69.3	74.7	73.4	73.0	72.4	78.7	79.8	79.4	75.4	78.5
Бруто девизни резерви (во милиони ЕУР)	2,261.8	2,613.4	2,336.3	2,867.1	3,262.6	3,359.9	3,643.3	3,862.9	4,538.5	5,029.0
Монетарен сектор										
Парична маса (M4)	6.9	6.2	5.1	11.8	9.3	6.9	7.0	5.1	8.7	11.4
Вкупни кредити	9.6	6,5***	5.4	7.3	7,6***	4.7	8.3	9.4	5.1	11.2
Вкупни депозити (со депозитни пари)	6.4	6.1	5.0	12.1	9.0	5.7	7.5	4.9	9.1	11.4
Фискален сектор										
Буџетско салдо (% од БДП)	-3.5	-2.7	-2.7	-1.8	-2.0	-8.0	-5.3	-4.4	-4.6	-4.4
Јавен долг (% од БДП)	46.6	48.8	47.7	48.4	49.2	59.7	60.3	58.2	58.1	62.4
Банкарски сектор										
Стапка на адекватност на капиталот (%)	15.5	15.2	15.7	16.5	16.3	16.7	17.3	17.7	18.1	18.9
Нефункционални кредити на нефинансискиот сектор/ бруто кредити (%)	10.8	6.6	6.3	5.2	4.8	3.4	3.2	2.9	2.8	2.7
Ликвидна актива / вкупна актива**** (%)	31.4	30.9	29.8	30.6	31.9	32.5	32.4	30.0	31.8	32.6
Стапка на покриеност со ликвидност (СПЛ)*****							292.2	273.8	263.5	289.4

Извор: НБРСМ, ДЗС, Министерство за финансии.

* Претходен податок за 2023, проценет податок за 2024.

** Без обврски на монетарната власт (без репо договори)

*** Коригирано за отписите.

**** Ликвидната актива се состои од ликвидната актива и вложувања во домашни државни обврзници и во странски државни обврзници и записи. Вкупната актива не ги вклучува средствата кај домашни банки.

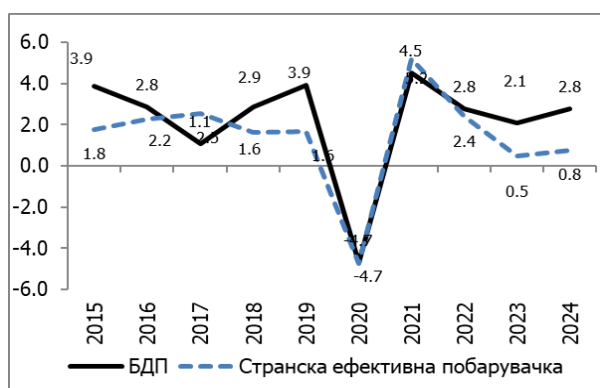
***** Методологијата за пресметка на стапката на покриеност со ликвидност (СПЛ) е во согласност со барањата на меѓународната спогодба Базел 3.

3.1. БДП и инфлација

Домашната економија растеше во текот на 2024 година, и покрај зголемената макроекономска неизвесност, при што **реалниот раст на БДП** забрза искачувајќи се на 2,8%⁸ (2,1% во 2023 година). Ваквото поместување е остварено во услови на забавување на инфлацијата, засилен раст на расположливиот доход, претпазливо и постепено намалување на каматните стапки кон крајот на годината, засилена градежна активност и речиси непроменета фискална позиција. Од друга страна, и понатаму беше неизвесно, особено поради надворешното окружување, коешто неповолно се одрази врз домашната производна и извозна активност.

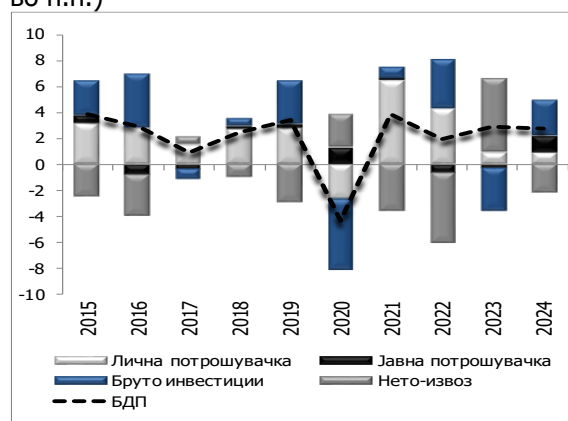
Графикон 17

БДП и странската ефективна побарувачка (годишни стапки на реална промена, во %)

Графикон 18

БДП (реален раст, во %) и расходните компоненти на БДП (придонеси кон растот, во п.п.)

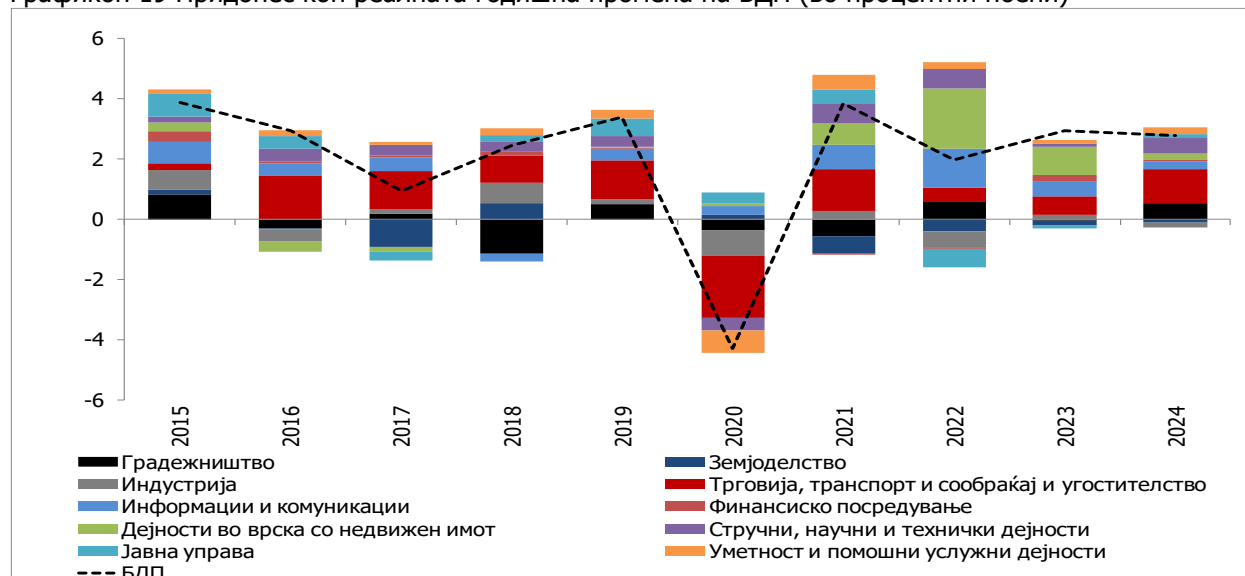

Извор: Државниот завод за статистика и Еуростат, пресметки на НБРСМ. Податоците за БДП за 2023 година се претходни, а за 2024 година се проценети.

Растот во целост се должи на позитивниот придонес на домашната побарувачка, во најголема мера како резултат на позитивниот придонес на бруто-инвестициите. Овие остварувања се одраз на исклучително високиот износ на странските директни инвестиции, растот на градежната активност, особено во патната инфраструктура, како и зголемените залихи на готови производи. Економскиот раст беше поддржан и од јавната потрошувачка, што се согледува преку растот кај сите категории. Потрошувачката на домаќинствата и оваа година забележа умерен раст, при солиден раст на платите, пензиите, како и на кредитирањето на населението. Од друга страна, нето извозната компонента бележи негативен придонес кон вкупната стапка на раст на БДП, при пад на извозот, во услови на натамошна слаба надворешна побарувачка, како и намалена активност и извоз на значајните извозни капацитети од автомобилската и металната индустрија, од привремен карактер. При вакви околности, мал пад забележа и увозот на стоки и услуги. Гледано од производната страна, се бележи раст на активност кај поголемиот број дејности, со најголем придонес од групата дејности „трговија, транспорт и угостителство“, градежништво и „стручни, научни и технички дејности, административни и помошни услужни дејности“, додека индустријата и земјоделството бележат пад.

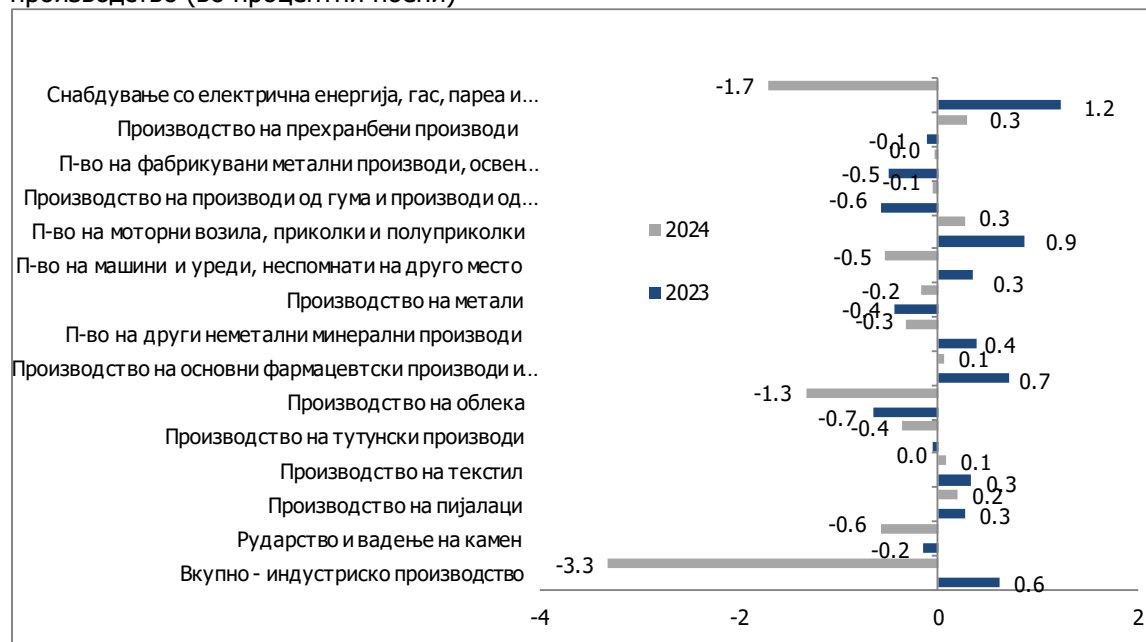
⁸ Реалниот БДП во текот на 2024 година ги забележа следниве стапки на раст: прв квартал 1,9%, втор квартал 2,8%, трет квартал 3% и четврти квартал 3,2%.

Графикон 19 Придонес кон реалната годишна промена на БДП (во процентни поени)

Извор: Државниот завод за статистика и пресметки на НБРСМ. Податоците за БДП за 2023 година се претходни, а за 2024 година се проценети.

Графикон 20 Придонеси на избрани дејности кон годишната промена на индустриското производство (во процентни поени)

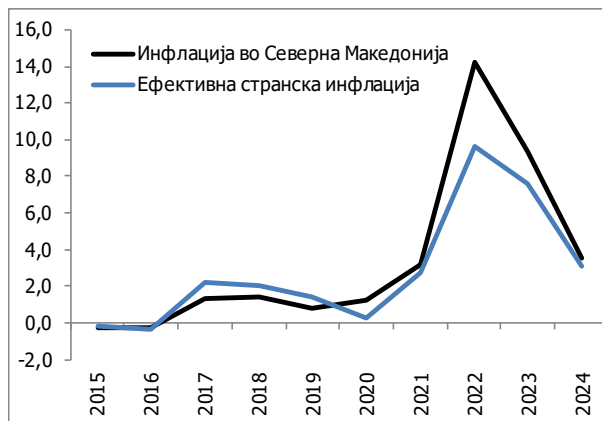
Извор: Државниот завод за статистика и НБРСМ.

Просечната стапка на инфлација во 2024 година и натаму забавува сведувајќи се на 3,5%. Ваквото движење на потрошувачките цени е во согласност со движењата на цените на примарните производи на глобалните пазари, забавувањето на странската увезена инфлација и поставеноста на монетарната политика. Структурно гледано, најголемо влијание врз ваквата динамика има намалениот придонес на цените на храната врз инфлацијата. Забавен раст има и кај базичната компонента на инфлацијата, додека цените на енергентите забележаа пад. Воедно, во текот на годината беа во примена и економски мерки за привремено ограничување на растот на цените на

одделни категории производи. Оттука, во 2024 година се забележува тенденција на надолно поместување на инфлациските очекувања⁹.

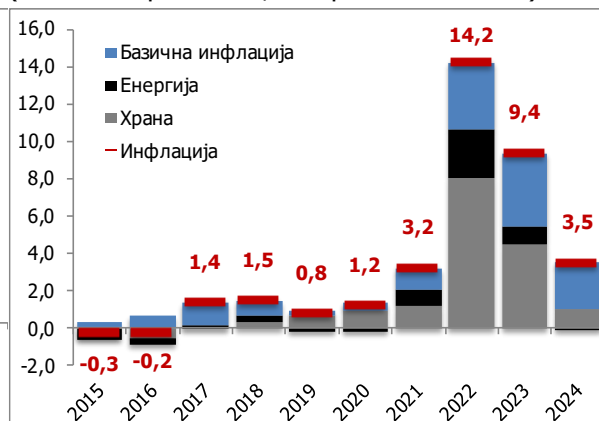
Графикон 21

Домашна инфлација и странска ефективна инфлација (стапки на раст, во %)

Графикон 12

Променлива (храна и енергија) и долгорочна компонента на инфлацијата (годишни придонеси, во процентни поени)

Извор: Државниот завод за статистика, Еуростат и пресметки на НБРСМ.

По период од две години, просечниот раст на цените на храната во 2024 година се сведе на едноцифрено ниво (2,7%), придонесувајќи за малку повеќе од една четвртина од вкупниот годишен пораст на потрошувачките цени. Притоа, забележано е позначително забавување на растот на цените на одредени производи, како што се лебот, житарките, месото, млекото и млечните производи. Од структурен аспект, растот на цените е на широка основа, при што најголем придонес имаат зголемените цени на зеленчукот, додека цените на маслата се единствената категорија којашто бележи пад. Гледано динамички, растот на цените на храната на годишна основа забрза во четвртиот квартал од 2024 година, во услови на ниска споредбена основа поради влијанието на мерките во последното тримесечје од претходната година. Во 2024 година, цените на основните прехранбени производи на меѓународниот пазар забележаа пад, а во текот на годината беа применети и економски мерки за привремено ограничување на растот на цените на дел од прехранбените производи¹⁰.

Цените на енергентите забележаа пад од 0,7%, што главно се должи на пониските цени на цврстите горива¹¹ и намалувањето на цените на нафтените деривати, при пониски цени на суровата нафта на светските берзи. Спротивно влијание имаше

⁹ Според анкетите на Европската комисија за очекувањата на потрошувачите и корпоративниот сектор за промените во цените.

¹⁰ До крајот на февруари 2024 година во примена беа мерките донесени во септември 2023 година, односно со важност беа одлуката за намалување на цените на производите во рамките на 24 категории од пекарската, млечната, месната индустрија и земјоделството од најмалку 10% во однос на цените коишто важеле на 1 август 2023 година и замрзнување на тоа ниво до февруари (врска), одлуката во согласност со којашто беше пропишана највисока трговска (профитна) маржа во прометот со свежо овошје и свеж зеленчук во вкупен износ до 10% во трговијата на големо и до 15% во трговијата на мало (врска) и одлуката за намалување на увозните давачки (царински стапки и посебни давачки) при увоз на свеж зеленчук (врска). Во текот на годината беа донесени дополнителни мерки, коишто претежно се однесуваа на прехранбените производи. Така, кон крајот на септември беше донесена одлука за ограничување на бруто профитната маржа на 10% во трговијата на големо и на 10% во трговијата на мало за прометот на производите опфатени во т.н. есенска потрошувачка кошница, со важност до крајот на октомври (врска). Исто така, во договор со производителите, дистрибутерите и трговците беше спроведено акциско намалување на цените од најмалку 10% на производите во т.н. новогодишна кошница во периодот од 15 декември 2024 година до 15 јануари 2025 година (врска). На крајот на септември стапи во сила Законот за забрана на нефер трговски практики, во согласност со кој, меѓу другото, се ограничуваат работот и дополнителните надоместоци, како што се ставање на производите на полици, рекламирање, маркетинг и слично, на 10% (врска). Притоа, овој закон немаше видливи ефекти врз цените до крајот на годината.

¹¹ Пред сè поради поевтинувањето на огревното дрво во април и септември.

повисокото ниво на цените на електричната енергија за домаќинствата, како резултат на преносниот ефект од регулаторното зголемување на цените во јули претходната година, како и на нагорната корекција во јули 2024 година¹². Дополнителен притисок имаа и цените на топлинската енергија поради преносниот ефект од регулаторното зголемување на цените во ноември претходната година, коешто беше ублажено со надолното приспособување на цените во август 2024 година¹³. Гледано динамички, со исклучок на вториот квартал, годишниот раст на цените кај енергетската компонента забавуваше, што е во согласност со движењето на цените на нафтата на меѓународниот пазар.

Базичната инфлација во 2024 година забави сведувајќи се на 5,2%, во согласност со пониските притисоци од цените на храната и од падот на цените на енергентите, коишто се влезна компонента кај повеќе други производи и услуги. Забавувањето на базичната инфлација главно се должи на понискиот раст на цените на производите за рутинско одржување на домаќинствата и лична хигиена, на угостителските и транспортните услуги. Сепак, цените на угостителските услуги се задржаа на високо ниво и заедно со цените на тутунските производи коишто пораснаа поради зголемените акцизи¹⁴ придонесоа најмногу за растот на базичната компонента, формирајќи околу една четвртина од вкупниот пораст. Годишното движење на базичната инфлација по квартали покажува надолна патека во првите два квартала, по што следувааше мало забрзување пред да се стабилизира во последниот квартал од годината.

3.2. Пазар на труд

Во согласност со поместувањата во домашната економија, показателите за пазарот на труд¹⁵ во 2024 година се поволни, како од аспект на побарувачката, така и од аспект на понудата на работната сила. Така, бројот на вработени лица во 2024 година се зголеми за 0,9%. Анализирани по сектори, зголемувањето најмногу се поврзува со повисокиот број вработени во секторот земјоделство, додека во услужниот сектор и индустријата е забележно намалување на бројот на вработени. Со тоа, стапката на

¹² Растот беше ублажен со намалувањето на цените во јануари 2024 година, при што во согласност со одлуката на Регулаторната комисија за енергетика (РКЕ) беа направени следниве промени кај цената на електричната енергија за универзалниот снабдувач, и тоа: цената во првиот блок беше намалена за 5,16%, цената во вториот блок не беше променета, додека кај цената во третиот и четвртиот блок имаше нагорна корекција од 2,88% и 1,86%, соодветно. Цената на ниската тарифа остана иста ([соопштение](#)). Според податоците на ДЗС, просечната цена на електричната енергија за домаќинствата во јануари е пониска за 1,5% во однос на претходниот месец ([соопштение](#)). Во јули 2024 година, во согласност со изготвената предлог-одлука за формирање на продажните цени од страна на универзалниот снабдувач, а потврдено од страна на РКЕ за соодветна примена на тарифниот систем, цената на електричната енергија за домаќинствата во првиот и вториот блок претрпе нагорна корекција од 0,40%, во третиот блок се зголеми за 0,48% и во четвртиот блок за 0,57% ([соопштение](#)). Според податоците на ДЗС, во јули просечната цена на електричната енергија за домаќинствата е зголемена за 0,6% на месечна основа ([соопштение](#)).

¹³ Во согласност со одлуката на РКЕ, во август цените на топлинската енергија за домаќинствата се намалени за 3,16% ([врска](#)).

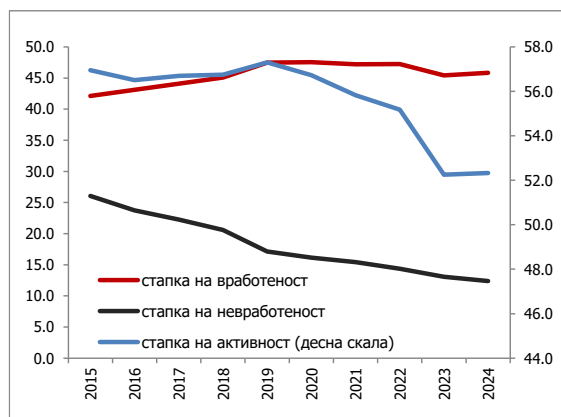
¹⁴ Во согласност со усвоените измени на Законот за акцизите, акцизата на цигарите е зголемена за 0,23 денари по парче, во примена од јануари 2024 година. Во однос на другите тутунски производи, измените може да се видат на следнава [врска](#). Притоа, се предвидува зголемување на акцизите секоја година сè до 2030 година.

¹⁵ Анализата на пазарот на труд е направена преку користење на кварталните анкети за работната сила, односно годишните показатели за 2024 година се изведени како просек од објавените квартални податоци. Во овој извештај продолжуваме со анализа на годишна основа врз база на споредливите податоци од 2023 година наваму. Споредливоста со претходните години е ограничена поради спроведувањето на новата Регулатива (ЕУ) бр. 2019/1700 на Европскиот парламент и Советот за социјална статистика и соодветната извршна регулатива на Комисијата (ЕУ) бр. 2019/2240 за областа на работната сила, со што претходната Регулатива (ЕЗ) бр. 577/98 беше укината. Примената на новата регулатива предизвика промени во истражувањето, почнувајќи со промени во прашалникот, промена во редоследот на прашањата, промени и отстранување на постоечките и додавање нови прашања, промени во опфатот и дефиницијата за вработеноста и невработеноста.

вработеност порасна за 0,4 п.п., достигнувајќи ниво од 45,8%. И во текот на 2024 година се спроведуваа активните мерки за вработување¹⁶ заради поддршка на вработеноста во економијата.

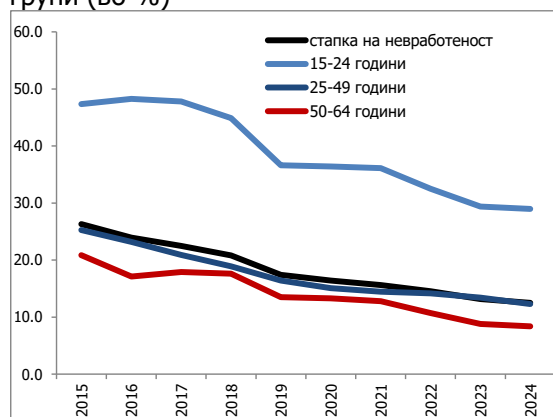
Графикон 23

Одбрани показатели од пазарот на труд (во %)

Графикон 2

Стапка на невработеност според старосните групи (во %)

Извор: Државниот завод за статистика и пресметки на НБРСМ.

Во текот на 2024 година, на страната на понудата на работна сила се забележани поволни придвижувања. Имено, вкупното активно население забележа минимално зголемување од 0,1%, во услови на раст на активното население кај жените (за 0,8%), а пад кај мажите (0,4%). Притоа, при раст на активното и истовремено намалување и на неактивното население (за 0,1%), дојде до задржување на стапката на активност на 52,3%. Во услови на раст кај стапката на вработеност и стабилно активно население, позитивно придвижување беше забележано и кај стапката на невработеност, којашто во 2024 година се сведе на историски најниското ниво од 12,4% (годишно намалување за 0,7 п.п.). Притоа, гледано структурно, намалувањето на вкупната стапка на невработеност се забележува кај сите старосни групи.

Номиналниот раст на **просечните исплатени плати** во 2024 година продолжи, но поумерено во споредба со растот во 2023 година. Растот во еден дел е резултат на преносниот ефект од зголемувањето на платите во јавниот сектор¹⁷ во септември 2023 година, како и на зголемувањето на минималната бруто-плата од 12,2% во март 2024 година¹⁸. Дополнително влијание имаа и одредени структурни фактори, како што е недостатокот на работна сила во одредени сегменти на пазарот на труд. Следствено,

¹⁶ И во текот на 2024 година, Министерството за труд и социјална политика и Агенцијата за вработување и натаму спроведуваа активни мерки и програми наменети за зголемување на вработеноста. Со Оперативниот план за активни програми и мерки за вработување и услуги на пазарот на трудот во 2024, се спроведуваа 9 различни видови програми во чии рамки се содржани и одделни мерки (повеќе информации на <https://av.gov.mk/operativen-plan.nspix>).

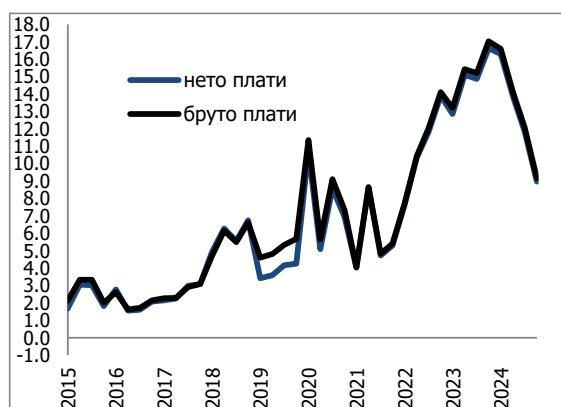
¹⁷ Во согласност со новиот колективен договор за јавниот сектор од јули 2023 година, платите во јавниот сектор се зголемија

за 10% во септември 2023 година и дополнително за 0,7% во септември 2024 година, согласно одредбата за раст на платите доколку годишната стапка на инфлација во првите шест месеци од 2024 година надминува 3% (основната бруто-плата се зголемува во процентуален износ за разликата до 3%). Покрај тоа, платите на вработените во основното и средното образование се зголемија за 5% во октомври (за повеќе информации на следнава [врска](#)) и на здравствените работници за 10% во ноември (за повеќе информации на следнава [врска](#)).

¹⁸ Во согласност со последните законски измени и дополнувања за растот на минималната плата („Службен весник на РСМ“ бр. 68/24) во март 2024 година беше извршено зголемување на минималната нето-плата за 2.392 денари. Висината на минималната плата во бруто-износ, започнувајќи од март 2024 година до февруари 2025 година изнесува 33.352 денари (претходно 29.739 денари), а во нето-износ 22.567 денари (претходно 20.175 денари). Ова зголемување се пресметува во согласност со методологијата од март 2022 година, со која минималната плата се усогласува со порастот на просечно исплатената плата во земјата и индексот на трошоците на животот во претходната година, и тоа 50% од порастот од секој показател, соодветно. Покрај тоа, дефинирано е дека минималната плата не може да биде пониска од 57% од висината на просечно исплатената нето-плата во РСМ за претходната година.

номиналните нето и бруто-плати¹⁹ забележаа годишен раст од 12,6%²⁰ и 12,9%, соодветно (14,9% и 15,3% соодветно, во 2023 година). Годишен раст на нето-платите е забележан кај сите сектори на дејности, а највисок раст е забележан кај платите на дејностите поврзани со „јавната управа и одбрана; задолжителното социјално осигурување“ (15,9%), „образованието“ (15,9%), „уметноста, забавата и рекреацијата“ (15,2%) и „преработувачката индустрија“ (13%). Во услови на стабилизирање на растот на општото ниво на потрошувачките цени, реалните нето и бруто-плати пораснаа за 8,9% и 9,2%, соодветно (раст од 5% и 5,4% соодветно, во 2023 година).

Графикон 35
Просечни бруто и нето-плати
(годишни промени, во %)

Графикон 26
Просечни нето-плати по сектори
(годишни промени, во %)

Извор: Државниот завод за статистика и пресметки на НБРСМ.

Од аспект на **показателите на конкурентноста**²¹, во 2024 година продуктивноста на трудот²² забележа раст од 2,2%, како резултат на повисокиот раст на економската активност во споредба со растот на бројот на вработени лица. Гледано по сектори, услужниот сектор е двигател на растот, додека индустријата и земјоделството имаат минимален негативен придонес. Поради повисокиот раст на платите од растот на продуктивноста, номиналните трошоци за труд по единица производ во 2024 година се повисоки за 10,6%. Притоа, поголемиот дел од зголемувањето на трошоците за труд по единица производ се објаснува пред сè со повисоките трошоци во услужниот сектор, а во помала мера и во индустријата и земјоделството.

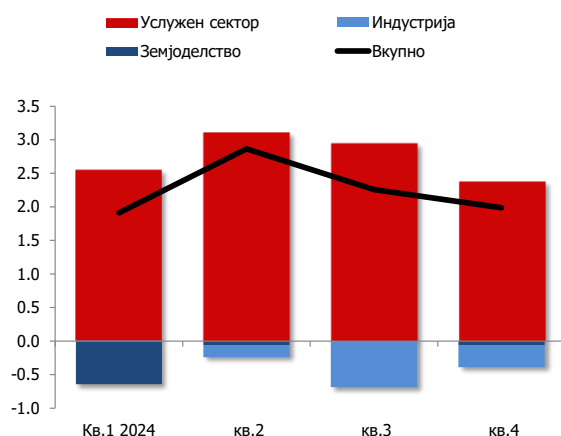
¹⁹ Вкупните исплатени бруто-плати опфаќаат: исплатени нето-плати за извештајниот месец, платен персонален данок и платени придонеси (за пензиско и инвалидско осигурување, за здравствено осигурување, за вработување, за професионално заболување). Податоците се однесуваат на исплатените плати.

²⁰ Стапките по кои се плаќаат придонесите во 2024 година се 18,8% за задолжителното пензиско и инвалидско осигурување и 7,5% за задолжителното здравствено осигурување, исто како и во претходната година.

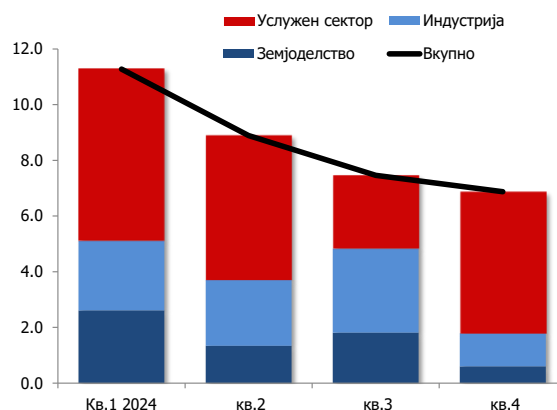
²¹ Продуктивноста и трошоците за труд по единица производ за целата економија се пресметани врз база на податоците од Државниот завод за статистика за: БДП, бројот на вработени лица и за просечните номинални бруто-плати. Вкупната продуктивност се пресметува како пондериран збир на пресметаната продуктивност на ниво на индивидуален сектор. Во рамките на секој сектор продуктивноста се пресметува како сооднос помеѓу додадената вредност во тој сектор и бројот на вработени лица.

²² Податоците за продуктивноста се интерни пресметки на Народната банка. Притоа, заради Пописот на населението, домаќинствата и становите од 2021 година, како и методолошките промени поради спроведувањето на новата Регулатива (ЕУ) бр. 2019/1700 на Европскиот парламент и Советот за социјална статистика и соодветната извршна регулатива на Комисијата (ЕУ) бр. 2019/2240 за областа на работната сила, настанат е структурен прекин во серијата за бројот на вработени во првиот квартал од 2023 година и поради тоа во графиконите се претставени само податоци од 2024 година, за кои има споредливи податоци во однос на 2023 година.

Графикон 27
Продуктивност на трудот
(придонеси кон годишниот раст, во п.п.)

Графикон 28
Трошоци за труд по единица производ
(придонеси кон годишниот раст, во п.п.)

Извор: Државниот завод за статистика и пресметки на НБРСМ.

3.3. Јавни финансии

Во текот на 2024 година, се забележува благо стеснување на буџетскиот дефицит, којшто се сведе на 4,4% од БДП (4,6% од БДП во претходната година). Намалувањето на дефицитот²³ е резултат на поголемиот годишен раст на буџетските приходи во однос на растот на буџетските расходи, што во најголем дел се должи на падот на капиталните трошоци. Овој пад е последица и на повисоката споредбена основа од 2023 година, кога беше остварен значителен износ на авансно финансирање на инфраструктурните проекти за коридорите 8 и 10д. Покрај ова, примарното буџетско салдо²⁴ бележи поголемо стеснување и е на нивото од 2,6% од БДП (3,2% од БДП во 2023 година).

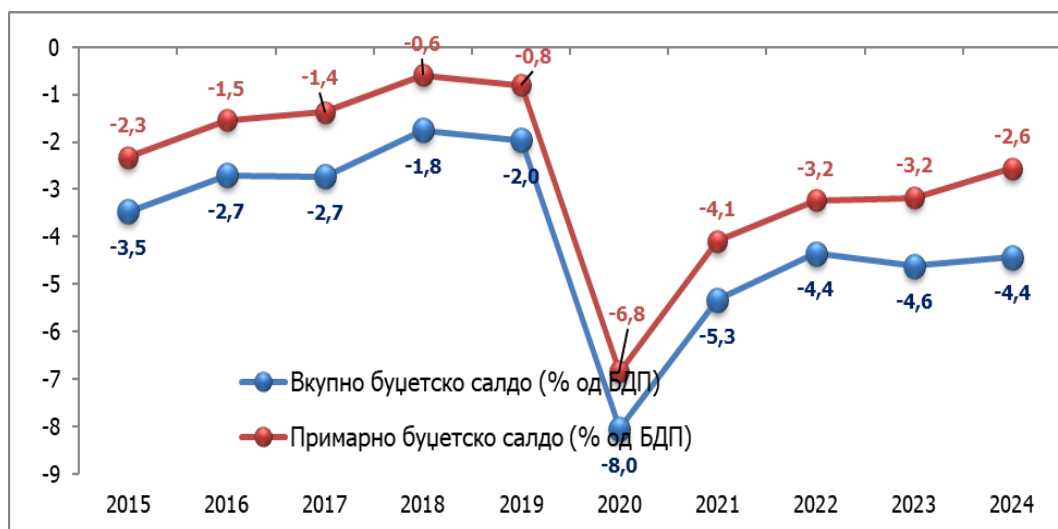
Кон средината на 2024 година беше направен ребаланс на буџетот²⁵ и беше направена нагорна корекција на дефицитот планиран за 2024 година, од првично планираниот износ од 33.540 милиони денари (3,5% од БДП) на 44.666 милиони денари (4,7% од БДП), при поизразено зголемување на расходната страна, посебно во делот на тековните расходи, во однос на приходната страна на буџетот. Остварениот дефицит на крајот на годината е малку помал од планираниот, односно за 2.621 милион денари или за околу 0,3 п.п. од БДП.

²³ Во релативни показатели.

²⁴ Примарното буџетско салдо е разлика меѓу вкупните буџетски приходи и вкупните буџетски расходи, намалени за отплатата на тековните обврски врз основа на земени заеми (камати). Овој фискален показател се смета за посоодветен при анализата на тековниот курс на политиката, заради фактот што во него не се интегрирани фискалните трошоци врзани за минатото однесување на фискалната политика во врска со јавниот долг.

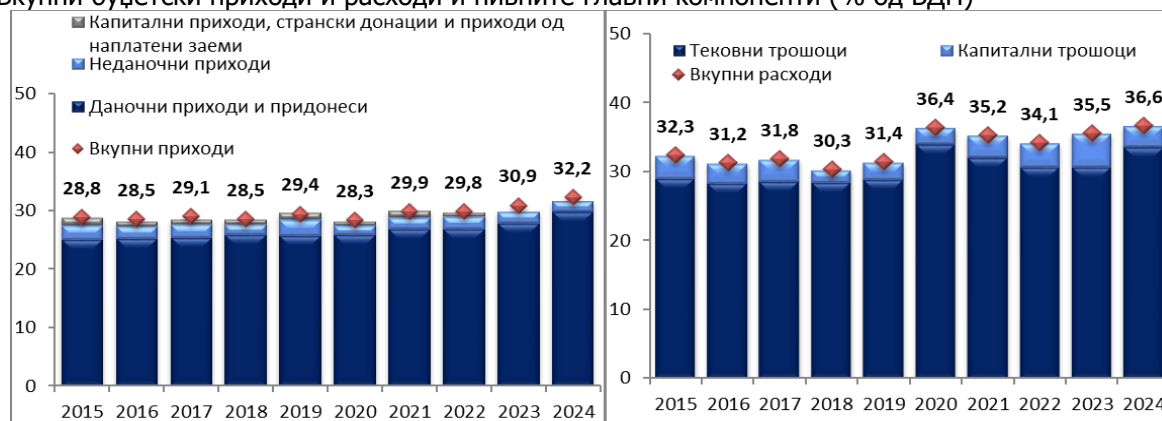
²⁵ Во август 2024 година е усвоен ребалансот на буџетот за 2024 година („Службен весник на РСМ“ бр. 169 од 15.8.2024 година), додека одлука за прераспределба на средства помеѓу буџетските корисници на централната власт и помеѓу фондовите е донесена во декември („Службен весник на РСМ“ бр. 250 од 11.12.2024 година).

Графикон 29
Фискални показатели (% од БДП)

Извор: Министерството за финансии и пресметки на НБРСМ.

Графикон 30
Вкупни буџетски приходи и расходи и нивните главни компоненти (% од БДП)

Извор: Министерството за финансии и пресметки на НБРСМ.

Вкупните буџетски приходи во 2024 година се повисоки за 10,3% на годишна основа (по растот од 14,0% во претходната година). Растот на вкупните приходи произлегува од зголемувањето на речиси сите категории, со исклучок на останатите приходи²⁶ коишто забележаа намалување²⁷. Во текот на 2024 година, буџетските расходи забележаа раст од 9,1% на годишна основа (раст од 14,3% во претходната година). Забавувањето на растот на расходите се должи пред сè на намалените капиталните трошоци, коишто бележат пад од 34,1% на годишна основа (раст од 52,0% во претходната година), којшто е делумно неутрализиран со зголемувањето на тековните трошоци за 16,0% на годишна основа (раст од 10,0% во претходната година). Годишниот пад на капиталните трошоци се должи на повисоката споредбена основа од 2023 година, поради исплатите за проектот за изградба на коридорите 8 и 10д. Растот на тековните трошоци во најголем дел произлегува од растот на категоријата

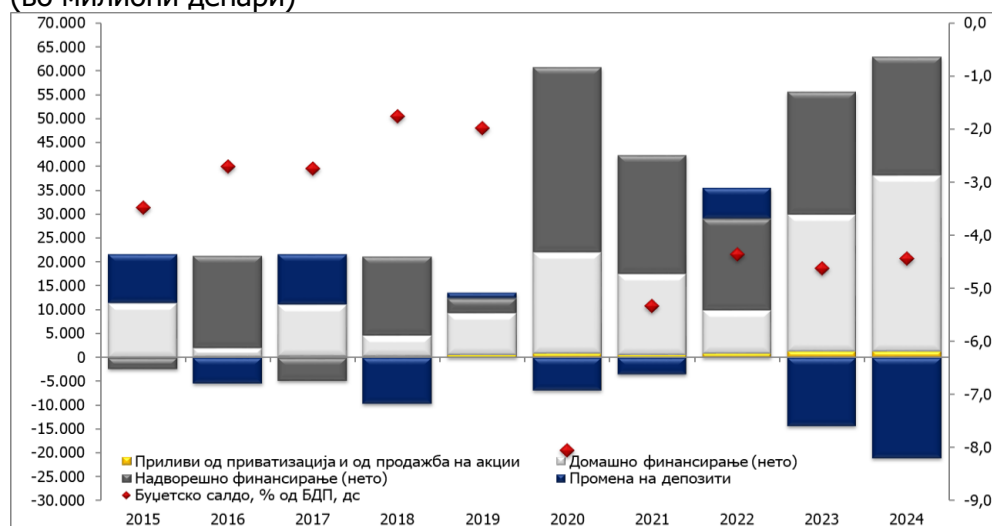
²⁶ Останатите приходи вклучуваат капитални приходи, странски донации и приходи од наплатени заеми.

²⁷ Намалувањето се должи на повисоката споредбена основа, поради растот на странските донации во март 2023 година заради добиениот грант од Европската Унија во износ од 72 милиона евра за справување со енергетската криза.

„трансфери“²⁸ што е поврзано со финансиската поддршка на социјално ранливите категории население и со исплатата на субвенции²⁹, како и со повисоките трошоци за пензиите³⁰. Буџетскиот дефицит остварен во 2024 година во најголем дел беше финансиран преку нето-задолжување на државата на домашниот пазар³¹, а дополнително и преку нето-задолжување на странскиот³² пазар, при значителен раст на депозитите на државата кај Народната банка.

Графикон 31

Структура на финансирањето на буџетското салдо*
(во милиони денари)

* Негативната промена на депозитите во структурата на финансирање на буџетското салдо претставува раст на депозитите на државата.

Извор: Министерството за финансии и пресметки на НБРСМ.

Во однос на финансирањето преку домашниот примарен пазар на хартии од вредност, на крајот на 2024 година состојбата на издадените хартии од вредност е зголемена за 37.401 милион денари и изнесува 223.986 милиони денари. Новите емисии на државни хартии од вредност во поголем дел беа со подолга рочност од рочноста на хартиите од вредност коишто достасуваа, што придонесе за зголемување на просечната рочност на издадените државни хартии од вредност, а со тоа и за продлабочување на овој сегмент од финансискиот пазар, како и за раст на учеството на државните обврзници во структурата на државните хартии од вредност. Покрај ова, и натаму има тренд на поволни поместувања кај валутната структура, што е воочливо преку големиот

²⁸ Категоријата „трансфери“ се однесува на трошоците за пензии, трошоците за социјална заштита, трошоците за здравствена заштита и други трансфери (главно субвенции).

²⁹ Во почетокот на 2024 година беше исплатена финансиска поддршка на социјално ранливите категории граѓани согласно деветтите пакет антикризни мерки, предвидени со Законот за финансиска поддршка на социјално ранливи категории на граѓани за справување со енергетската и ценовната криза. Исто така, до крајот на годината, беше извршена исплата на субвенции во земјоделството по повеќе основи.

³⁰ Трошоците за пензиите се зголемени заради мартовското зголемување на пензиите од редовното усогласување за 5,3%, согласно методологијата којашто следи два показателя, односно 50% од порастот на просечната плата и 50% од порастот на трошоците на животот, според официјалните податоци на Државниот завод за статистика. Покрај ова, беше извршено и линеарно зголемување на пензиите во септември за 2.500 денари согласно Законот за изменување и дополнување на Законот за пензиското и инвалидското осигурување.

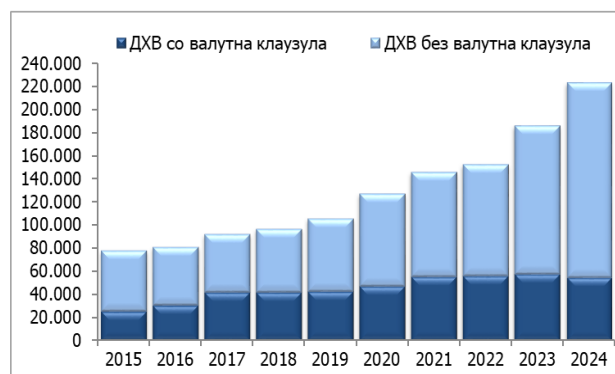
³¹ Задолжувањето на државата на домашниот пазар произлегува од издадените континуирани државни хартии од вредност коишто се издаваат по редовна постапка.

³² Прилив од втората транша од 155 милиони евра од програмата ПЛЛ (Линија за претпазливост и ликвидност) на Меѓународниот монетарен фонд во јануари 2024 година и прилив од 50 милиони евра од заем од Европската комисија во мај 2024 година. Во март 2024 година, државата исплати достасана рата од околу 70 милиони евра за обврзницата позната како НСВ (Namensschuldverschreibungen, NSV). Во октомври 2024 година е остварен прилив од 500 милиони евра од договорот за кредит со „Унгарската експорт-импорт банка“ ПЛЦ Будимпешта (Hungarian Export Import-Bank PLC, Budapest).

раст на издадените државни хартии од вредност во домашна валута, додека износот на издадените државни хартии од вредност со валутна клаузула се намалува.

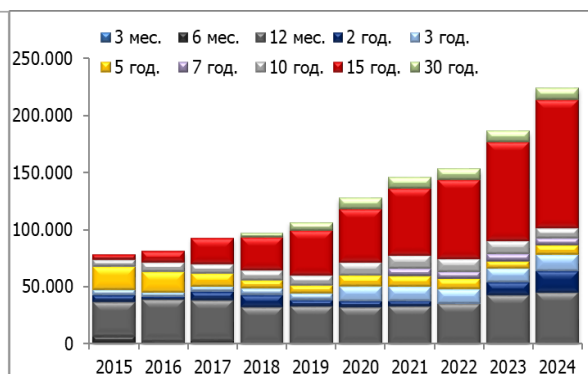
Графикон 32

Валутна структура на државните хартии од вредност (во милиони денари)

Графикон 33

Рочна структура на државните хартии од вредност (во милиони денари)

Извор: Министерството за финансии и НБРСМ.

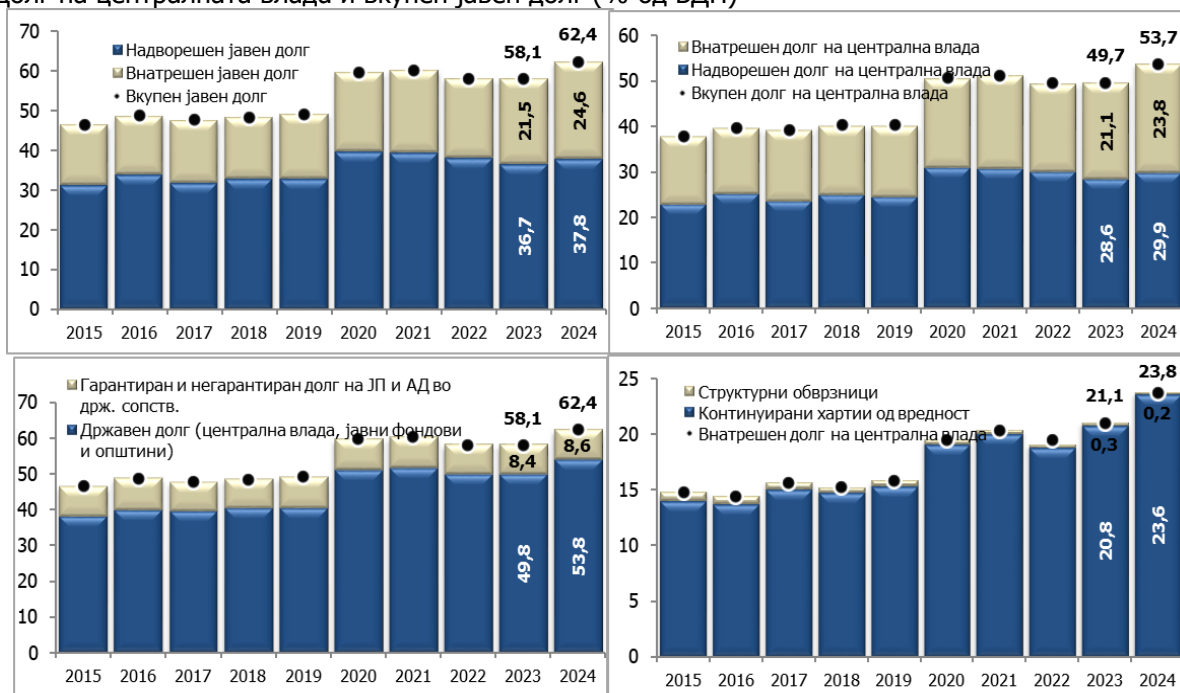
Во однос на вкупната задолженост на државата, долгот на централната влада во 2024 година изнесуваше 53,7% од БДП, наспроти 49,7% од БДП во 2023 година, при зголемување на внатрешниот долг (до ниво од 23,8% од БДП) и на надворешниот долг (до ниво од 29,9% од БДП). Слични се движењата и кај вкупниот јавен долг³³, којшто на крајот на 2024 година достигна 62,4% од БДП (58,1% од БДП во претходната година), при повисок внатрешен и надворешен јавен долг (до ниво од 24,6% и 37,8% од БДП, соодветно). Во рамките на јавниот долг, вкупниот државен долг (долгот на централната влада, јавните фондови и општините) во 2024 година изнесува 53,8% од БДП и е повисок за 4,1 п.п. во однос на претходната година, додека долгот на јавните претпријатија (гарантиран и негарантиран)³⁴ е релативно стабилен и изнесува 8,6% од БДП. Во однос на структурата на долгот, на крајот на 2024 година се забележува благо зголемено учество на државниот долг во вкупниот јавен долг коешто достигна 86,2% (85,6% во 2023 година), додека учеството на долгот на јавните претпријатија (гарантиран и негарантиран) е умерено намалено и изнесува 13,8% (14,4% во 2023 година).

³³ Јавниот долг е дефиниран со Законот за јавен долг („Службен весник на Република Македонија“ бр. 62/2005, 88/2008, 35/2011, 139/2014 и 98/2019), според кој тој претставува збир на државниот долг и долгот на јавните претпријатија основани од државата или од општините, општините во Градот Скопје и Градот Скопје, како и трговските друштва коишто се во целосна или во претежна сопственост на државата или на општините, општините во Градот Скопје и Градот Скопје.

³⁴ Во согласност со измените во Законот за јавен долг од мај 2019 година, негарантираниот долг на јавните претпријатија и акционерските друштва основани од државата или од општините, општините во Градот Скопје и Градот Скопје се пресметува во јавниот долг („Службен весник на Република Македонија“ бр. 62/2005, 88/2008, 35/2011, 139/2014 и 98/2019).

Графикон 34

Долг на централната влада и вкупен јавен долг (% од БДП)

Извор: Министерството за финансии и пресметки на НБРСМ.

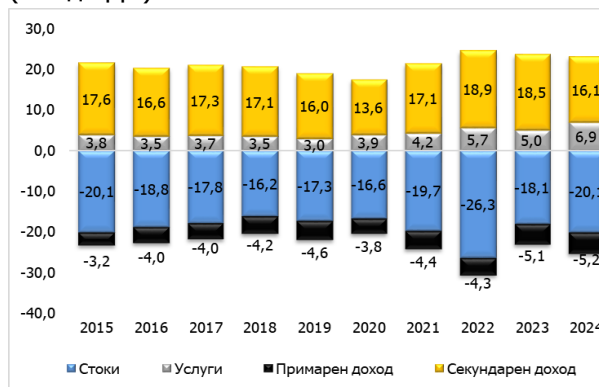
3.4. Биланс на плаќања, МИП и надворешен долг

По малиот суфицит во 2023 година, во 2024 година **тековната сметка** забележа умерено влошување со дефицит од 2,3% од БДП. Ваквата динамика кај тековните трансакции се должи првенствено на проширувањето на трговскиот дефицит, за 2,1 п.п. од БДП, заради посилното надолно приспособување на извозната компонента. Покрај ова, слично влијание имаше и понискиот суфицит кај секундарниот доход, којшто по високите остварувања во последните неколку години, во 2024 година забележа пад на годишна основа за 2,4 п.п. од БДП, до нивото од 16,1% од БДП, при надолни приспособувања кај сите поткатегории на секундарниот доход. Во обратна насока делуваа позитивните остварувања кај салдото на услуги, под влијание пред сè на градежните услуги, коишто забележаа суфицит на годишна основа, за разлика од остварените нето-одливи претходната година поради поголемите авансни исплати за изградба на коридорите 8 и 10-д. Годишен раст на суфицитот е забележан и кај телекомуникациските, компјутерските и информациските услуги, коишто бележеа позитивен тренд и во 2024 година.

Графикон 35
Тековна и финансиска сметка
(во милиони евра)

Графикон 36
Основни компоненти на тековната сметка
(% од БДП)

Извор: НБРСМ.

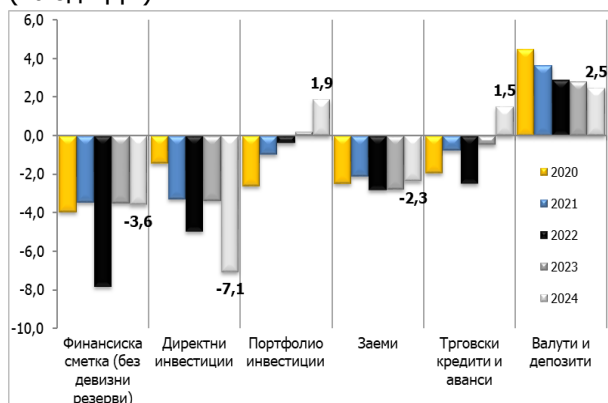
Во 2024 година, се остварени нето-приливи во **финансиската сметка** на билансот на плаќања во износ од 549,3 милиони евра, или 3,6% од БДП, при што бележат зголемување од 0,1 п.п. од БДП во однос на претходната година. Нето-приливите во финансиската сметка првенствено се должат на остварувањата кај директните инвестиции и заемите. Имено, врз основа на странски директни инвестиции во 2024 година се остварени нето-приливи од 1.088,1 милион евра или 7,1% од БДП, што претставува второ историски највисоко ниво на СДИ забележани во македонската економија³⁵, при забележан раст од 3,7 п.п. од БДП во однос на претходната година. Анализирани структурно, остварените текови кај странските директни инвестиции во поголем дел произлегуваат од растот на должничката компонента, при раст и на недолжничката компонента. Значаен извор на приливи во финансиската сметка во 2024 година претставуваше и долгорочното задолжување на државата врз основа на договори за финансиски заеми³⁶. Од друга страна, кај категоријата валути и депозити се забележани високи нето-одливи, што во целост произлегува од останатите сектори. Истовремено, отплатата на обврските врз основа на претходно издадени должнички хартии од вредност³⁷ предизвика нето-одливи кај портфолио-инвестициите, а раздолжувањето на корпоративниот сектор, односно намалените обврски врз основа на комерцијално работење, услови нето-одливи и кај категоријата трговски кредити и аванси.

³⁵ Највисоко ниво на СДИ забележани во македонската економија, како % од БДП е во 2008 година, кога тие достигнаа 8,3% од БДП.

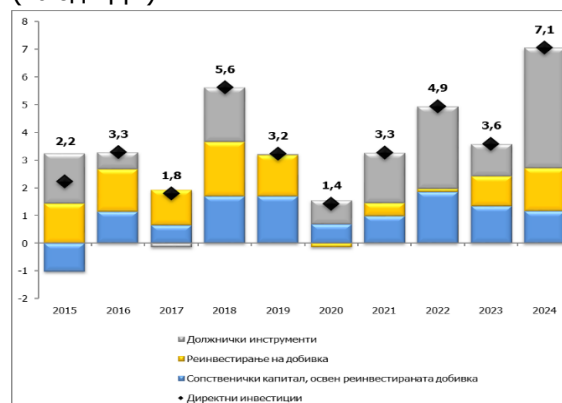
³⁶ Во текот на јануари 2024 година пристигна втората транша од кредитната линија за претпазливост и ликвидност ПЛЛ од ММФ во износ од 119,2 милиона евра, во текот на мај 2024 година првата транша од Макрофинансиската поддршка на буџетот од ЕК и во текот на октомври 2024 година пристигна првата транша од кредитот од „Унгарската експорт-импорт банка“ ПЛЦ (Hungarian Export Import Bank PLC) во износ од 500 милиони евра.

³⁷ Во текот на 2024 година беа извршени отплати на двете рати од кредитот за регистрирани хартии од вредност НСВ (Namensschuldverschreibungen).

Графикон 37
Финансиска сметка
(% од БДП)

Графикон 38
Директни инвестиции
(% од БДП)

Извор: НБРСМ.

По значителното намалување на **трговскиот дефицит** во претходната година при намалени увозни притисоци и значително подобрени услови на размена, во 2024 година е забележано проширување на негативното трговско салдо на годишна основа, и тоа за 16,1% (или за 1,3 п.п. од БДП). Проширувањето на дефицитот произлегува од посилниот пад на извозот, при благ пад на увозот. Покрај намалената странска побарувачка, како и различната конјunktura на пазарот на енергија, за падот на извозот придонесоа и одредени привремени фактори коишто доведоа до намалена производна активност и извоз на значајни извозни капацитети од автомобилската и металната индустрија.

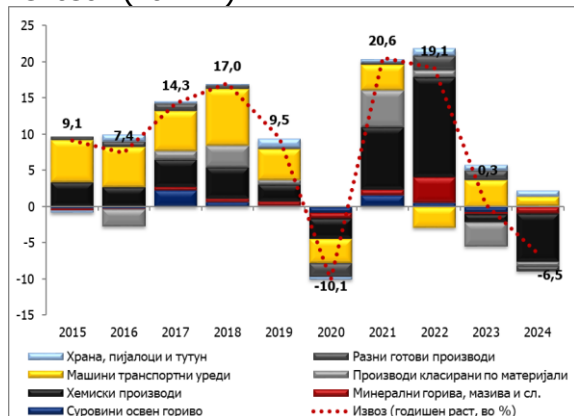
Наспроти минималниот раст на извозот во претходната година од 0,3%, во 2024 година извозот на стоки бележи годишен пад од 6,5%. Падот на извозот пред сè се должи на намалената извозна активност кај мал дел од индустриските капацитети во странска сопственост поврзани со автомобилската индустрија, што се согледува преку падот на извозот на хемиски производи и на возила, како комбинација од намалената побарувачка и еднократните привремени фактори. Покрај ова, неповолната конјunktura на светските пазари, односно намалените берзански цени и намалената извозна побарувачка, како и неработењето на значаен капацитет од металопреработувачката индустрија придонесоа за пад на извозот на железо и челик, а пад беше забележан и кај текстилната индустрија. Вакво влијание, но со помал придонес имаше и намалениот извоз на енергија, одразувајќи го понискиот извоз на електрична енергија (заради пониските извозни цени и помалиот раст на извезените количини на електрична енергија како резултат на намаленото домашно производство), како и малку понискиот извоз на нафтени деривати. Од друга страна, во 2024 година е забележан раст на извозот на опрема и машини, којшто ги одразува позитивните остварувања на поголемиот дел од индустриските капацитети од автомобилската индустрија. Дополнителен позитивен придонес имаат и дел од традиционалните дејности, особено растот на извозот на храна, пијалаци и тутун, како и производите од фармацевтската индустрија.

На страната на увозот на стоки во 2024 година е забележан пад од 0,8% на годишна основа, главно поради понискиот суровински увоз на дел од капацитетите во странска сопственост, што е во согласност и со пониските извозни остварувања. Намалувањето во голем дел произлегува од категоријата обоени метали, како и увозот на неоргански хемиски производи. Понискиот извоз на железо и челик се одрази и на

страната на увозот, преку намалување на оваа увозна категорија, како и понискиот увоз на руди. Исто влијание имаше и понискиот увоз на дел од енергентите, особено увозот на гас, којшто придонесува за 70% од намалувањето оваа година, но и увозот на нафтени деривати. Ваквите остварувања претставуваат првенствено ценовен ефект, при значително пониски увозни цени, надополнет и со намалениот количински увоз на годишна основа (особено изразено кај нафтените деривати). Од друга страна, дел од суровинскиот увоз на индустриските капацитети во странска сопственост поврзани со автомобилската индустрија, пред сè увозот на возила и на опрема и машини бележи годишен раст во овој период. Покрај ова, во овој период е забележан и повисок увоз на електрична енергија, што во целост претставува количински ефект како резултат на потребата од надолнување на намаленото домашно производство, во услови на пониски увозни цени во споредба со претходната година. Вакво влијание имаше и повисокиот увоз на храна, пијалаци и тутун, како и увозот на облека.

Графикон 39

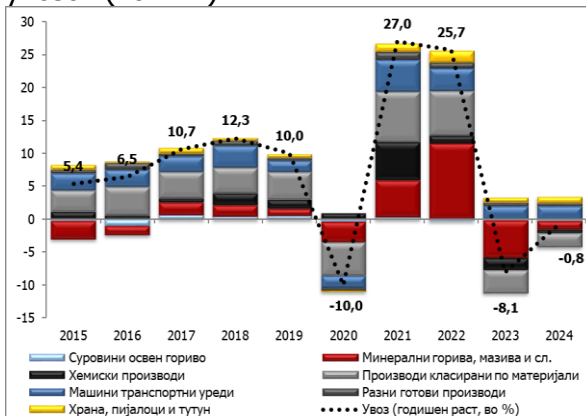
Придонеси во годишната промена на извозот (во п.п.)

Извор: ДЗС.

Графикон 40

Придонеси во годишната промена на увозот (во п.п.)

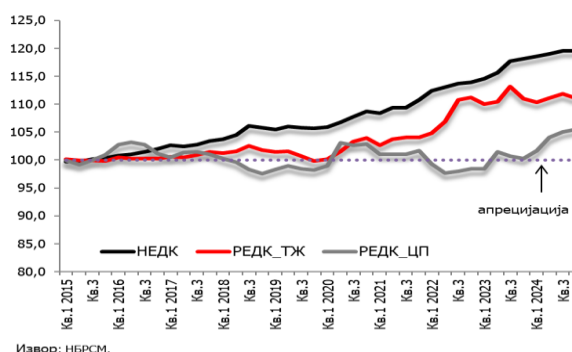

Во однос на показателите за **ценовната конкурентност** на домашната економија³⁸, во 2024 година реалниот ефективен девизен курс дефлациониран со трошоците на животот оствари мала депрецијација од 0,1% на годишна основа, додека индексот пресметан со цените на производителите на индустриски производи оствари апрецијација од 3,9%. Притоа, номиналниот ефективен девизен курс апрецира за 2,3%, на годишна основа, како резултат на понатамошната депрецијација на турската лира во однос на денарот. Релативните трошоци на животот забележаа пад од 2,3%, додека релативните цени на производителите на индустриски производи забележаа раст од 1,5%.

³⁸ Анализата на показателите за ценовната конкурентност се заснова врз индексите на РЕДК, пресметани со пондери засновани на надворешнотрговската размена без примарните производи. Примарните производи коишто не се опфатени во пресметката се: нафтата и нафтените деривати, железото и челикот, рудите и увозните суровини за новите индустриски капацитети во странска сопственост.

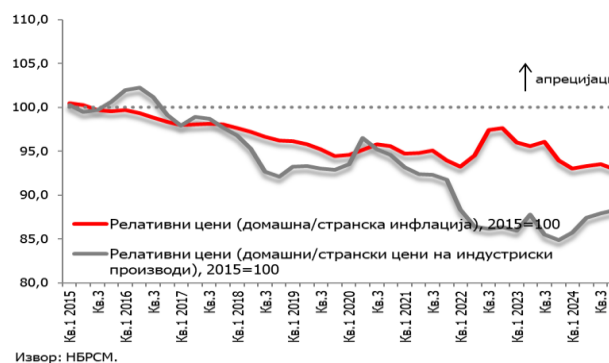
Графикон 41

НЕДК и РЕДК, без примарните производи пресметан според индексот на трошоците на животот и цените на производителите (2015=100)

Графикон 42

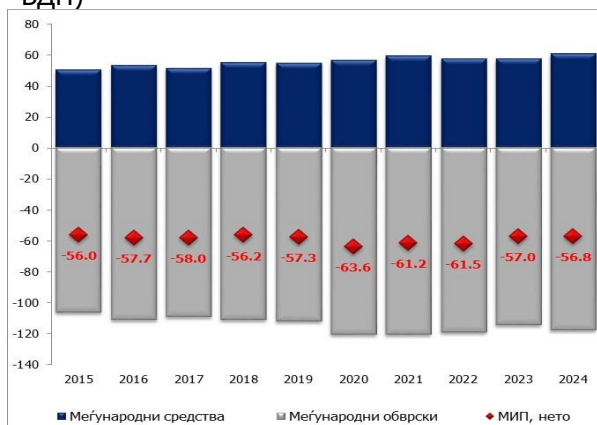
Релативни цени (2015=100)

На крајот на 2024 година, негативната **нето меѓународна инвестициска позиција** (МИП) на домашната економија изнесува 8.766,7 милиони евра, или 56,8% од БДП. На годишна основа, негативната МИП бележи намалување за 0,1 п.п. од БДП, во услови на малку повисок раст на меѓународните средства од растот на меѓународните обврски (за 3,7 п.п. и 3,5 п.п. од БДП, соодветно). Во апсолутни износи, негативната нето меѓународна инвестициска позиција е повисока за 5,5% на годишна основа³⁹. Анализата по одделни сектори упатува на поволни поместувања кај нето-позицијата на централната банка, во услови на зголемени нето-средства како резултат на порастот на девизните резерви, при дополнителен ефект од пониските обврски врз основа на краткорочни заеми (поврзани со редовните операции за управување со девизните резерви). Подобра нето-позиција имаат и депозитните институции во услови на пониски нето-обврски (главно кај валутите и депозитите и кај заемите). Од друга страна, кај останатите сектори е остварено зголемување на нето-обврските на годишна основа, како резултат на повисоките обврски врз основа на директни инвестиции. Зголемена е и негативната нето-позиција на државата, поради повисоките нето-обврски врз основа на долгорочни заеми, при истовремено намалени нето-обврски врз основа на должнички хартии од вредност.

Графикон 43

Меѓународна инвестициска позиција (% од БДП)

Графикон 44

Меѓународна инвестициска позиција, по сектори (% од БДП)

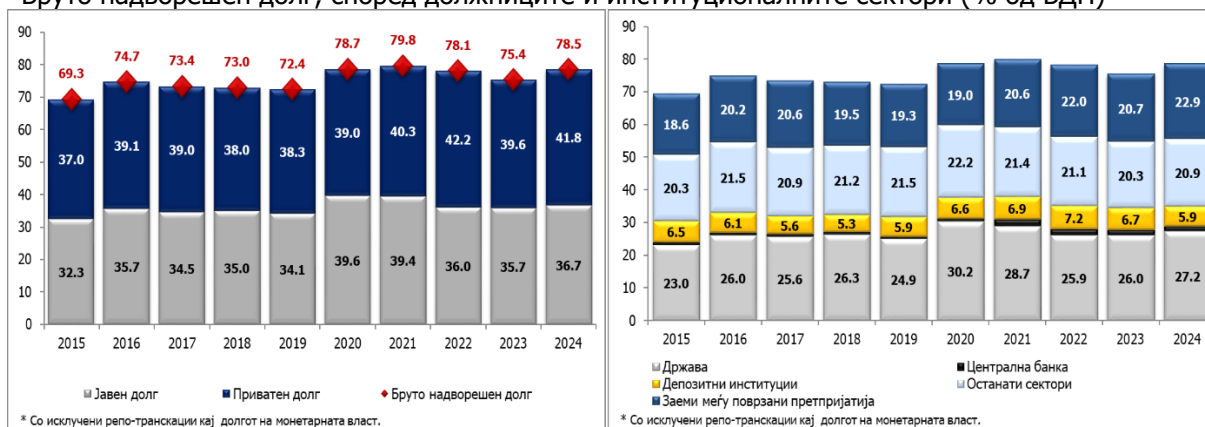

³⁹ Во споредба со состојбата на крајот на претходната година, негативната нето меѓународна инвестициска позиција е зголемена за 455,3 милиони евра, при раст на меѓународните обврски за 1.503,5 милиони евра и раст на меѓународните средства за 1.048,2 милиона евра.

Бруто надворешниот долг, на крајот на 2024 година, изнесува 12.111,9 милиони евра⁴⁰, или 78,5% од БДП, што претставува зголемување на годишна основа (за 3,2 п.п. од БДП). За растот на бруто надворешниот долг придонесува повисоката задолженост на приватниот сектор, а потоа и на јавниот сектор (зголемување за 2,2 п.п. и 1 п.п. од БДП, соодветно). Зголеменото задолжување на приватниот сектор главно го одразува растот на обврските кај должничката компонента на странските директни инвестиции. Повисокиот долг на јавниот сектор е поради зголемените обврски на централната влада врз основа на долгорочни заеми⁴¹, при истовремено намалени обврски врз основа на должнички хартии од вредност⁴².

Графикон 45

Бруто надворешен долг, според должниците и институционалните сектори (% од БДП)

Извор: НБРСМ.

Показателите за надворешната задолженост на домашната економија и натаму се во безбедната зона. Единствено учеството на бруто надворешниот долг во БДП упатува на висока задолженост, додека сите останати показатели и натаму укажуваат на ниска задолженост на домашната економија. Сепак, високото структурно учество во бруто надворешниот долг на обврските врз основа на директните инвестиции како релативно стабилна форма на финансирање на компаниите со странски капитал, како и на обврските врз основа на трговски кредити коишто се инструмент на финансирање во меѓународната трговија го ублажува профилот на ризик во однос на должничката позиција на економијата. Имено, нивото на бруто надворешниот долг без трговските кредити и меѓукомпанискиот долг е пониско и изнесува 47,6% од БДП⁴³, што е показател за умерена задолженост.

На 31.12.2024 година, **нето надворешниот долг** изнесува 4.508,9 милиони евра, или 29,2% од БДП, што во однос на крајот на претходната година претставува зголемување за 1,8 п.п. од БДП. Ова се должи на повисокиот раст на приватниот нето-долг од растот на јавниот нето-долг (за 1,6 п.п. и 0,2 п.п. од БДП, соодветно).

⁴⁰ Податоците за бруто и нето надворешниот долг не ги вклучуваат обврските на централната банка врз основа на репо-договори.

⁴¹ Во текот на 2024 година беа остварени неколку позначителни приливи, и тоа: во јануари пристигна втората трансха од кредитната линија за претпазливост и ликвидност ПЛЛ од ММФ во износ од 145,8 милиони евра, во текот на мај е остварен прилив во износ од 50 милиони евра од првата трансха од Макрофинансиската поддршка на буџетот од ЕК и во октомври 2024 година пристигна првата трансха од кредитот од „Унгарската експорт-импорт банка“ ПЛЦ (Hungarian Export Import Bank PLC) во износ од 500 милиони евра.

⁴² Во текот на 2024 година беа извршени отплати на двете рати од кредитот за регистрирани хартии од вредност НСВ (Namensschuldverschreibungen).

⁴³ Се однесува на долг без репо-договорите.

Табела 2 Показатели за надворешната задолженост

Показатели на надворешната задолженост	Солвентност				Ликвидност		
	Отплата на камата/ извоз на стоки и услуги и други приливи	Бруто долг/ извоз на стоки и услуги и други приливи	Бруто долг/ БДП	Отплата на долгот/ извоз на стоки и услуги и други приливи	Девизни резерви/ краткорочен долг	Девизни резерви/ краткорочен долг со преостанато достасување*	Краткорочен долг/ Вкупен долг
	во %				сооднос	сооднос	во %
31-12-04	2.4	129.3	47.3	12.4	1.1	0.9	30.3
31-12-05	2.7	147.0	54.2	11.1	1.7	1.0	26.7
31-12-06	3.4	131.3	49.8	21.7	2.0	1.3	29.0
31-12-07	2.8	119.3	51.3	19.4	1.3	1.1	39.8
31-12-08	2.7	116.9	54.1	10.2	1.3	0.9	35.2
31-12-09	2.4	131.0	57.8	11.8	1.3	0.9	32.9
31-12-10	3.2	140.4	59.7	13.9	1.5	1.0	27.9
31-12-11	3.1	148.4	64.6	16.8	1.8	1.2	25.2
31-12-12	2.9	142.1	67.6	13.1	1.6	1.0	26.7
31-12-13	2.5	137.3	67.3	15.8	1.6	1.1	23.3
31-12-14	3.0	148.9	74.0	17.2	1.8	1.1	22.3
31-12-15	2.7	143.4	73.2	19.9	1.7	1.1	21.3
31-12-16	2.4	148.8	79.3	14.8	1.7	1.2	21.9
31-12-17	2.7	138.6	76.9	12.7	1.3	0.9	23.9
31-12-18	2.2	130.7	77.3	15.7	1.4	1.0	25.8
31-12-19	2.0	121.9	76.3	9.0	1.6	1.0	25.6
31-12-20	1.9	122.3	77.9	13.6	1.9	1.1	20.4
31-12-21	2.2	126.6	83.4	16.3	1.8	1.3	21.5
31-12-22	1.8	123.4	86.4	9.4	1.5	1.0	24.7
31-12-23	2.4	114.4	83.1	14.8	1.8	1.2	22.7
31-12-24	2.7	118.1	84.0	12.3	1.8	1.1	23.4
Критериум за умерена задолженост	12 - 20%	165 - 275%	30 - 50%	18 - 30%	1.00		

* Критериумот за умерена задолженост е земен според методологијата на Светска банка за изработка на показатели на задолженост, којашто подразбира користење тригодишни подвижни просеци на БДП и извозот на стоки и услуги и други приливи, како именители во пресметката на показателите. Изработено во согласност со „External debt statistics: Guide for compilers and users“, издаден од страна на ММФ. Според правилото на Гринспан и Гвидоти, потребно е земјата да одржува целосна покриеност на краткорочниот долг (преостанато достасување) со девизни резерви. Извор: НБРСМ.

3.5. Монетарни и кредитни агрегати

Монетарни агрегати

Во текот на 2024 година, паричната маса M4 и вкупните депозити во финансискиот сектор⁴⁴ и натаму засилено растат. Растот соодветствува со повисокиот економски раст, поволната надворешна позиција и кога сè уште има стимулативни услови за штедење. Воедно, и натаму се подобруваат рочната и валутната структура на штедењето, што се согледува преку натамошното јакнење на денаризацијата и на штедењето на подолг рок, што упатува на зголемена доверба во домашната валута и стабилни очекувања. Позитивните текови се уште една потврда за стабилноста и довербата во банкарскиот систем, за што во голем дел придонесуваат мерките преземени од страна на Народната банка во изминатиот период. Дополнителна поддршка за растот на паричната маса и депозитите имаше и од страна на државата, преку исплатите на финансиската поддршка на домаќинствата.

⁴⁴ Податоците се однесуваат на депозитите на недржавниот сектор во банките и штедилниците, средствата на останатите финансиски институции на сметките кај Народната банка и средствата на единиците на локалната самоуправа на сметките кај Народната банка. Податоците соодветствуваат со методолошките измени на Народната банка од јуни 2018 година. Повеќе информации за методолошките измени може да се најдат на следнава врска: http://www.nbrm.mk/monetarna_statistika_i_statistika_na_kamatni_stapki.nspix.

Графикон 46
Парична маса М4 и вкупните депозити

Извор: НБРСМ.

Графикон 47
Парична маса М4, учество во БДП

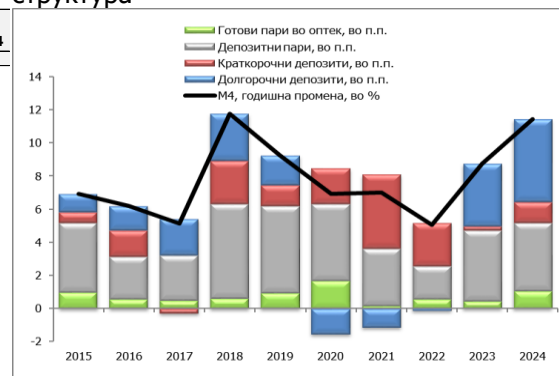
Во 2024 година, најшироката парична маса М4 забележа засилен годишен раст, којшто достигна 11,4% (раст од 8,7% во 2023 година). Структурно гледано, висок годишен раст остварија сите компоненти: долгорочните депозити (со раст од 25,4%), готовите пари во оптек (со раст од 12,4%), депозитните пари (со раст од 11,7%) и краткорочните депозити (со раст од 3,4%). Сепак, над две третини од растот произлегуваат од долгорочните депозити и депозитните пари, како главни двигатели на промената. Показателот за учеството на годишната промена на паричната маса во БДП се зголеми и на крајот на годината изнесуваше 7,2% (5,3% во 2023 година). Притоа, учеството на паричната маса М4 во БДП на крајот на годината изнесуваше 69,9%, наспроти 66,3% во претходната година.

Табела 3
Компоненти на паричната маса – состојби и промени

	Состојба			Годишна промена		
	2022	2023	2024	2022	2023	2024
	во милиони денари			во %		
Готови пари во оптек	47.494	50.002	56.226	6,8	5,3	12,4
Депозитни пари	188.036	211.402	236.065	5,8	12,4	11,7
М1	235.530	261.405	292.291	6,0	11,0	11,8
Краткорочни денарски депозити до 1 година	39.429	40.454	47.174	-1,5	2,6	16,6
Краткорочни девизни депозити до 1 година	175.061	175.406	175.999	8,9	0,2	0,3
М2	450.020	477.265	515.464	6,4	6,1	8,0
Долгорочни денарски депозити над 1 до 2 години	28.003	32.088	43.162	1,0	14,6	34,5
Долгорочни девизни депозити над 1 до 2 години	21.779	19.911	24.643	-9,3	-8,6	23,8
М3	499.803	529.264	583.268	5,3	5,9	10,2
Долгорочни денарски депозити над 2 години	25.521	31.162	36.697	-13,1	22,1	17,8
Долгорочни девизни депозити над 2 години	22.031	34.725	43.330	30,5	57,6	24,8
Вкупни депозити (без депозитни пари)	311.825	333.747	371.004	4,4	7,0	11,2
Вкупни депозити	499.861	545.149	607.069	4,9	9,1	11,4
М4	547.355	595.151	663.295	5,1	8,7	11,4

Извор: НБРСМ.

Графикон 48
Парична маса, годишна промена и структура

Во 2024 година, растот на вкупните депозити во финансискиот сектор забрза и достигна 11,4% на годишна основа (раст од 9,1% во 2023 година). Од секторски аспект, носител на растот се зголемените депозити на домаќинствата (со придонес од 8,8 п.п.), надополнет со растот на депозитите и на претпријатијата (со придонес од 2,7 п.п.), при мал негативен придонес кај останатите сектори (0,2 п.п.). Од валутен аспект, преовладува растот на денарските депозити, со вклучени депозитни пари (со позитивен придонес од 8,8 п.п.), при раст и на депозитите во странска валута (придонес од 2,6 п.п.).

Графикон 49
Вкупни депозити (со депозитните пари), годишна промена и придонес во промената од секторски аспект

Извор: НБРСМ.

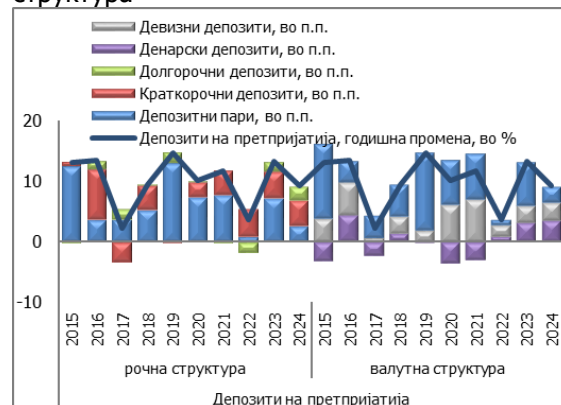
Депозитите на домаќинствата⁴⁵ забележаа годишен раст од 13,8% во 2024 година (7,9% во 2023 година). Релативно поволниот макроамбиент, растот на расположливиот доход, како и мерките преземени од страна на Народната банка придонесоа за посилен раст на штедењето кај домаќинствата. Промените во валутната и рочната структура на депозитите на домаќинствата, во полза на штедењето во домашна валута и на подолги рокови, укажуваат на значително подобрени и стабилни очекувања на економските субјекти.

Графикон 50
Вкупни депозити на домаќинствата, годишна промена и придонес во промената според рочната и валутната структура

Извор: НБРСМ.

Графикон 51
Вкупни депозити на претпријатијата, годишна промена и придонес во рочната и валутната структура

Во 2024 година, депозитите на претпријатијата забележаа раст од 9,2% (13,2% во 2023 година). Гледано структурно, растот на годишна основа произлегува од долгорочните депозити на претпријатијата, при поумерен раст на краткорочните депозити. Од валутен аспект, растот во поголем дел се должи на промената кај денарските депозити (со вклучени депозитни пари), при позитивен придонес и на девизните депозити на претпријатијата.

Степенот на евроизација, мерен преку учеството на депозитите со девизна компонента во вкупните депозити на банкарскиот систем, во 2024 година, се намали и се сведе на 40,6% (43,1% во претходната година). Кај депозитите на домаќинствата,

⁴⁵ Податоците за депозитите ги вклучуваат и депозитните пари.

учеството на депозитите со девизна компонента исто така се намали и се сведе на 46,5% (50,2% во претходната година).

Кредитна активност

Во текот на 2024 година банкарскиот сектор и натаму обезбедува солидна кредитна поддршка за домашната економија. Вкупните кредити пораснаа за 11,2%, што претставува засилување на растот во однос на остварувањето во 2023 година од 5,1%. Притоа, кредитната поддршка беше насочена кон двата сектора, со поголем обем кај претпријатијата. Ваквите остварувања се во согласност со силниот раст на депозитната база, во услови на стабилни биланси на банките, според показателите за солвентност, ликвидност и квалитет на портфолиото. Годишниот прираст на вкупните кредити, на крајот на 2024 година, изнесуваше 5,2% од БДП, посилен во однос на претходната година кога изнесуваше 2,4% од БДП, што придонесе и за зголемено учеството на кредитите во БДП за 2024 година коешто изнесуваше 52,1%, наспроти 49,5% во 2023 година.

Графикон 52
Вкупни кредити и активна каматна стапка

Графикон 53
Вкупни кредити, учество во БДП

Извор: НБРСМ.

Според Анкетата за кредитната активност на Народната банка, во 2024 година се забележува посилно нето-зголемување на побарувачката на кредити, кај претпријатијата и кај домаќинствата, при значително нето-олеснување на кредитните услови кај двата сектора, а особено изразено кај домаќинствата, во споредба со Анкетата од претходната година. Од аспект на ризиците коишто се анализирани врз основа на очекувањата на банките за вкупната економска активност, согледувањата за ризикот се значително намалени во споредба со 2023 година, и тоа кај двата сектора.

Набљудувано од секторски аспект, растот на кредитната поддршка на банките кон претпријатијата во 2024 година е значително зголемена и изнесува 13,9% на годишна основа⁴⁶ (3,3% во 2023 година). Во однос на кредитирањето на домаќинствата⁴⁷, во 2024 година е забележано поумерено засилување на растот, од 8,8% (6,7% во 2023 година). Анализата според индивидуалните типови кредити на

⁴⁶ Растот на кредитите на претпријатијата во еден дел е поврзан со одобрување кредит во поголем износ на компанија од енергетскиот сектор, во последниот квартал од 2024 година.

⁴⁷ Без кредитите на самостојните вршители на дејност со личен труд.

домаќинствата укажува на поголем годишен раст кај станбените кредити и останатите кредити, при поумерен раст кај потрошувачките кредити. Во однос на валутната структура на растот на вкупните кредити, значителен позитивен придонес имаат кредитите во домашна валута, при поумерен придонес на кредитите во странска валута (вклучително и денарските кредити со валутна клаузула).

Графикон 54

Вкупни кредити, годишна промена и секторска структура

Извор: НБРСМ.

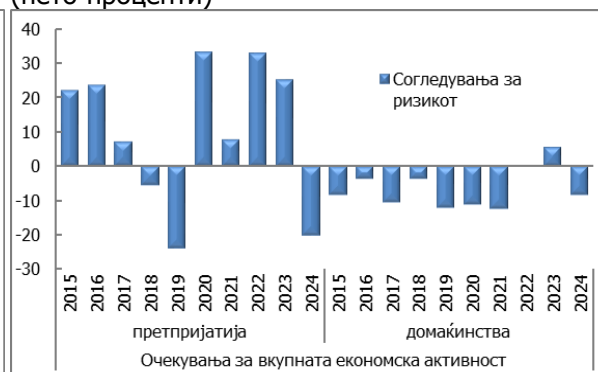
Графикон 55

Вкупни кредити на домаќинствата, годишна промена и структура по намена

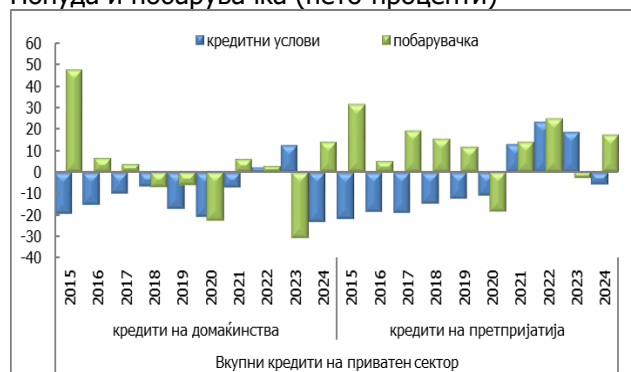
Графикон 57

Согледувања за ризикот од страна на банките (нето-проценти)*

Графикон 56

Понуда и побарувачка (нето-проценти)*

* Кај кредитните услови, негативен нето-процент значи олеснување на кредитните услови. Кај побарувачката, негативен нето-процент значи намалување на побарувачката.

Подетални информации за анкетите на кредитната активност се наоѓаат на интернет-страницата на НБРСМ.

Извор: Анкета за кредитната активност, НБРСМ.

* Кај домаќинствата, прикажан е просек од нето-процентите на факторите на ризик коишто влијаат врз кредитните услови при одобрувањето на станбените и потрошувачките кредити.

IV. Макроекономскиот амбиент и монетарната политика во 2025 - 2027 година⁴⁸

Монетарната политика на Народната банка и натаму ќе биде насочена кон одржување на ценовната стабилност, како основна монетарна цел дефинирана во согласност со законските одредби. Народната банка и во следниот период ќе придонесува за одржување стабилен и конкурентен банкарски сектор и ќе ја поддржува општата економска политика и економското закрепнување, без притоа да го загрози остварувањето на основната цел. За остварување на законски дефинираната цел, Народната банка ќе продолжи со примената на стратегијата на одржување стабилен номинален девизен курс на денарот во однос на еврото. Значењето на девизниот курс за одржување на ценовната стабилност и стабилните инфлациски очекувања на економските субјекти произлегува од карактеристиките на домашната економија, како мала и отворена, со висока зависност од увоз. Оперативната рамка на монетарната политика, како и досега, ќе биде поставена на приспособлива основа, заради одржување на стабилноста и ликвидноста на девизниот пазар и стабилизирање на инфлацијата на среден рок. На тој начин, монетарната политика ќе придонесува за одржување на вкупната макроекономска стабилност, како клучен фактор во создавањето поволен амбиент за одржлив економски раст.

Народната банка, во текот на 2024 година, започна со постепено нормализирање на монетарната политика, во согласност со условите во домашната економија и надворешното окружување. Со оглед на монетарната стратегија на стабилен девизен курс на денарот во однос на еврото, промените во домашната монетарна политика ја одразуваа и поставеноста на монетарната политика на Европската централна банка, којашто од јуни 2024 година започна со постепена нормализација преку каматните стапки.

Кон крајот на третото тримесечје, односно од септември, во услови на значително забавување на домашната инфлација и натамошен поволен девизен пазар, Народната банка започна со *претпазливо нормализирање на монетарната политика*. Имено, до крајот на 2024 година, основната каматна стапка беше намалена во три наврати, збирно за 0,75 п.п. Така, каматната стапка на благајничките записи на крајот на 2024 година беше на нивото од 5,55%, додека каматните стапки на депозитите преку ноќ и на 7 дена беа намалени за по 0,25 п.п., до нивоата од 3,95% и 4%, соодветно. Во услови кога сè уште има поволни трендови кај показателите релевантни за монетарната политика, но и поизразени ризици, на почетокот на 2025 година беше направено поумерено намалување на каматата на благајничките записи за 0,2 п.п. Монетарната поставеност беше поддржана и од измените во инструментот за задолжителна резерва, чија примена во најголем дел започна од јуни 2024 година, а главно се однесуваа на натамошна поддршка на процесот на денаризација и зголемување на долгорочното штедење, но и како поткрепа на претпазливостот на монетарната политика. Соодветно на монетарните промени беа и донесените макропрudentни мерки. Така, во јули беше донесена одлука за зголемување на стапката на противцикличниот заштитен слој на капиталот на банките за дополнителни 0,25 процентни поени, до нивото од 1,75% (со примена од 1 август 2025 година, којашто во два наврати беше продолжена сè до крајот на првото тримесечје на 2026 година). Ваквата поставеност на политиките ѝ овозможува поддршка на вкупната макрофинансиска стабилност во економијата.

⁴⁸ Во овој дел е даден осврт на макроекономските проекции на Народната банка од октомври 2024 година.

Според последните официјални макроекономски проекции на Народната банка, се очекува дека економскиот раст во 2025 година ќе изнесува 3,3%, додека за наредната година се очекува негово забрзување со што би изнесувал околу 4%. Ваквата динамика е заснована врз очекувањата за подобар надворешен амбиент, во комбинација со одредени домашни специфични фактори, особено поврзани со јавниот инфраструктурен циклус. Структурно гледано, економскиот раст во наредниот период би произлегол од домашната побарувачка, при негативен придонес на нето-извозот. Во рамките на домашната побарувачка, се очекува дека бруто-инвестициите и личната потрошувачка ќе бидат главните двигатели на растот, поддржани од јавните и приватните инвестиции, растот на расположливиот доход на населението и кредитната активност на банките. Во согласност со повисоките остварувања и новата фискална стратегија којашто предвидува побавна фискална консолидација, во овој циклус проекции придонесот на јавната потрошувачка беше оценет како позитивен во периодот на проекциите. Во следниот период се очекува закрепнување и на извозот, во услови и на поповолно надворешно окружување, што заедно со растот на домашната побарувачка ќе се одрази и со раст на увозот. Оттука, се очекува негативен придонес на нето-извозот кон вкупниот економски раст. Се очекува дека домашната економија ќе расте и во 2027 година со слична динамика од околу 4%, при позитивен амбиент и поголема склоност за потрошувачка и инвестиции.

Од аспект на потрошувачките цени, во 2024 година, инфлацијата забави на годишна основа и во просек изнесува 3,5%, што во целост соодветствува со октомвриските проекции. За 2025 година се очекува дека стапката на инфлација дополнително ќе забави сведувајќи се на 2,5%, додека во следниот двегодишен период, инфлацијата би се свела на историскиот просек од 2%. Ризиците за проекцијата на инфлацијата и натаму се поврзани со неизвесноста во поглед на идните движења на цените на енергијата и храната на светските берзи, поради геополитичките тензии и нарушувањата поврзани со климатските промени, како и со ефектите од политиките коишто влијаат врз агрегатната побарувачка во домашната економија.

Според оцените за движењата во надворешниот сектор, во 2025 година се очекува мало влошување на дефицитот на тековната сметка, до нивото од 2,3% од БДП. Постепеното намалување на учеството на приватните трансфери во БДП, и покрај нивната номинална стабилизација, би бил двигателот на ваквата динамика кај тековната сметка. Исто така, очекуваното засилување на градежните активности поврзани со коридорите 8 и 10-д би имало негативен ефект врз салдото на услугите, што би придонесло за намалување на суфицитот кај оваа категорија на годишна основа. Од друга страна, се предвидува дека поволната динамика на цените на енергентите ќе доведе до понатамошно стеснување на енергетскиот дефицит, додека закрепнувањето на извозната активност на металопреработувачкиот сектор и зајакнатиот позитивен нето-ефект од странските капацитети во автомобилската индустрија позначително би придонесле за стеснување на неенергетската компонента и оттука, и на вкупниот трговски дефицит. На среден рок, 2026 – 2027 година, се очекува стабизирање на дефицитот на тековната сметка на просечно ниво од 2,2% од БДП, при постојано намалување на дефицитот кај размената на стоки и услуги. Во однос на финансиските нето-приливи, збирно, во периодот 2025 – 2027 година се очекува дека тие целосно ќе го финансираат дефицитот на тековната сметка, овозможувајќи дополнителен раст на девизните резерви. Структурно, најголемиот дел од финансиските приливи на нето-основа се очекуваат во форма на странски директни инвестиции и долгорочно задолжување на државата. Значајно е да се напомене дека во целиот период на проекцијата се очекува дека девизните резерви ќе се задржат на нивото соодветно на меѓународните стандарди за одржување на стабилноста на девизниот курс.

Кредитната активност на банкарскиот систем и натаму е еден од важните фактори за поддршка на економскиот раст. Последните оценки во монетарниот сегмент упатуваат на солидна кредитна активност на банкарскиот сектор во целиот проектиран период, со просечна стапка на кредитен раст за периодот 2025 – 2027 година од 7,2%. Се очекува дека овој раст ќе се оствари во услови на солидна капитална и ликвидносна позиција на банките, а во согласност со очекувањата за постепено олеснување на финансиските услови, забрзување на економскиот раст и стабилизирање на очекувањата на економските субјекти. Кредитниот раст, како и досега, ќе биде поддржан од растот на депозитите, како главен извор на финансирање. Се очекува дека депозитите во банкарскиот сектор ќе остварат солидни стапки на раст во целиот период на проекцијата, со оглед на натамошните релативно стимулативни услови за штедење во банките, довербата во банкарскиот сектор, како и очекуваниот раст на расположливиот доход на населението. Така, за периодот 2025 – 2027 година, проектиран е натамошен солиден раст на депозитите, којшто во просек би изнесувал 7,7%. Сепак, остварувањата во 2024 година кај депозитите и кредитната активност, коишто беа значително подобри од очекувањата, упатуваат на можен ризик од нивен повисок раст во следниот период во однос на очекувањата од октомвриската проекција.

Клучните ризици од надворешното окружување, на среден рок, главно се надолжни и се поврзуваат со зголемена геополитичка неизвесност. Имено, засилувањето на актуелните геополитички конфликти може да доведе до дополнително нарушување на трговските текови и раст на цените на примарните производи. Исто така, евентуалното зајакнување на протекционистичките политики може да ги влоши трговските тензии и да ги наруши синџирите на снабдување. Несигурностите околу економските политики, како и ризикот од предолго задржување на затегнатата монетарна политика, со можноста за обновување на променливоста на финансиските пазари, би влијаеле негативно и врз пазарите на државни должнички инструменти. Но, од друга страна, обновувањето на постоечките и склучувањето нови трговски договори од страна на дел од влијателните економии во светот може да ја ублажи неизвесноста и поволно да влијае врз економскиот раст, зголемувајќи ги довербата и инвестициите. Од аспект на домашните ризици, и во овој циклус проекции, тие на краток рок се поврзани со динамиката на остварување на големите инфраструктурни проекти. На среден рок, се можни позитивни ефекти од членството во НАТО и напредокот во пристапувањето кон ЕУ, како и од новиот План на Европската Унија за раст на Западниот Балкан, коишто може да ја зајакнат економската интеграција и социоекономската конвергенција на земјата, како и од евентуалното искористување на географската поставеност на нашата економија во рамките на започнатиот процес на приспособување на глобалните синџири. Истовремено, и очекуваното пристапување во Единствената област за плаќање со евра (СЕПА) би ја поддржало пазарната интеграција на земјата преку отстранување на пречките за финансиските текови со земјите членки на ЕУ, како дел од напорите за трансформација на платежната инфраструктура и поставувањето на основите во финансиската сфера на патот кон ЕУ. Пристапувањето во СЕПА би обезбедило поевтин, побрз и поефикасен платен систем, што во крајна линија треба да придонесе за поголема конкурентност на домашниот корпоративен сектор.

Во фискалната сфера, на среден рок, се очекува постепена буџетска консолидација. Буџетскиот дефицит би се финансирал комбинирано од домашни и од надворешни извори. Поставената фискална политика е проследена со ризици коишто, исто како и кај монетарната политика, произлегуваат од влијанието на геополитичките случувања врз глобалната економска активност и светските цени, како и од промените во финансиските услови и состојбата на меѓународните финансиски пазари.

Народната банка внимателно ги следи макроекономските податоци и потенцијалните ризици од домашното и надворешното окружување и е подготвена да ги употреби сите неопходни инструменти и да презема мерки со коишто ќе се придонесе за задржување на стабилноста на девизниот курс и за ценовна стабилност на среден рок.

V. Монетарни инструменти

Флексибилна поставеност на монетарниот инструментариум

Мерки за поддршка на денаризацијата

Мерка за поттикнување на зелените кредити

Оперативното спроведување на монетарната политика во 2024 година се оствари во окружување коешто се одликуваше со релативно висока ликвидносна позиција на банките и следствено активна примена на монетарните инструменти со кои се повлекува вишокот ликвидни средства од банкарскиот систем. Примената на флексибилна оперативна рамка, заедно со постепеното нормализирање на монетарните услови преку намалување на каматните стапки и мерките кај задолжителната резерва насочени кон натамошно поттикнување на долгорочното штедење во домашна валута овозможија задржување на стабилноста на девизниот курс на денарот во однос на еврото и стабилизирање на инфлациските очекувања и инфлацијата.

И во 2024 година Народната банка има внимателен пристап во водењето на монетарната политика, во услови на натамошна неизвесност од надворешното окружување, но и домашни фактори коишто влијаеја врз инфлацијата. На почетокот од годината, во февруари (а со примена од јуни и јули), Народната банка донесе сеопфатен сет мерки кај инструментот задолжителна резерва, чијашто примена значеше дополнително повлекување на дел од структурниот вишок на ликвидност од банкарскиот систем, како поддршка за затегнатите монетарни услови. Истовремено, измените кај задолжителната резерва имаа за цел да го поддржат штедењето во домашна валута и на долг рок, а овозможија и поедноставување и хармонизирање на системот на задолжителна резерва со поставеноста во еврасистемот.

Измени во системот на задолжителна резерва

Народната банка пристапи кон постепено нормализирање на стапката на задолжителна резерва за краткорочните денарски обврски од нивото во 2022 година⁴⁹ преку нејзино зголемување од 5% на 8%, почнувајќи од јули 2024 година. Од јуни, на обврските на банките и штедилниците во домашна валута со рочност над две години кон сите сектори, како и на денарските депозити на населението орочени над една година се применува 0% на задолжителна резерва. Истовремено, за обврските во странска валута со рочност над две години стапката на задолжителна резерва се зголеми од 0% на 5%⁵⁰. Измените во системот на задолжителна резерва вклучуваа и воспоставување еднаков третман на сите обврски со девизна клаузула, така што стапката од 100% се применува на сите обврски (независно од рочноста и типот на депонентот) на банките и штедилниците. За зајакнување на ефектот од раздвојувањето

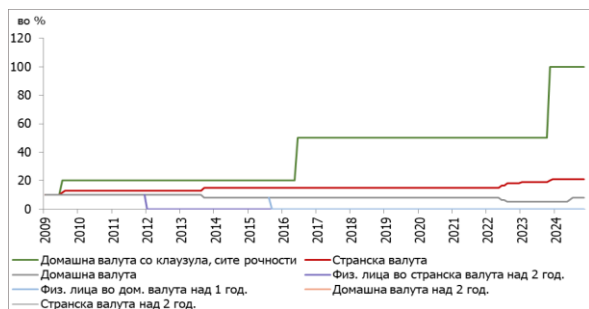
⁴⁹ Во 2022 година, во услови на зголемена неизвесност поради воениот конфликт во Украина и повисока склоност за штедење во странска валута, стапката на задолжителната резерва во денари беше намалена од 8% на 5%, додека стапката на задолжителна резерва на обврските во девизи во неколку наврати беше зголемена од 15% на 21% до крајот на 2023 година.

⁵⁰ За сите краткорочни обврски во странска валута до две години и натаму се применува стапка на задолжителна резерва од 21%.

на стапките од валутен аспект, Народната банка го зголеми и делот од задолжителната резерва во странска валута којшто се одржува во евра, од 81% на 85%, а со повисоката обврска во странска валута банките ќе може пофлексибилно да управуваат преку зголемување на делот којшто се исполнува на просечна основа, од 10% на 15%. Со цел да се постави единствена рамка и да се применат еднакви услови за сите институции коишто прибираат депозити и придонесуваат во трансмисијата на монетарните сигнали, Народната банка ги изедначи стапките на задолжителна резерва за банките и штедилниците. Воедно, од јули средствата издвоени во резервниот гарантен фонд на КИБС се исклучија од исполнувањето на задолжителната резерва во денари.

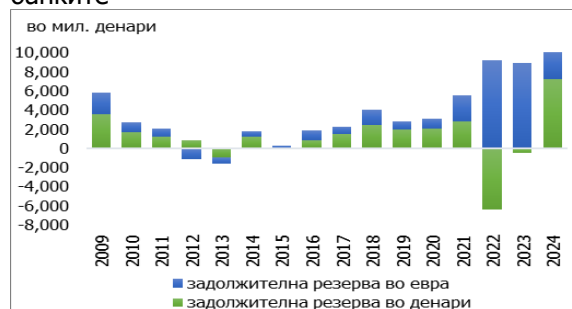
Измените во системот на задолжителна резерва, заедно со промените на денарските и девизните обврски на банките придонесоа за највисок годишен раст на обврската за задолжителна резерва, за вкупно 10,2 милијарди денари. Имено, задолжителната резерва во денари забележа релативно висок раст од околу 6,8 милијарди денари (достигнувајќи 29,3 милијарди денари), за што најголем придонес (од околу 90% или 6 милијарди денари) имаат измените во системот на задолжителна резерва. Од друга страна, примената на повисоки стапки за обврските во странска валута и зголемувањето на делот од задолжителната резерва во странска валута којшто се исполнува во евра придонесоа за повисока задолжителна резерва којашто банките ја исполнуваат во евра (со ефект од околу 4,1 милијарда денари), што беше делумно намалено под влијание на промените во депозитната основа на банките во девизи, така што задолжителната резерва во евра на годишна основа се зголеми за околу 3,5 милијарди денари (на нивото од 42,1 милијарда денари). Мерките на Народната банка и довербата на економските субјекти во банкарскиот систем и во домашната валута придонесоа за натамошен прираст на долгорочното штедење, и тоа во денари. Двоцифрениот раст на долгорочните денарски депозити е показател и за натамошни поволни поместувања во рочната и валутната структура на изворите на финансирање⁵¹.

Графикон 58
Стапки на задолжителна резерва

Извор: НБРСМ.

Графикон 59
Промена на задолжителната резерва на банките

На девизниот пазар преовладуваа поволни движења, коишто беа предводени од трансакциите на банките со клиентите, чијашто повисока понуда на девизи придонесе за зголемување на и онака добрата вкупна девизна ликвидност на банките⁵². Овој тренд беше карактеристичен за целата година и овозможи непречено исполнување на повисоката обврска за задолжителна резерва во евра, но и откуп на пазарниот вишок девизи во банкарскиот систем. Така, Народната банка интервенира со рекорден годишен нето-откуп на 451 милион евра. Присуството на Народната банка на девизниот пазар

⁵¹ Подетално за промените на депозитната основа на банките во делот Монетарни агрегати.

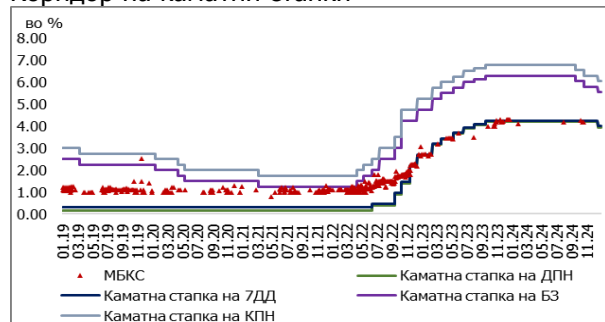
⁵² Со оглед на соодветната ликвидност на девизните средства на банките и историски највисокото ниво на девизни резерви, Народната банка и во 2024 година не користеше средства од репо-линијата со ЕЦБ, со која е обезбеден пристап до девизна ликвидност во вкупен износ од 400 милиони евра. Репо-линијата беше воспоставена во август 2020 година, но со оглед на неизвесниот економски амбиент и зголемената геополитичка несигурност, ЕЦБ во пет наврати ја продолжи можноста за користење на репо-линијата, до јануари 2027 година.

овозвозможи одржување на стабилноста на девизниот курс на денарот и раст на девизните резерви до ниво коешто е над нивото пред пандемијата за околу 40%. Поволните движења на девизниот пазар, како показател за солидната надворешна позиција и довербата во домашната економија, заедно со остварувањата кај инфлацијата, којашто се движеше во согласност со очекувањата, ѝ овозможија на Народната банка од септември да почне и со претпазливо, постепено нормализирање на монетарните услови⁵³. Така, во три последователни наврати (во септември, октомври и декември) ја намали основната каматна стапка којашто се применува на благајничките записи⁵⁴ за вкупно 0,75 п.п., на 5,50%. Како резултат на намалувањето на основната каматна стапка, пониски каматни стапки се применуваа и на репо-аукциите за креирање ликвидност⁵⁵ и на расположливите кредити преку ноќ⁵⁶. Нормализирањето на поставеноста на монетарната политика се гледаше и преку каматните стапки на расположливите депозити преку ноќ и со рачност од седум дена коишто беа намалени еднократно во декември, за по 0,25 процентни поени, на нивоата од 3,95% и 4,00%, соодветно.

Ваквата монетарна поставеност беше поддржана и со сетот монетарни инструменти со кои Народната банка ефективно управуваше со ликвидноста во банкарскиот систем, којашто и во 2024 година се задржа на релативно стабилно и високо ниво. Имено, интервенциите на Народната банка доведоа до пораст на денарската ликвидност од околу 27,1 милијарда денари. Од друга страна, мерките и инструментите на фискалната политика ја намалуваа ликвидноста на банкарскиот систем (со ефект од 18,7 милијарди денари), главно заради финансирањето на буџетскиот дефицит преку емисија на државни хартии од вредност на домашниот пазар. Исто влијание имаа и готовите пари во оптек, коишто забележаа висок годишен раст од околу 9,2 милијарди денари (или 16%), којшто се поврзува со повисокото ниво на расположлив доход во домашната економија.

Графикон 60

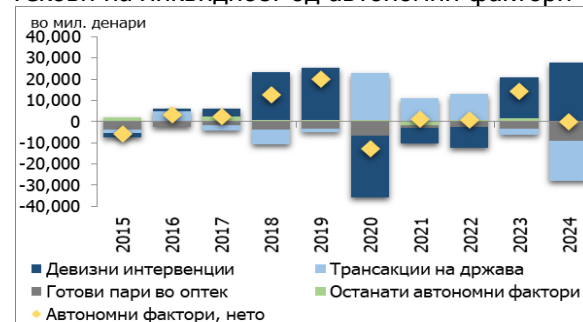
Коридор на каматни стапки

* 7РД – седумдневни расположливи депозити; ДПН – депозити преку ноќ; КПН – кредит преку ноќ
Извор: НБРСМ.

Графикон 61

Текови на ликвидност од автономни фактори

* ОАФ – Останати автономни фактори

Управувањето со вишокот слободни парични средства во домашна валута подразбираше активно користење на монетарните инструменти за повлекување ликвидност и отсуство на интерес за инструментите со кои Народната банка обезбедува

⁵³ Каматните стапки во домашната економија беа непроменети од септември 2023 година.

⁵⁴ На аукциите на благајнички записи, коишто се одржуваат на првиот ден од периодите на задолжителната резерва, се применуваа тендер со износи (ограничен износ на понуда и фиксно утврдена каматна стапка), а рачноста на благајничките записи се утврдува во согласност со времетраењето на периодите на задолжителна резерва.

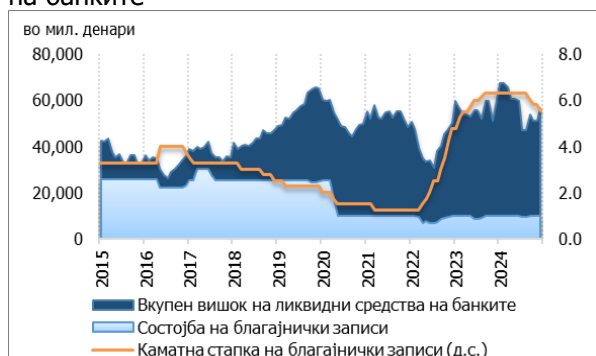
⁵⁵ Аукциите за обезбедување ликвидност на седум дена се спроведуваат еднаш седмично, односно секој петок. Каматната стапка на овој инструмент е еднаква на каматната стапка на благајничките записи.

⁵⁶ Каматната стапка на расположливите кредити преку ноќ е повисока за 0,5 процентни поени во однос на каматната стапка на благајничките записи.

средства во денари^{57,58}. При задржување на понудата на благајнички записи на нивото од 10.000 милијарди денари⁵⁹, банките го пласираа вишокот денарски средства (околу 80%) во расположливите депозити (на седум дена и преку ноќ), којшто е флексибилен инструмент за управување со краткорочните промени на ликвидноста. Пласманите во расположливите депозити кај Народната банка во 2024 година изнесуваа околу 49 милијарди денари, во просек (околу 4 милијарди денари помалку во однос на 2023 година) и соодветствуваа со динамиката на промена на вишокот слободни средства во банкарскиот систем. Од аспект на рочноста, банките при оперативното управување со ликвидноста главно ги користеа расположливите депозити на седум дена, кај коишто е насочен и најголемиот дел (68%) од вишокот слободни парични средства во денари.

Графикон 62

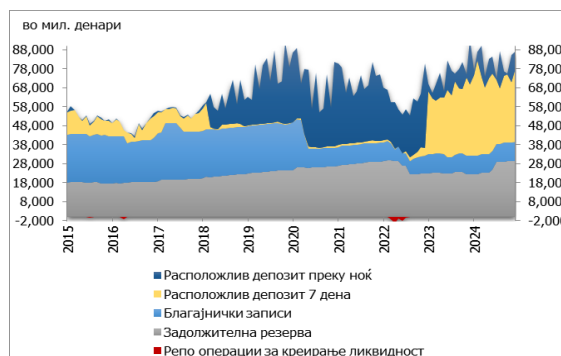
Благајнички записи и вишок ликвидни средства на банките⁶⁰

Извор: НБРСМ.

Графикон 63

Состојба на монетарните инструменти

Народната банка и во 2024 година го поттикнуваше унапредувањето на енергетската ефикасност на приватниот сектор преку примена на нестандартната мерка (активирана во октомври 2022 година) со која се овозможува олеснување на кредитните услови за домашното производство на електрична енергија од обновливи извори. Со мерката се овозможува намалување на основата за обврските на банките за задолжителна резерва во денари, за износот на новооодобрени кредити за финансирање проекти за домашно производство на електрична енергија. Примената на оваа мерка во 2024 година овозможи намалување за околу 501 милион денари на обврската на банките за издвојување задолжителна резерва во денари кај Народната банка⁶¹. Најголемиот дел од одобрените кредити пријавени во 2024 година (околу 97%) се долгорочни и се наменети за изградба на нови објекти за производство на електрична енергија од обновливи извори, а останатите се за зголемување на инсталираната моќност на постојните објекти.

⁵⁷ Сетот на монетарни инструменти на Народната банка вклучуваше можност банките на редовна основа да користат ликвидни средства од централната банка преку расположливиот кредит преку ноќ и репо-аукциите за креирање ликвидност во банкарскиот систем. Сепак, поради високата ликвидносна позиција, банките и во 2024 година немаа интерес за овие монетарни инструменти.

⁵⁸ Право на пристап до монетарните инструменти за повлекување ликвидност имаат финансиските институции коишто прибираат депозити и следствено на тоа имаа обврска за исполнување на задолжителна резерва. Оттука, пристап на аукциите на благајнички записи и право за пласирање средства во расположливите депозити кај Народната банка имаат банките и штедилниците.

⁵⁹ Речиси на сите аукции побарувачката од банките и штедилниците беше на ниво на понудениот износ.

⁶⁰ Вишокот ликвидни средства на банките се однесува на првиот ден од периодот на задолжителна резерва кога се одржува аукцијата на благајнички записи и го претставува вкупниот износ на средствата на редовните сметки на банките кај Народната банка, достасаниот износ на благајничките записи и расположливите депозити кај НБРСМ и побарувањата од пазарот на пари, намалени за обврските на пазарот на пари и износот на задолжителната резерва за претстојниот период.

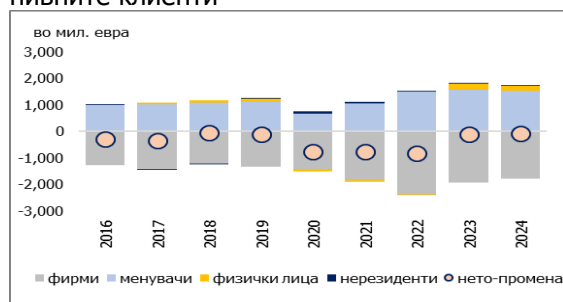
⁶¹ Вкупниот износ на ослободени средства од почетокот на примена на мерката изнесува 719 милиони денари.

Движења на девизниот пазар⁶² и интервенции на Народната банка

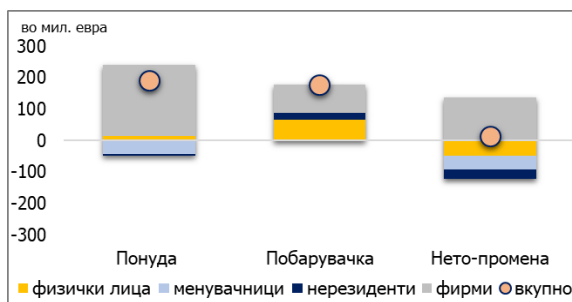
Закрепнувањето на глобалната економија и натамошното стабилизирање на енергетските пазари овозможува натамошни поволни движења на домашниот девизен пазар, каде што остварувањата втора година по ред беа значително подобри во однос на кризните епизоди во периодот 2020 – 2022 година. Имено, и покрај економската неизвесност којашто сè уште постои и геополитичките тензии, поповолниот амбиент за глобалната трговија овозможи зголемување на девизните средства на домашните компании ориентирани кон извоз. Воедно, натамошното намалување на ценовниот притисок од енергентите придонесе за стабилизирање на цените на примарните производи на светските пазари и следствено за намалување на побарувачката за девизи од домашните електроенергетски компании, што во голем дел беше надминато со повисоката побарувачка на девизни средства од компаниите за увоз на добра за широка потрошувачка. Релативно поволни остварувања преовладуваа и кај физичките лица, каде што стабилизирањето на инфлациските очекувања и довербата во домашната валута доведоа до стабилна и релативно висока понуда на девизни средства на менувачкиот и девизниот пазар.

Графикон 64

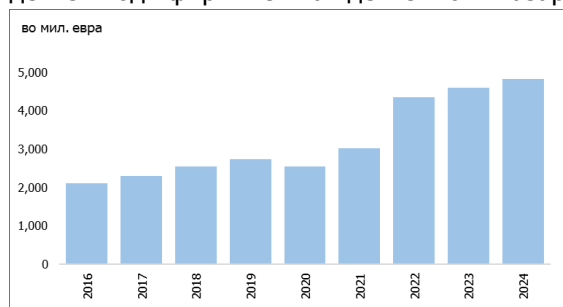
Нето-продажба на девизи на банките за нивните клиенти

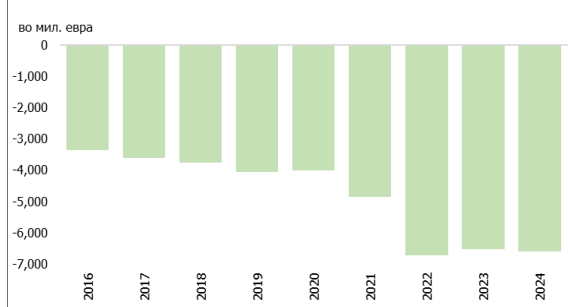
Графикон 65 Годишна промена во понудата и побарувачката на девизи, по клиенти

Графикон 66 Годишна побарувачка на девизи од фирмите на девизниот пазар

Графикон 67 Годишна понуда на девизи од фирмите на девизниот пазар

Извор: НБРСМ.

Нормализирањето на пазарот на стоки и услуги, заедно со приливите од капиталните текови на земјата со странство придонесоа за зголемена понуда на девизи од компаниите за производство и преработка на храна, пијалаци и тутун, коишто имаат и најголем придонес (околу 45 п.п.) кон годишниот прираст на понудата на девизни средства од корпоративниот сектор, по што следат компаниите ориентирани кон извоз коишто работат во индустриските зони, компаниите од информатичката индустрија и финансиско-услугните дејности. Од друга страна, намалената потреба за девизи на електроенергетските компании и компаниите од градежниот сектор речиси во целост беше неутрализирана со повисоката побарувачка од компаниите за увоз на стоки за широка потрошувачка, увоз на автомобили и компаниите коишто нудат транспортни услуги, за што придонесе зголемената домашна побарувачка, при реален раст на расположливиот доход на населението и нивото на цените коешто сè уште е повисоко. При

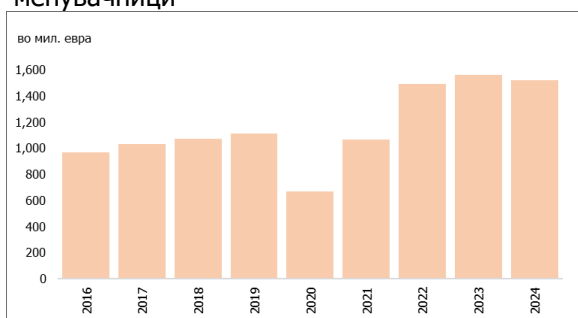
⁶²Девизниот пазар во рамките на оваа анализа ги опфаќа трансакциите помеѓу банките и нивните клиенти и меѓубанкарското тргување.

повисок годишен прираст на понудата, нето-продажбата на девизи на банките за потребите на корпоративниот сектор беше пониска за 136 милиони евра на годишна основа. На менувачкиот пазар, понудата на странски ефективни средства за плаќање од физичките лица беше релативно висока и само умерено пониска во однос на 2023 година (кога достигна рекордно највисоко ниво).

Побарувачката на девизни средства од физичките лица забележа умерено повисок годишен прираст во однос на понудата на странски средства за плаќање. При вакви остварувања, нето-понудата на девизи од овие субјекти во 2024 година беше умерено пониска во однос на претходната година, но и натаму е речиси двојно повисока од годишниот нето-откуп во 2018 – 2019 година, што е јасен сигнал за довербата во домашната валута.

Графикон 68

Годишен откуп на девизи на банките од менувачници

Извор: НБРСМ.

Графикон 69

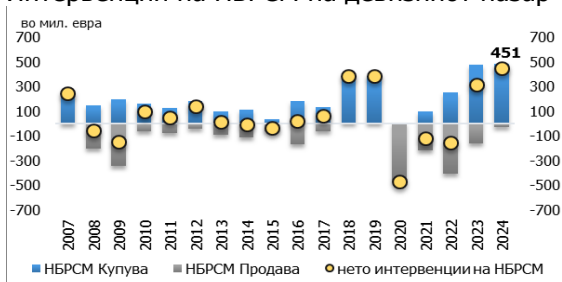
Годишна нето-понуда / побарувачка на девизи од физички лица на девизниот пазар

Нето-продажбата на девизи на банките за потребите на клиентите во 2024 година (83,4 милиона евра) е пониска за 14 милиони евра на годишна основа и е на ниво на нето-продажбите во 2018 и 2019 година. Поради поволната надворешна позиција на земјата и општата висока девизна ликвидност на банките, Народната банка во 2024 година интервенира на девизниот пазар со историски највисок нето-откуп на девизи во износ од 451 милион евра. Со оглед на тоа дека поволните пазарни трендови и високата девизна ликвидност на банките преовладуваа речиси во текот на целата година, Народната банка само во јануари и февруари интервенира со ниска и речиси незначителна нето-продажба на девизи (2 милиона евра). Во остатокот од годината, постојано повисоката понуда на девизи на меѓубанкарскиот девизен пазар банките ја насочуваа кон Народната банка и следствено во периодот март – декември беше остварен откуп на вишокот девизни средства во релативно висок износ од 453 милиони евра. Со тоа, интервенциите на Народната банка на девизниот пазар придонесоа за дополнителен раст на и онака солидното и соодветно ниво на девизни резерви, а девизниот курс на денарот во однос на еврото се задржа на стабилно ниво.

Графикон 70

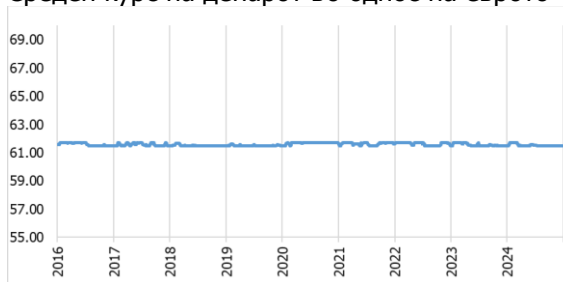
Интервенции на НБРСМ на девизниот пазар

Извор: НБРСМ.

Графикон 71

Среден курс на денарот во однос на еврото

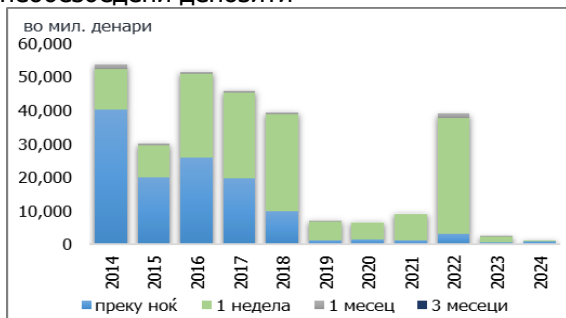

Движења на меѓубанкарскиот пазар на необезбедени депозити и секундарниот пазар на хартии од вредност⁶³

И во 2024 година, поради високиот износ на слободни денарски средства, банките имаа многу мала и исклучително ретка потреба за задолжување на домашните финансиски пазари.

Графикон 72

Промет на меѓубанкарскиот пазар на необезбедени депозити

Извор: НБРСМ.

Графикон 73

Вишок ликвидност во банкарскиот систем и задолженост на банките

Показател за солидното ниво на ликвидност во банкарскиот систем, но и по одделни банки е најслабиот годишен обем на тргување на меѓубанкарскиот пазар на необезбедени депозити, каде што беа склучени само 9 трансакции во вкупен износ од 910 милиони денари. Слабата побарувачка на краткорочни ликвидни средства во денари (намалена за околу 60% на годишно ниво) се одрази и на просечната дневна задолженост на банките, којашто се намали на само 55 милиони денари, а имаше влијание и на рочната структура на тргуваните необезбедени депозити. Имено, најголемиот дел од трансакциите беа склучени непосредно при крајот на периодот на исполнување на задолжителната резерва, со кои банките претежно (91%) обезбедуваа средства на рочност преку ноќ. Заемите со рочност до една недела забележаа годишен пад од околу 95% и имаа застапеност од само 9% во вкупниот остварен промет на необезбедениот пазарен сегмент.

Остварените каматни стапки на пазарот на необезбедени меѓубанкарски депозити во 2024 година забележаа умерено надолно поместување. Имено, просечната меѓубанкарска каматна стапка од сите трансакции (МБКС) изнесуваше 3,66% во просек и беше умерено пониска (за 0,65 п.п.) во однос на декември 2023 година, поради зголеменото учество на најзастапената категорија, т.е. меѓубанкарските необезбедени заеми со рочност преку ноќ, чијашто каматна стапка изнесуваше 3,53%. Двете трансакции склучени на рочност до една недела беа извршени по релативно стабилна каматна стапка од околу 4,21%. Во 2024 година се склучија и мал број трансакции коишто се користат за пресметка на каматната стапка МКДОНИА, чиешто просечно ниво изнесуваше 3,30%.

Остварениот вкупен промет (1,3 милијарди денари) на секундарниот пазар на хартии од вредност и преку шалтер организиран од Народната банка, иако забележа умерен прираст во однос на претходната година, беше понизок за шестпати од просечниот годишен обем на тргување во изминатите десет години. Од аспект на типовите трансакции, зголеменото тргување се должи главно на активноста на банките на меѓубанкарскиот репо-пазар, каде што при управувањето со краткорочните текови на ликвидност беше склучена една трансакција со благајнички записи во износ од 1 милијарда денари. Од друга страна, банките оваа година немаа потреба за обезбедување краткорочни средства во денари преку дефинитивна продажба на

⁶³ Анализата на пазарот на пари во Северна Македонија се однесува на следниве сегменти: пазар на необезбедени депозити, секундарен пазар на краткорочни хартии од вредност и долгорочни државни хартии од вредност (со исклучок на структурните обврзници), пазар на обезбедени депозити (репо-пазар).

хартии од вредност, така што вкупниот обем на дефинитивно тргување во целост се должи на трансакциите за потребите на небанкарските субјекти клиенти на банките, коишто тргуваа само со државни хартии од вредност во релативно стабилен годишен износ од 353 милиони денари.

Графикон 74

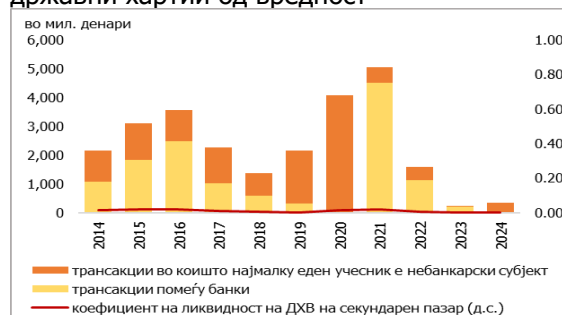
Промет на секундарниот пазар на хартии од вредност

Извор: НБРСМ.

Графикон 75

Структура на дефинитивните трансакции со државни хартии од вредност⁶⁴

⁶⁴ Коефициентот на ликвидност на ДХВ претставува сооднос помеѓу остварениот промет од трансакциите со ДХВ на секундарниот пазар во текот на годината и просечната состојба на издадените ДХВ во истиот период.

VI. Управување и инвестирање на девизните резерви

Висок годишен раст на девизните резерви

Сигурност и ликвидност на девизните резерви

Активно управување со девизните резерви

Во 2024 година, девизните резерви на Република Северна Македонија (во натамошниот текст: девизните резерви) забележаа значителен раст што во најголем дел се должи на интервенциите на Народната банка на девизниот пазар за откуп на вишокот девизи за зачувување на вредноста на номиналниот курс на денарот во однос на еврото на стабилно ниво. Управувањето со девизните резерви во 2024 година се одликуваше со исклучителна претпазливост и приспособување на инвестициските одлуки кон променливите случувања на меѓународните финансиски пазари, што овозможи натамошно остварување на основните принципи: сигурност, ликвидност и профитабилност на девизните резерви. Во согласност со принципот на сигурност, најголемиот дел од инвестициите на девизните резерви беа во државни обврзници на земји од еврозоната, а дел беа насочени кон должнички хартии од вредност од други издавачи, заради искористување на пазарните можности за остварување дополнителен приход. Ликвидноста на девизните резерви се обезбедуваше со врамнотежен пристап кон инвестирањето, којшто вклучува вложувања во подолгорочни безбедни должнички хартии од вредност за коишто постои длабок и ликвиден секундарен пазар и истовремено, краткорочни пласмани кај централните и деловните банки со висок кредитен рејтинг. Релативно високите каматни стапки и приноси на инструментите во рамките на девизните резерви, заедно со искористувањето на пазарните можности, придонесоа за поволни финансиски остварувања.

Состојба и промени на девизните резерви

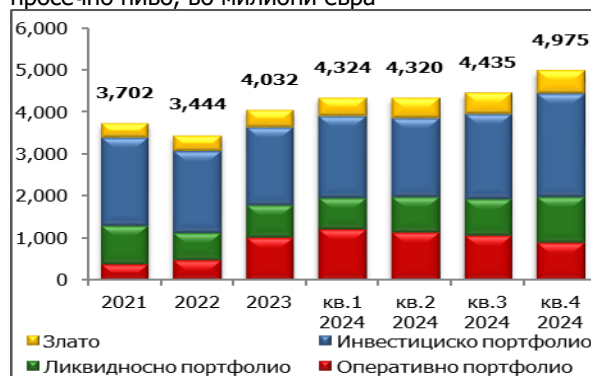
Во 2024 година, девизните резерви се зголемија за 490,7 милиони евра и на крајот на годината достигнаа 5.029 милиони евра. Растот кај девизните резерви произлегува од нето-откупот на девизи на девизниот пазар (451 милион евра), а во помал износ и од нето-приливите за Владата и државните органи (28,5 милиони евра).

Графикон 76
Фактори на промена на девизните резерви во милиони евра

Извор: НБРСМ.

Графикон 77
Портфолија на девизните резерви просечно ниво, во милиони евра

Позитивните промени на девизните резерви се должеа и на приходите од инвестирање (116,1 милион евра). Соодветен придонес кон промената на девизните резерви имаше и повисоката вредност на златото⁶⁵, што се должеше на растот на пазарната цена на меѓународните финансиски пазари, поттикнат од циклусот на олабавување на монетарната политика на ФЕД, геополитичката неизвесност, како и рекордно високите откупи од страна на централните банки, предводени од Кина. Спротивно влијание имаа одливите од намалениот обем на склучени репо и дериватни трансакции (-238,6 милиона евра), коишто се применуваат при активното управување со девизните резерви⁶⁶.

И во 2024 година, девизните резерви беа распределени во три портфолија (оперативно, ликвидносно и инвестициско портфолио), чиј обем беше активно приспособуван во согласност со краткорочните потреби за ликвидни средства на домашниот девизен пазар и идните отплати на надворешниот јавен долг. Приливите во девизните резерви во најголем дел се чуваа во рамките на оперативното портфолио, коешто до декември⁶⁷ се одржуваше на повисоко ниво заради можноста за остварување поволни каматни приходи од пласманите на депозитните сметки кај централните банки, заштитувајќи се истовремено од каматен и кредитен ризик. Вишокот средства којшто го надминуваа основниот лимит⁶⁸ за чување средства на тековните сметки кај централните банки, се пласира во краткорочни депозити кај деловните банки со висок кредитен рејтинг, по каматни стапки еднакви или повисоки од депозитната стапка на ЕЦБ. Во структурата на девизните резерви, преку посебно портфолио, и натаму се управуваше и со златото, чијашто сигурност и ликвидност е особено изразена во услови на променливи движења на финансиските пазари.

Измена на законската и подзаконската регулатива за управувањето и инвестирањето на девизните резерви

Во 2024 година, беа направени измени и дополнувања на Законот на Народната банка, со коишто се прошири можноста за инвестирање на девизните резерви преку стекнување удели во инвестициските фондови составени од група издавачи на веќе дозволените финансиски средства, а се овозможи и инвестирање во корпоративни обврзници издадени од нефинансиски субјекти. Со тоа се овозможи распределување на вложувањата во повеќе инструменти, издавачи и географски подрачја во прилог на намалување на поединечните ризици од инвестициите, како и на остварување повисоки, релативно стабилни и предвидливи приноси при управувањето со девизните резерви. Соодветно на ваквите законски можности беа извршени измени и во Политиката за управување и инвестирање на девизните резерви и останатите интерни акти, со што се комплетира правната рамка за воведување на овие финансиски инструменти како инвестициска можност. За примена на новите можности во наредниот период ќе се направат

⁶⁵ Цената на златото изразена во САД-долари забележа раст од околу 27%, во споредба со крајот на 2023 година, што придонесе за зголемување на вредноста на златото во девизните резерви за околу 34% и позитивни ценовни и курсни разлики од околу 135 милиони евра.

⁶⁶ Покрај редовното зајмење хартии од вредност преку истовремени класични и обратни репо-трансакции во ист износ, во текот на годината беа склучувани дополнителни класични репо-трансакции поттикнати од високата глобална побарувачка на висококвалитетни хартии од вредност коишто се во состав на девизните резерви. Следствено, овие трансакции придонесоа за зголемување на паричните средства во девизните резерви.

⁶⁷ Во согласност со одлуката на ЕЦБ, почнувајќи од 1 декември 2024 година на средствата на депозитните сметки кај централните банки во рамките на Евросистемот се добива надоместок во висина на каматната стапка на необезбедени меѓубанкарски пласмани во евра преку ноќ (ЕСТР) намалена за 20 б.п., што е помалку за околу 30 б.п. од каматната стапка на расположливите депозити преку ноќ на ЕЦБ. Како резултат на намалувањето на надоместокот, овие расположливи средства од декември постепено се пренасочуваа во хартии од вредност и инструменти на пазарот на пари по поволни каматни стапки.

⁶⁸ Основниот лимит кај централните банки (англ. Tier 1) го определува секоја договорна страна поединечно и на средствата чувани до определениот лимит се добиваше повисока каматна стапка (депозитната стапка на ЕЦБ) во споредба со средствата над овој лимит (на каматната стапка на необезбедени меѓубанкарски пласмани во евра преку ноќ, намалена за 20 базични поени).

подетални анализи за согледување на ефектите и ризиците од вложувањата во согласност со поставените критериуми за инвестирање на девизните резерви во Правилата за управување и инвестирање на девизните резерви, како и пазарните околности.

Услови на меѓународните финансиски пазари и активен пристап на инвестирање на девизните резерви

Во 2024 година, високите стапки на инфлација коишто претставуваа предизвик минатите неколку години, почнаа да бележат надолен тренд⁶⁹, што им овозможи на централните банки да започнат со циклусот на нормализација на монетарната политика. Во таа смисла, ЕЦБ и ФЕД ги намалија референтните каматни стапки за 100 базични поени, со што ЕЦБ ја сведе депозитната каматна стапка до 3%, а целното ниво на ФЕД на крајот на годината изнесуваше 4,25% – 4,5%. Очекувањата и промените во поставеноста на монетарната политика имаа силно влијание врз движењата на меѓународните финансиски пазари, при што приносите на најбезбедните инструменти со фиксен принос бележеа пад на кратките рочности. Од друга страна, поради поволните макроекономски остварувања на САД, особено кај личната потрошувачка и пазарот на трудот, се согледува дека инфлациските притисоци ќе се задржат подолг период. Во такво опкружување, приносите на државните обврзници во САД забележаа раст на подолгите рочности, што во голема мера се одрази и во еврозоната, каде што приносите на најбезбедните државни обврзници се зголемија во речиси ист обем. Геополитичките тензии во Украина и Блискиот Исток и понатаму претставуваа предизвик за инвеститорите, придонесувајќи за повремени променливи движења на меѓународните пазари.

Релативно високите каматни стапки и приноси на инструментите во рамките на девизните резерви влијаеја врз инвестициските одлуки во текот на годината. Притоа, беше искористена можноста за остварување поволни каматни приходи од пласманите на депозитните сметки кај централните банки, коишто во текот на годината се одржуваа на релативно високо ниво. Зголемувањето на приносите на средните и на долгите рочности беше согледано како поволна можност за купување хартии од вредност со подолго приспособено времетраење, со цел да се обезбедат поволни остварувања и наредните години. Исто така, привремената променливост на приносите на странските пазари овозможуваше активен пристап кон управувањето и остварување дополнителни приходи преку продажба на хартии од вредност. Активниот пристап во управувањето со девизните резерви придонесе за натфрлање на резултатите на портфолијата за тргување во однос на соодветните референтни портфолија, што во голем дел се должеше и на изборот на инструменти, односно на повисокоприносните инструменти во коишто се инвестираа девизните резерви. Дополнителни приходи беа остварени и со трансакции на краткорочно зајмење обврзници на пазарот на репо-трансакции, при истовремено пласирање на добиените средства во повисокоприносни краткорочни инструменти на пазарот на пари, со зајмење хартии од вредност на обезбедена основа и склучување репо и обратни репо-трансакции, како и термински (своп) трансакции на злато.

⁶⁹ Во еврозоната, стапката на инфлација во 2024 година се сведе од 5,5% на 2,4% во просек, а во САД од 4,1% на 3%.

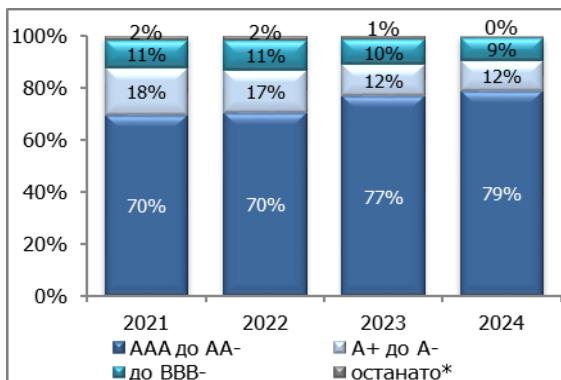
Структура на девизните резерви

Во 2024 година, во **валутната структура** на девизните резерви и натаму беа најзастапени средствата инвестирани во финансиски инструменти деноминирани во евра, со просечно учество од околу 98%⁷¹, што е во согласност со монетарната стратегија на стабилен девизен курс на денарот наспрема еврото.

Претпазливост и активен пристап во управување со девизните резерви, насочен кон најбезбедните финансиски инструменти, придонесе за умерено зголемување на просечното учество на инструментите издадени од издавачи/земји со **највисоки оценки за кредитен рејтинг** (од „AAA“ до „AA-“) на околу 79%. Воедно, заради остварување повисок принос од вложувањата и зачувување на вредноста на девизните резерви, дел од инвестициите (или во просек околу 12%) беа насочени и кон инструменти со оценка за кредитен рејтинг од „A+“ до „A-“.

Графикон 79

Просечна годишна структура на инвестициите според кредитниот рејтинг

* Во категоријата „останати“ се класифицирани ММФ, БИС.

Извор: НБРСМ.

Графикон 78

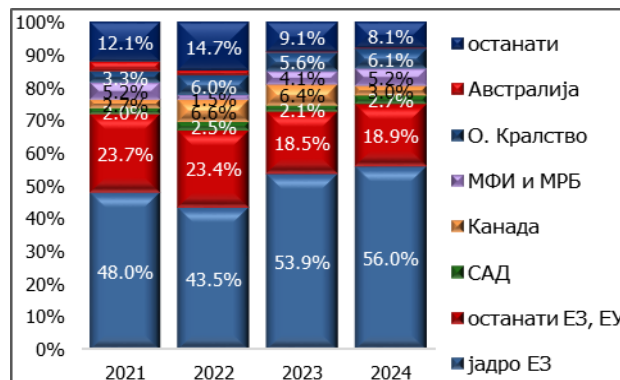
Валутна структура⁷⁰ и изложеност на девизните резерви (просечно годишно)

Извор: НБРСМ.

Графикон 80

Просечна годишна географска структура на инвестициите

* МФИ и МРБ – меѓународни финансиски институции и мултилатерални развојни банки.

Ваквата распределба соодветно се одрази и врз **географската структура** на пласманите на девизните резерви. Така, во 2024 година најголемиот дел од инвестициите беа во инструменти издадени од водечките економии од еврозоната (во просек 56%)⁷², но и кон останатите држави од еврозоната и од Европската Унија (18,9%)⁷³, коишто ги користат придобивките од поддршката на заедничката економија, а истовремено нудат умерено повисоки приноси.

⁷⁰ Основната валутна структура на девизните резерви е во согласност со валутната структура на интервенциите на домашниот девизен пазар, обврските на државата кон странство, надворешнотрговската размена и останатите ликвидносни потреби. Тактичката валутна структура се определува врз основа на периодично преиспитување на стратешката распределба на девизните резерви, во рамките на дозволените отстапувања од основната валутна структура.

⁷¹ Валутната структура е анализирана во однос на состојбата на девизните резерви намалена за износот на златото.

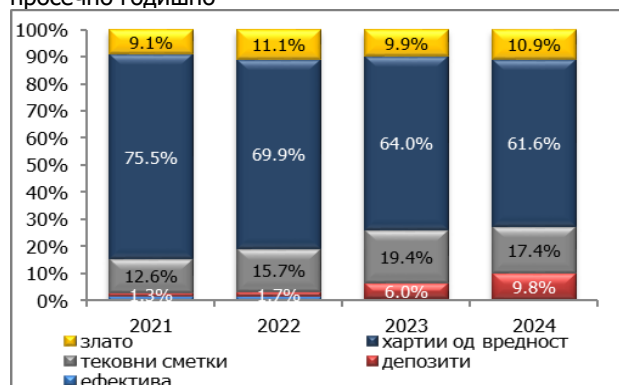
⁷² Се однесуваат на т.н. „јадро на еврозоната“, коешто ги вклучува: Германија, Австрија, Луксембург, Финска, Холандија, Франција, Ирска и Белгија.

⁷³ Во „останати земји од еврозоната и ЕУ“ се опфатени: Италија, Португалија, Шпанија, Данска, Латвија, Литванија, Полска, Романија, Словачка, Словенија, Хрватска, Бугарија, Чешка и Шведска.

Од аспект на **типовите инструменти во кои се инвестирани девизните резерви**, и натаму најголемиот дел од средствата беа пласирани во хартии од вредност (61,6%). Помеѓу типовите хартии од вредност преовладуваа државните хартии од вредност и хартиите од вредност издадени со државна гаранција, коишто се сметаат за најсигурни инвестиции. Имајќи ја предвид заложбата за одржливо инвестирање, и натаму се инвестира во хартии од вредност со коишто се финансираат зелени, социјални и одржливи проекти, со што нивното учество на крајот на годината достигна 5,7% од девизните резерви. Тековните сметки кај централните банки се намалија, а краткорочните хартии од вредност и депозитите пласирани кај централните и деловните банки беа застапени во поголем обем во споредба со 2023 година. Ваквите пласмани беа поврзани со усогласувањето на потребната ликвидност во периодот до отплаќањето на обврските на државните органи, како и заради остварување релативно високи приходи од камати во очекување поволен момент за вложување на средствата на подолг рок.

Графикон 81

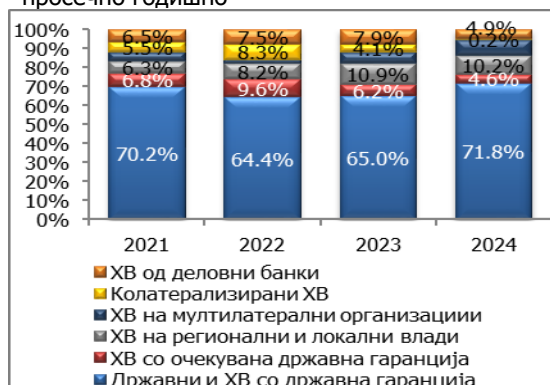
Структура на инвестициите по инструменти просечно годишно

Извор: НБРСМ.

Графикон 82

Структура по типовите хартии од вредност просечно годишно

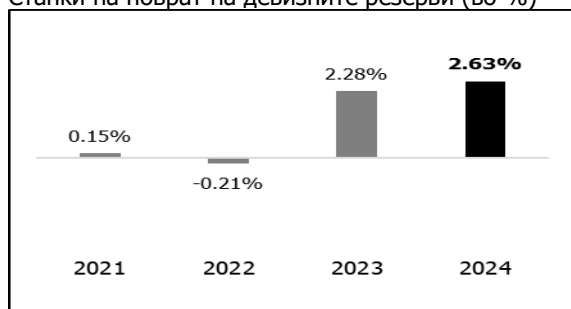

Во структурата на девизните резерви, просечното учество на **златото** умерено се зголеми од 9,9% во 2023 година на 10,9% во 2024 година, што при непроменета количина во целост е резултат на повисоката цена на златото.

Резултати од управувањето и инвестирањето на девизните резерви

Резултатите од управувањето и инвестирањето на девизните резерви се во голем дел поврзани со нивната распределба по портфолија, земајќи ги предвид различните обврски и намени на девизните резерви во различни временски периоди. Следствено, покрај средствата чувани на тековните сметки кај централните банки, девизните резерви во најголем дел се инвестираат во инструменти со фиксен принос, со кои може да се тргува и при поволни пазарни услови да се продадат заради остварување добивка од промените на нивната пазарна вредност. Релативно високите приноси во 2024 година позитивно се одразија врз новите инвестиции во финансиски инструменти и следствено, покрај врз тековните, имаат поволен ефект и врз очекуваните финансиски резултати во наредните години. Исто така, ефектот од приносите беше надополнет со поволните остварувања од искористувањето на пазарните можности, при што **вкупната стапка на поврат од инвестирањето и управувањето со девизните резерви изнесуваше 2,63%.**

Графикон 83

Стапки на поврат на девизните резерви (во %) ⁷⁴

Извор: НБРСМ.

Стапки на поврат по портфолија во 2024 година

Диверзификацијата на пласманите по инструменти, искористувањето на пазарните можности преку инвестирање во повисокоприносни инструменти, изборот на соодветен момент за инвестирање и приспособувањето на инвестициската поставеност кон променетите финансиски услови придонесоа за подобри остварувања и за натфрлање на резултатите во однос на соодветните референтни портфолија⁷⁵.

Анализирано по портфолија, оперативното портфолио во евра, во коешто главно се содржани средства на тековните сметки и орочени депозити, има позитивен придонес кон приходите од инвестирање на девизните резерви и оствари највисок поврат во текот на годината. Инвестициското портфолио со кое се управува според деловниот модел за наплата на договорните парични текови и продажба на финансиски средства и коешто го опфаќа најголемиот дел од девизните резерви, инвестициското портфолио во евра за тргување, како и ликвидносното портфолио во евра⁷⁶, коешто е со пократко времетраење, имаа повисоки остварувања, во споредба со остварувањата на соодветните референтни портфолија.

Дел од инвестициите на девизните резерви во рамките на инвестициското портфолио се насочени и кон хартии од вредност коишто се чуваат до достасување. Овие хартии од вредност, коишто се само заради наплата на договорни парични текови, сочинуваат посебно портфолио во рамките на инвестициското портфолио и вреднувањето на резултатите од нивното управување се прикажува во апсолутен износ, односно не се превреднуваат по пазарни цени. Следствено, овие хартии од вредност имаат предвидлив, позитивен и стабилен поврат на ниво на приносот при нивното стекнување и истовремено ја намалуваат изложеноста на каматниот ризик. Во услови на променливи движења на финансиските пазари и заради обезбедување предвидливи и релативно високи приходи на подолг рок, нивото на портфолиото до достасување во евра умерено се зголеми во текот на 2024 година.

⁷⁴ Стапката на поврат на девизните резерви го опфаќа повратот од инвестирањето и управувањето со девизните резерви, вклучувајќи пресметани ценовни промени на хартиите од вредност, остварени курсни промени од арбитражи со девизи и операции со злато и дериватни инструменти.

⁷⁵ Со ликвидносното, инвестициското портфолио со коешто се управува за наплата на договорните парични текови и продажба на финансиски средства и инвестициското портфолио во евра за тргување се управува во однос на референтно портфолио, претставено преку комбинација од следниве референтни индекси коишто ги објавува „Интерконтинентал ексчејџ“ (Intercontinental Exchange® (ICE)): EG6BB (EG6 W) составено од државни хартии од вредност издадени од земји членки на еврозоната со оценки за кредитен рејтинг од најмалку „AA“ и со преостанат рок до достасување од нула до една година; EG61 (EG61) составено од државни хартии од вредност издадени од земји членки на еврозоната со оценки за кредитен рејтинг од најмалку „AA“ и со преостанат рок до достасување од една до три години; EG62 (EG62) составено од државни хартии од вредност издадени од земји членки на еврозоната со оценки за кредитен рејтинг од најмалку „AA“ и со преостанат рок до достасување од три до пет години; и EG63 (EG63) составено од државни хартии од вредност издадени од земји членки на еврозоната со оценки за кредитен рејтинг од најмалку „AA“ и со преостанат рок до достасување од пет до седум години. Основните приспособени времетраења на референтните портфолија соодветствуваат со приспособените времетраења на ликвидносното и инвестициското портфолио, соодветно.

⁷⁶ Наменети за задоволување на сите договорни и потенцијални одливи во текот на една година.

VII. Платежни услуги и платни системи

Поднесување на формално барање за пристапување кон СЕПА

Мерки за модернизација на мали и меѓународни плаќања

Во примена нови подзаконски акти за платежната статистика

Раст на дигиталните плаќања

Народната банка има клучна оперативна, регулаторна и надзорна улога во воспоставувањето и работата на платните системи и безбедноста на сите учесници во извршувањето на платежните услуги, заради сигурно, транспарентно и ефикасно извршување на плаќањата.

Со почнувањето на примената на Законот за платежни услуги во 2023 година и платни системи (ЗПУПС) и соодветните подзаконски акти коишто произлегоа од овој закон, во текот на 2024 година Народната банка го спроведе процесот на лиценцирање со цел да се оцени исполнувањето на законските услови за вршење платежни услуги/издавање електронски пари, соодветноста на членовите на органите на управување и сопствениците со квалификувано учество, како и способноста на друштвата за обезбедување непрекинато и сигурно во извршувањето на услугите и заштита на интересите на корисниците. Во рамките на процесот за лиценцирање Народната банка им издаде дозволи за работа на пет даватели на платежни услуги и изврши нивен упис во регистарот на платежни институции.

Новата правна рамка, поради високата усогласеност со правото на Европската Унија во сферата на плаќањата, донесе поволна клима за **забрзана интеграција на земјата во Единствената област за плаќања во евра (СЕПА)** и поврзување со платежната инфраструктура во ЕУ за побрзи и поевтини плаќања во евра за граѓаните и компаниите. Народната банка, во својство на регулаторна и надзорна институција за давателите на платежни услуги во земјава, на 10 јули 2024 година, го поднесе формалното барање за пристапување на земјава во СЕПА, што претставува клучен исчекор за понатамошниот развој и интеграција на домашниот финансиски систем во европскиот економски простор. На 6 март 2025 година, Европскиот совет за плаќања ја прифати нашата земја како 39 членка на СЕПА. Членството на земјава во СЕПА ќе донесе бројни придобивки за граѓаните, фирмите и целокупната економија, преку обезбедување побрзи, поефикасни и поевтини плаќања во евра кон и од земјите членки на СЕПА, поедноставување на процедурите, поголема транспарентност и засилена заштита на потрошувачите.

Народната банка постојано ја унапредува националната **платежна статистика**, водејќи сметка и за нејзино усогласување со методологиите за платежна статистика на Европската централна банка и Банката за меѓународни порамнувања. Процесите на прибирање, обработка и објавување статистички податоци од доменот на платежната статистика се извршуваат во согласност со ЗПУПС и новите подзаконски акти од доменот на платежната статистика со чија примена се започна во 2024 година и тие се **во значителен степен приспособени на барањата на Регулативата за платежната статистика бр. 2020/59 на Европската централна банка.**

Безготовински платежни трансакции

Во 2024 година, граѓаните и компаниите во Република Северна Македонија извршија 235 милиони безготовински платежни трансакции (во вредност од 7.167 милијарда денари) со користење кредитни трансфери и платежни картички, коишто ги овозможуваат давателите на платежните услуги во земјата. Во споредба со 2023 година, овој број се зголеми за 12,7%, а нивната вредност забележа годишен раст од 23,6%. Плаќањата со платежните картички забележаа годишен раст од 14,3%, придонесувајќи за високо структурно учество од 67,4% на бројот на трансакциите со платежните картички во вкупниот број платежни трансакции во земјата, коешто го потврдува фактот дека сè почесто се ползуваат придобивките од дигитализацијата на пазарот на платежните услуги, како резултат на промените во навиките на граѓаните и компаниите при извршувањето на плаќањата во земјава. Истовремено, забележан е годишен раст од 9,5% во вкупниот број кредитни трансфери, при што кредитните трансфери иницирани електронски забележаа годишен раст од 18,3%, како резултат на што се забележува зголемување на нивното учество за 0,8 п.п. во вкупниот број плаќања (17,4%), додека, пак, кај кредитните трансфери иницирани на хартија е остварен годишен раст од 0,9%, што придонесе за намалување од 1,7 п.п. на нивното учество во вкупниот број плаќања (15,2%).

Во вкупната вредност на плаќањата во 2024 година и натаму преовладуваат кредитните трансфери со 97,9%, при зголемено структурно учество за 0,2 п.п. (учество од 62,3%) на кредитните трансфери иницирани електронски за сметка на намалувањето на кредитните трансфери иницирани на хартија за 2,8 п.п. (или учество од 35,6%), а незначително намалување на структурното учество на вредноста на плаќањата со платежни картички за 0,2 п.п. (2,1%), во вкупната вредност на остварени безготовински платежни трансакции.

Графикон 84

Структурно учество на безготовинските платежни трансакции со кредитни трансфери и платежни картички во вкупната вредност и вкупниот број безготовински платежни трансакции⁷⁷

Извор: НБРСМ.

⁷⁷ Во графиконот се прикажани вкупните кредитни трансфери коишто ги опфаќаат кредитните трансфери (или т.н. платни налози) иницирани од физичките и правните лица во земјата коишто не се монетарни финансиски институции (сектор немонетарни ФИ), како и кредитните трансфери иницирани од монетарните финансиски институции (сектор монетарни ФИ) за сопствените плаќања или за плаќањата по инструкции на државата и државните органи кон секторот немонетарни ФИ. Во однос на платежните трансакции со платежни картички, на графиконот се прикажани само плаќањата за купени производи и услуги во трговијата, додека повлекувањето и внесувањето готовина со користење платежни картички се анализира во делот „Платежни трансакции со платежни картички“.

Платежни трансакции со кредитни трансфери иницирани од физички и правни лица во земјата

Табела 4

Кредитни трансфери иницирани од физички и правни лица во земјата

2024 година		
Број на Кредитни трансфери иницирани од немонетарни ФИ (структурално учество)	Физички лица (%)	Правни лица (%)
Според начинот на иницирање		
хартиска форма	65,4	36,8
електронски	34,6	63,2
Електронските кредитни трансфери, врз основа на едно плаќање понатаму се делат на:		
Кредитен трансфер заснован на онлајн банкарство	35,7	92,5
АТМ или друг терминалски уред на ДПУ	0,6	0,0
Решение за мобилно плаќање.	63,7	7,5

Вкупниот број плаќања извршени со кредитни трансфери иницирани од страна на физичките и правните лица⁷⁸ во земјата, во 2024 година, изнесуваше 67,3 милиони трансакции и забележа годишен раст од 9,8%.

Во структурата на кредитните трансфери од аспект на корисникот и понатаму, во 2024 година, преовладуваат правните

лица со структурно учество од 58,7% додека, пак, остатокот од 41,3% се иницирани од физичките лица. Притоа, забележливо е дека правните лица сè почесто ги користеле придобивките на електронското банкарство (учество од 63,2% во вкупниот број кредитни трансфери иницирани од правните лица), додека кај физичките лица сè уште преовладува иницирањето на плаќањата на шалтерите на банките (65,4%).

Во текот на 2024 година, и натаму расте употребата на решенијата за мобилните плаќања кај граѓаните за иницирање електронски кредитни трансфери со учество од 63,7% или зголемување за 6,7 п.п., во споредба со 2023 година, за сметка на намалувањето од 6,4 п.п. или учество од 35,7% на кредитните трансфери засновани на онлајн банкарство и намалување од 0,3 п.п. на учеството на АТМ и други уреди.

Кај правните лица преовладува употребата на компјутерот (92,5%), но се забележува годишен раст на структурното учество на употребата на решенијата за мобилните плаќања за 3,4 п.п. во споредба со 2023 година, коешто достигна 7,5% во вкупниот број кредитни трансфери иницирани по електронски пат од правните лица.

Платежни картички

Тренд на пораст на вкупниот број трансакции со платежни картички⁷⁹ издадени од домашните издавачи на уредите лоцирани во земјата се бележи и во 2024 година и тие достигнаа 189,8 милиони платежни трансакции при годишен раст од 12,9%. Притоа,

⁷⁸ Заради посоодветно согледување на навиките за извршување на плаќањата од страна на физичките и правните лица во земјата, а особено во однос на користењето на дигиталните канали за иницирање на плаќањата, Народната банка почнувајќи од 2021 година започна да прибира аналитички податоци за *Вкупните кредитни трансфери* коишто се поделени во три поткатегории: *Кредитни трансфери иницирани од немонетарни ФИ (правни и физички лица)*, *Кредитни трансфери иницирани од монетарни ФИ за сопствените плаќања* и *Кредитни трансфери иницирани од монетарни ФИ по инструкции на државата и државните органи со кои се врши пренос на парични средства кон физички лица*. Заради подетално согледување на навиките на физичките и правните лица при извршувањето на плаќањата, анализата на кредитните трансфери во овој дел се однесува само на кредитните трансфери иницирани од секторот немонетарни ФИ, односно од физичките и правните лица.

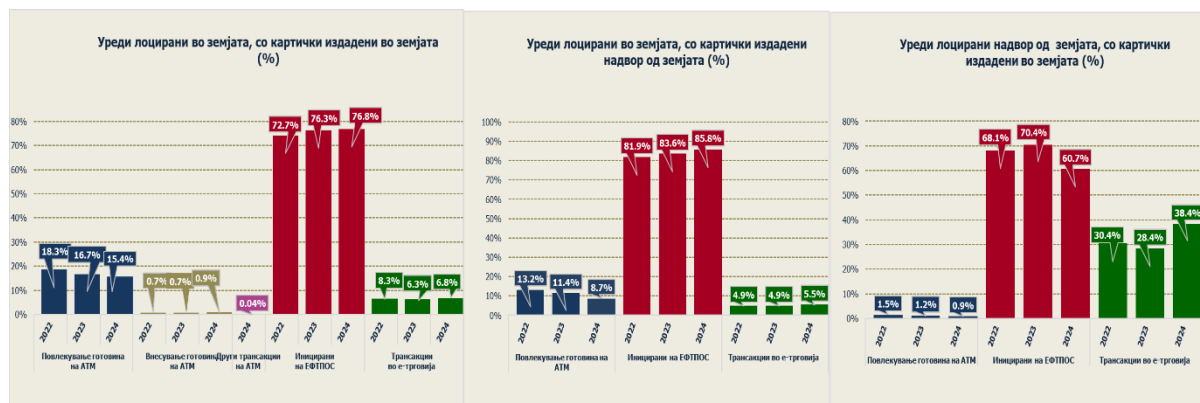
⁷⁹ Трансакциите со платежни картички издадени во земјата ги вклучуваат трансакциите на терминалските уреди ПОС, местата на продажба за е-трговија и повлекувањето и внесувањето готовина на АТМ во земјата.

користењето на платежните картички на терминалските уреди ПОС и местата на продажба за е-трговија забележа висок годишен раст од 14,3%. Исто така, картичките беа користени за повлекување и внесување готовина на АТМ забележувајќи годишен раст од 6,0% кај бројот на готовинските трансакции. Структурното учество на бројот на трансакции на терминалските уреди ПОС исто така бележи натамошен раст за 0,5 п.п., достигнувајќи 76,8% во 2024 година, за сметка на намалениот тренд на учество на трансакциите за повлекување готовина од АТМ (15,4%). Како резултат на промената на навиките за извршување на плаќањата на граѓаните и компаниите, употребата на платежните картички на домашните места на продажба за е-трговија забележа годишен раст од 22,3%, при зголемено структурно учество од 0,5 п.п. Бројот на трансакции за внесување готовина на АТМ забележа висок годишен раст од 55,1%, но нивното учество во вкупниот број трансакции со платежни картички сè уште е ниско (0,9%).

И во 2024 година се бележи раст на бројот на трансакциите во земјава со платежни картички од странски издавачи. Така, на уредите лоцирани во земјава се извршени 22,2 милиона трансакции со платежни картички издадени од странски издавачи, при што е остварен значителен годишен раст од 28,4%. Анализирани од аспект на нивната употреба, и во текот на 2024 година сè повеќе се користени за плаќање на терминалските уреди ПОС, што при годишен раст од 31,7% доведе до зголемување на нивното учество од 2,2 п.п. коешто достигна 85,8%. Забележан е годишен пад од 2,6% кај учеството на картичките за повлекување готовина од АТМ којшто изнесуваше 8,7%, при евидентирано учество на употребата на платежните картички на местата на продажба за е-трговија од 5,5%, или висок годишен раст од 43,9%.

Графикон 85

Учество во вкупниот број платежни трансакции со платежни картички

Извор: НБРСМ.

Во 2024 година е забележан годишен раст од 19,4% кај употребата на платежните картички издадени од домашни издавачи на уредите лоцирани надвор од земјата, при што се извршени 19,2 милиона трансакции. Иако сè уште највисоко структурно учество (60,7%) има употребата на платежните картички на терминалските уреди ПОС, забележана е зголемена употреба на платежните картички на местата на продажба за е-трговија надвор од земјава со структурно учество од 38,4% и значително висок годишен раст од 61,4%. Повлекувањето готовина со домашни картички на АТМ во странство и натаму е ниско (структурно незначително учество од 0,9%, со годишен пад од 8,2%).

Платежна инфраструктура

Како резултат на постојаниот развој на бесконтактната технологија, којашто зема сè поголем замав во доменот на плаќањата со платежните картички, во текот на 2024 година, се забележува постојано подобрување на инфраструктурата за електронски плаќања во земјата. Ова е особено видливо во нагорниот тренд на бројот на платежните картички засновани на бесконтактна технологија на плаќањата (98,6% од 1,9 милиони картички издадени во Република Северна Македонија), при одлична инфраструктура за прифаќање платежни трансакции засновани на оваа технологија (96,4% од 34.778 уреди за електронски трансфер на средствата на физичките места на продажба). Зголемена понуда и употреба на современите дигитални уреди за вршење на плаќањата во 2024 година се забележува особено преку високиот годишен раст од 59,6% на бројот на АТМ со функција за иницирање кредитен трансфер, односно годишен раст од 18,5% кај АТМ со дополнителна функција за внесување готовина.

Зголемената употреба на дигитализираните платежни картички е уште еден показател за развојот на дигитализацијата во домашната економија. Имено, бројот на дигитализираните платежни картички за вршење плаќања преку решенијата за мобилни плаќања и преку други паметни уреди за вршење бесконтактни плаќања и натаму расте и на крајот на 2024 година изнесуваше 131.749.

Вкупниот број платежни сметки во денари на клиентите кај банките за извршување на плаќањата во земјава, на крајот на 2024 година, изнесува 3,76 милиони и бележи годишен пад од 0,3%. Од аспект на структурата и натаму најголемиот број, или 95% од платежните сметки се на физичките лица и 5% се на правните лица. Притоа, 49,4% од вкупниот број платежни сметки во сопственост на правните лица овозможуваат електронски плаќања, што претставува зголемување за 4,7 п.п. во однос на крајот на 2023 година, додека, пак, учеството на платежните сметки на физичките лица кои овозможуваат електронски плаќања е двојно помало и изнесува 23,2%, при што бележи зголемување од 4,2 п.п. на годишна основа.

На крајот на 2024 година е забележан годишен раст од 3,7% кај вкупниот број трговци во земјата коишто прифаќаат плаќања со платежни картички (16.383), при што бројот на трговците коишто прифаќаат плаќања со картички на физичките места на продажба пораснале за 4,4% (14.717), додека кај бројот на трговците на местата на продажба за е-трговија се забележува годишен пад од 2,5% (1.666).

Платни системи во земјата

Во 2024 година, вкупната вредност на трансакциите во земјата остварена преку платните системи – МИПС⁸⁰ и КИБС⁸¹ достигна 11.736 милијарди денари, при остварени 35 милиони трансакции, забележувајќи годишен раст кај вредноста од 9,2% и годишен раст од 4,2% кај бројот на остварените трансакции. Од аспект на вредноста на

⁸⁰ Народната банка е сопственик и оператор на Македонскиот интербанкарски платен систем (МИПС) како единствен систем во земјата за големи и итни плаќања во денари помеѓу неговите учесници, преку којшто се врши и порамнување на платните трансакции поврзани со спроведувањето на монетарната политика, се врши конечното порамнување на другите платни системи и системите за порамнување хартии од вредност, како и на платежните трансакции за државата и државните органи и другите учесници во системот.

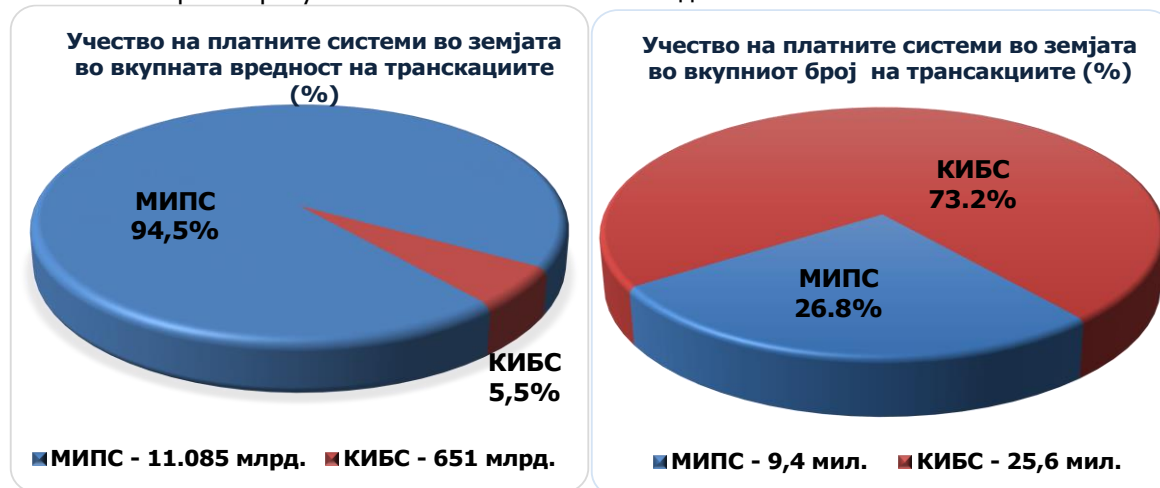
⁸¹ Клириншката кука „Клириншки интербанкарски системи“ АД Скопје е оператор на платниот систем за одложено нето-порамнување врз основа на обработени кредитни трансфери во денари во мали износи.

трансакциите, најголемиот дел се извршени преку платниот систем МИПС, и тоа 94,5%, додека останатиот дел од 5,5% од вкупните плаќања се извршени преку платниот систем КИБС. Во структурата на бројот на трансакции во истиот период, поголемо учество забележа платниот систем КИБС (73,2%), во споредба со платниот систем МИПС (26,8%).

Нето-порамнувањата на плаќањата преку платниот систем КИБС се вршат на редовна основа преку системот за порамнување МИПС, којшто во 2024 година работеше 249 дена, со висока достапност за учесниците во системот од 99,97%.

Графикон 86

Плаќања остварени преку платните системи во 2024 година

Извор: НБРСМ.

Надзорни активности над платните системи

Надзорните активности на Народната банка се вршеа на редовна основа, согласно регулаторните барања во кои се преточени меѓународно прифатените стандарди за работа на платните системи. Со извршувањето на својата надзорна улога, Народната банка оценува дали операторот обезбедил усогласеност на платниот систем со пропишаните барања за работа на платните системи во зависност од категоријата во која е класифициран платниот систем (теренски надзор) и ја следи неговата работа и развој, со редовно собирање и анализа на извештаите што ги доставуваат операторите на платните системи до Народната банка (вонтеренски надзор). Доколку со надзорот се утврдат одредени слабости во работењето и во зависност од нивниот вид, тежина и зачестеност, се издаваат соодветни мерки согласно ЗПУПС. На овој начин, со извршување на надзорните активности се намалува ризикот поврзан со можните нарушувања во работењето на платните системи преку утврдување на потенцијалните ризици во нивното работење, со што се зголемува сигурноста и ефикасноста во извршувањето на платежните трансакции.

Исто така, правните лица коишто до денот на примената на ЗПУПС управувале и раководеле со платен систем (со исклучок на Народната банка) беа должни до крајот на 2023 година да поднесат барање до Народната банка за добивање дозвола за оператор на платен систем и со тоа, меѓу останатото, да прикажат дека исполниле значителен дел од барањата од правната рамка врз основа на која се спроведува теренскиот надзор на платните системи во земјата. Оттука, во текот на 2024 година, Народната банка за

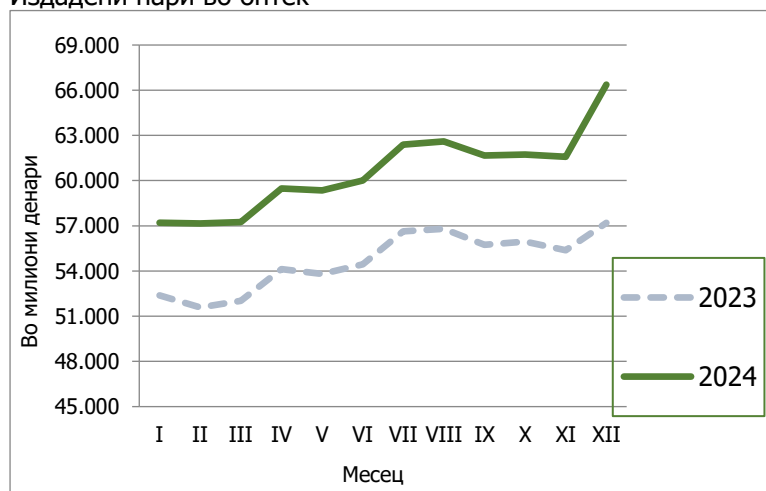
прв пат го оцени барањето за добивање дозвола на операторот на платен систем „Клириншка куќа Клириншки интербанкарски платни системи“ АД Скопје и издаде дозвола за оператор на платен систем за одложено нето-порамнување врз основа на обработени кредитни трансфери во денари во мали износи. На овој начин, Народната банка го оцени исполнувањето на условите пропишани со законската и подзаконската регулатива со што се обезбедува стабилно и сигурно работење на операторите на платните системи, како и професионалната компетентност и репутацијата на лицата кои се предложени за членови на орган на управување во оператор на платен систем.

VIII. Издавање и управување со книжните и кованите пари на Република Северна Македонија – трезорско работење

Издадени пари во оптик

Со состојба на 31.12.2024 година, вкупниот износ на издадените пари во оптик е 66.370 милиони денари и во однос на крајот од 2023 година, тие бележат зголемување од 9.173 милиони денари, или 16%⁸². Структурата на парите во оптик укажува дека на крајот на годината, книжните пари учествуваат со 97,9%, а кованите пари со 2,1% од вкупната вредност. Од аспект на бројот на издадени пари во оптик, учеството на книжните пари изнесува 27,6% (130,8 милиони парчиња), а на кованите пари 72,4% (342,6 милиони парчиња).

Графикон 87
Издадени пари во оптик

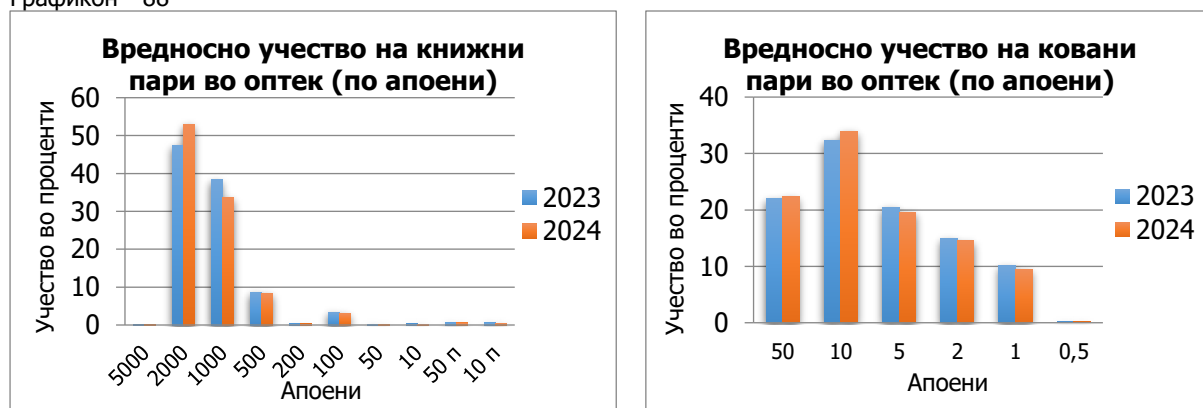

Извор: НБРСМ.

Најголемо учество во вкупната вредност на емитираните книжни пари имаат книжните пари во апоен од 2000 денари (53,1%), 1000 денари (33,7%) и 500 денари (8,3%). Останатите книжни пари учествуваат со 4,9% во вкупната вредност. Во 2024 година, најголемо учество во вредноста на кованите пари имаат апоените од 10 денари (34%), 50 денари (22,3%) и 5 денари (19,6%).

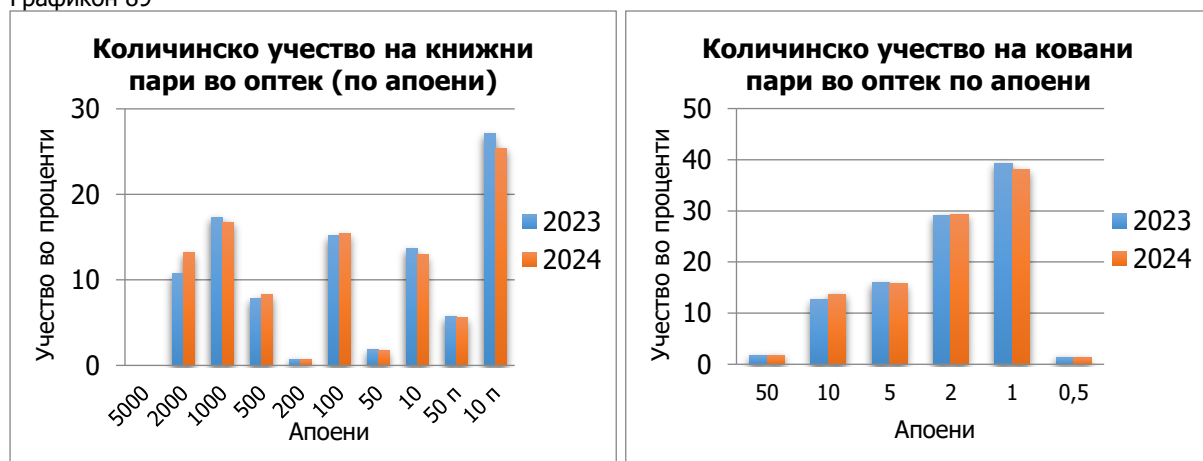
Во структурата на парите во оптик според бројот на парчиња, најголемо учество имаат книжните пари во апоен од 10 денари – полимер (25,4%), 1000 денари (16,8%), 100 денари (15,4%) и 2000 денари (13,2%). Останатите книжни пари учествуваат со 29,2% во вкупната количина на книжните пари во оптик. Најголемо учество на кованите пари во оптик има апоенот од 1 денар (38,1%) и 2 денари (29,3%).

⁸² Во прикажаните податоци за издадените пари во оптик, не се вклучени количините и вредноста на кованите пари за колекционерски цели, коишто Народната банка од уметнички, културни и промотивни причини ги изработи и ги пушти во оптик. Вредноста на кованите пари за колекционерски цели во оптик, со состојба на 31 декември 2024 година, изнесува 11,7 милиони денари, со што вкупната вредност на парите во оптик во 2024 година изнесува 66.382 милиона денари.

Графикон⁸³ 88

Извор: НБРСМ.

Графикон 89

Извор: НБРСМ.

Полимерните пари имаат занемарливо вредносно учество (1,1%) во структурата на издадените пари во оптек во однос на останатите книжни пари, при што треба да се има предвид нивната ниска номинална вредност. Според количината, учеството на полимерните пари (од 10 и 50 денари) во вкупниот број книжни пари во оптек е позначително и изнесува 31%, имајќи ја предвид нивната значајна улога во малопродажбата.

Снабдување на банките и центрите за готовина со книжни и ковани пари

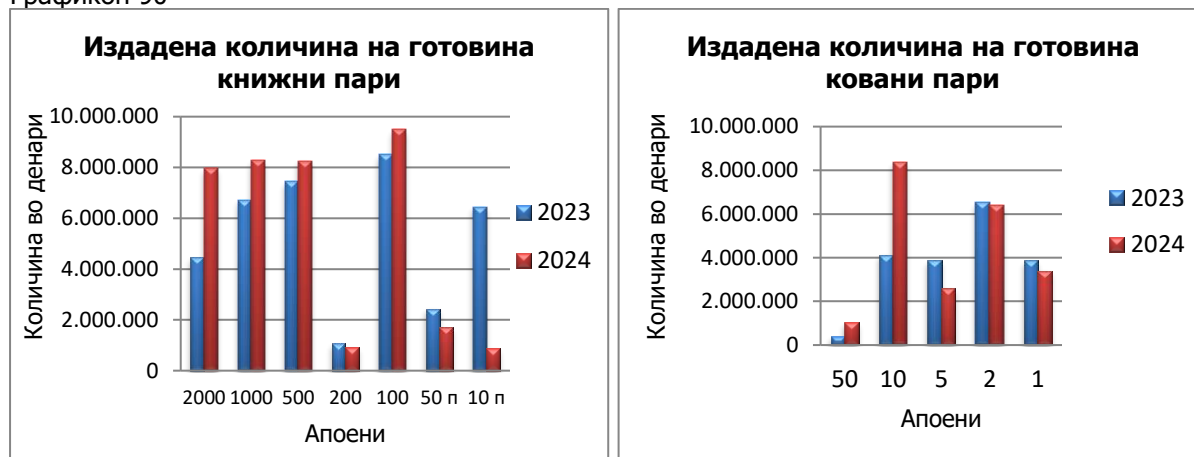
Народната банка, во текот на 2024 година, изврши издавање готовина на банките и центрите за готовина⁸⁴ во износ од 29.711 милиони денари (зголемување од 43,6% во однос на 2023 година). Истовремено, е примена готовина од банките и центрите за готовина во износ од 20.540 милиони денари (зголемување од 18,5% во однос на 2023 година). Анализата на апоенската структура на книжните и кованите пари укажува дека кај книжните пари најголемо учество во вкупниот промет се забележува кај апоенот од

⁸³ Со буквата „п“ во графиконите се обележани полимерните пари.

⁸⁴ Во текот на 2024 година во активностите поврзани со процесот на снабдување со готовина и натаму активно функционираат двата центри за готовина каде што се пренесоа дел од готовинските операции од деловните банки.

100 денари од 25,9% во 2024 година (односно 23,3% во 2023 година), а кај кованите пари преовладува апоенот од 10 денари со учество од 43,1% во 2024 година (наспроти апоенот од 2 денари којшто со 30,4% имаше најголемо учество во 2023 година).

Графикон 90

Извор: НБРСМ.

Обработка и уништување книжни и ковани пари

Во текот на 2024 година, во процесот на контрола на квалитетот на книжните пари коишто биле во оптек се обработени вкупно 31 милион парчиња, од кои заради несоодветност за оптек се уништени 12,7 милиони парчиња (15,4 милиони книжни пари во 2023 година). Најголемо учество во уништените книжни пари имаат апоените од 100 денари (36,7%) и 1000 денари (30,9%). Во 2024 година се обработени и 2,9 милиони парчиња ковани пари во апоени од 1, 2, 5, 10 и 50 денари, од кои 9,5 илјади парчиња се повлечени како несоодветни за оптек.

Експертиза на сомнителни / фалсификувани пари

Во рамките на своите надлежности, како единствена овластена институција за утврдување на автентичноста на книжните и кованите пари деноминирани во денари и во странски валути, Народната банка и во текот на 2024 година успешно ја извршува функцијата на експертиза на доставените сомнителни пари.

При експертизите на доставените сомнителни книжни пари деноминирани во денари, коишто се извршени во текот на 2024 година, се утврдени 501 фалсификуван примерок⁸⁵ (наспроти 32 утврдени фалсификувани книжни пари во текот на 2023 година). Во вкупниот број откриени фалсификувани книжни пари во 2024 година, најзастапен е апоенот од 100 денари – 464 парчиња, или 92,6% од вкупниот број фалсификати, потоа следат апоенот од 500 денари – 15 парчиња, или 3% од вкупниот број фалсификати и апоенот од 2000 денари – 12 парчиња, или 2,4% од вкупниот број

⁸⁵ Во вкупниот број утврдени фалсификувани книжни пари не влегуваат фалсификатите коишто се заплени пред да бидат пуштени во оптек.

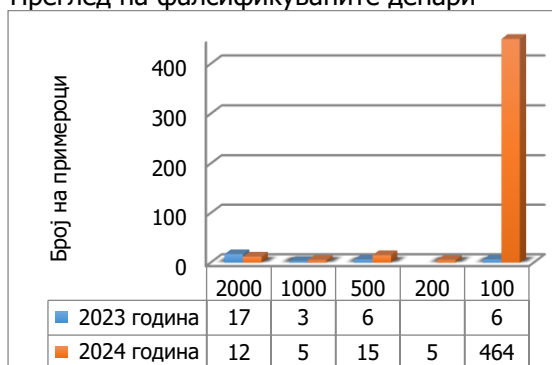
фалсификати. Најголемиот дел од фалсификуваните примероци на банкноти му припаѓаат на еден ист тип фалсификат со апоенска вредност од 100 денари. Овој тип фалсификат може лесно да се препознае преку едноставна проверка на заштитните елементи коишто задолжително ги поседуваат автентичните банкноти со истата апоенска вредност. Вкупната вредност на фалсификуваните денари изнесува 83.900 денари и има незначително учество во однос на вкупната вредност на парите во оптек. Општо земено, појавата на фалсификување на нашата парична единица е многу ниска, а ризикот за граѓаните и за пошироката јавност да дојдат во контакт со фалсификувана пара е минимален.

Во рамките на своите овластувања, а заради утврдување на можноста за замена врз основа на пропишаните критериуми, Народната банка во овој временски период изврши стручно вештачење на 403 примероци оштетени книжни пари доставени од банките и центрите за готовина.

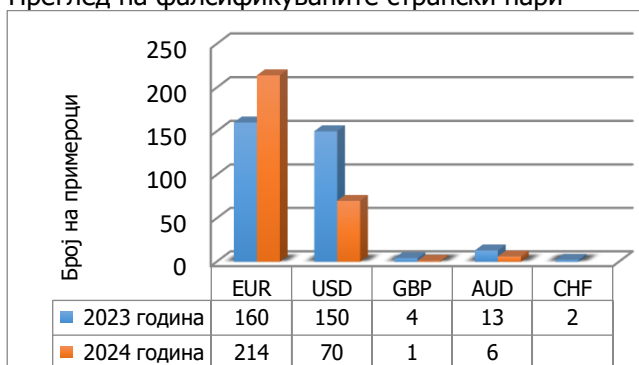
Исто така, Народната банка во текот на 2024 година вршеше замена на оштетените книжни и ковани пари коишто ги доставуваа физичките лица, како и замена на парите коишто се повлечени од оптек, а за кои не постои временско ограничување за нивна замена. Вкупно е извршена замена на 23.543 парчиња оштетени книжни / ковани пари и 4.907 парчиња книжни пари коишто се повлечени од оптек.

Графикон 91

Преглед на фалсификуваните денари

Преглед на фалсификуваните странски пари

Извор: НБРСМ.

Во однос на извршените експертизи на доставените сомнителни книжни пари деноминирани во странски валути во 2024 година, од вкупно 549 направени анализи се утврдени 291 фалсификувана пара и 258 оригинални пари. Во вкупниот број фалсификувани книжни пари, најзастапени се книжните пари во евра (214 парчиња) и американски долари (70 парчиња). Општата оценка е дека фалсификуваните книжни пари имаат релативно лош квалитет на изработка, што овозможува едноставно и лесно откривање и утврдување на нивните карактеристики⁸⁶.

Како и во претходните години, и во текот на 2024 година има појава на релативно големи количини фалсификувани монети на евра. Во оваа година се откриени вкупно 6.181 парче фалсификувани монети на евра, од кои 4.738 парчиња во апоен од 2 евра

⁸⁶ При експертизата на техниката на изработка на фалсификуваните книжни пари, утврдено е дека тие се изработени главно на обична хартија, без доволно заштитни елементи, со користење компјутерска техника (скенирање и печатење) или, пак, со користење фотокопир во боја.

и 1.443 парчиња во апоен од 1 евро. Од останатите валути, забележани се вкупно 21 фалсификувана монета.

Контрола на примената на стандардите и критериумите за готовинско работење кај банките и центрите за готовина

Заради целосно спроведување на предвидените стандарди и критериуми за подигнување на квалитетот и заштита на интегритетот на домашната парична единица, Народната банка продолжи со воспоставените контролни активности во банките и центрите за готовина со спроведување посредни и непосредни теренски контроли на нивното работење. Во текот на 2024 година се извршени вкупно 11 теренски контроли, од кои 7 контроли на деловни банки и 4 контроли на центри за готовина.

Во рамките на редовните годишни проверки на работењето на машините за обработка на пари, како и при утврдувањето неправилности во работењето на машините при спроведувањето на непосредните теренски контроли, во овој временски период се тестирани вкупно 98 машини за обработка на пари.

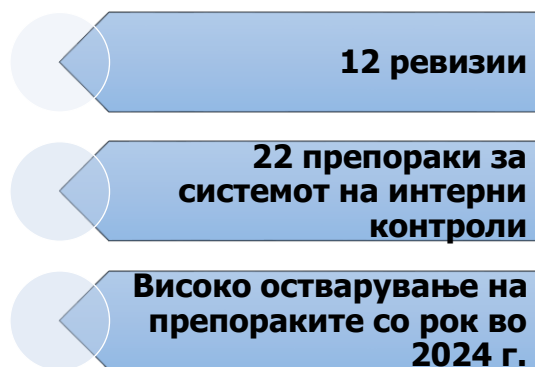
Во текот на 2024 година, Народната банка ги организира редовните задолжителни обуки за вработените во банките и центрите за готовина за рачна проверка на автентичноста и соодветноста на парите во оптек, како и обуките за полициските службеници и за експертите од останатите институции коишто во рамките на своите надлежности преземаат активности за превенција и справување со фалсификувањето на пари. Во текот на оваа година се одржани десет обуки за работниците на банките и центрите за готовина и две обуки за претставниците на институциите вклучени во борбата против фалсификување на парите.

Продажба на ковани пари за колекционерски цели

Кованите пари за колекционерски цели се уникатни, репрезентативни пари, со извонредна уметничка вредност којашто придонесува за промоција на Република Северна Македонија во странство. Иако, првенствено продажбата на кованите пари за колекционерски цели е наменета и се одвива во странство, се бележи интерес за нив и во земјава⁸⁷. Во 2024 година, се продадени вкупно 127 примероци од кованите пари за колекционерски цели.

⁸⁷ Заради поголема достапност за набавка, во попладневните часови и во неработните денови, Народната банка овозможи комисиона продажба преку Националната установа „Спомен куќа на Мајка Тереза“, Скопје.

IX. Внатрешна ревизија

Основната цел на внатрешната ревизија е да ја поддржува Народната банка во создавањето и одржувањето на нејзините вредности, обезбедувајќи им на членовите на Советот на Народната банка и на стратегиското раководство независно и објективно уверување, засновано врз ризици, советување, увид во состојбите и процени.

Дирекцијата за внатрешна ревизија (ДВР) применува двојна линија на известување, од административен аспект до гувернерот на Народната банка и од функционален аспект до Комитетот за ревизија и Советот на Народната банка, со што се обезбедува независноста на функцијата внатрешна ревизија.

ДВР во 2024 година работеше во согласност со Стандардите за професионална практика на внатрешната ревизија (Стандардите), како и во согласност со Кодексот за професионална етика на внатрешните ревизори (Кодексот) на Институтот за внатрешни ревизори во Флорида, САД. Во согласност со новите Меѓународни стандарди на внатрешните ревизори, во текот на ноември 2024 година Советот на Народната банка донесе нова Политика за внатрешна ревизија и Правилник за работата на ДВР.

Работењето на ДВР е „генерално усогласено“ со Стандардите и со Кодексот⁸⁸, според надворешната процена на работењето на ДВР направена од страна на експерти од Централната банка на Холандија.

Во текот на 2024 година, ДВР целосно ја спроведе Годишната програма за работа, преку остварување на редовните ревизорски активности, како и активностите за потврдување на квалитетот и унапредување на своето работење.

Во 2024 година, беа извршени вкупно 12 ревизии, при што беа дадени вкупно 22 препораки за подобрување на системот на интерни контроли. На редовна квартална основа се следеше спроведувањето на дадените препораки, при што сознанијата од извршените следења укажуваат на тоа дека препораките се почитуваат и во најголем дел се остваруваат во зададените рокови.

Покрај ревизиите, внатрешната ревизија оствари активности за примена на Програмата за осигурување на квалитетот и унапредување на работењето на ДВР. Според Програмата, во текот на 2024 година се спроведоа предвидените активности, меѓу кои анализа на ефектот врз интерните акти и работата на ДВР произлезени од новите Меѓународни стандарди за внатрешна ревизија и периодично самооценување на работењето на ДВР.

⁸⁸ Има три нивоа на усогласеност: генерална усогласеност, делумна усогласеност и неусогласеност.

9.1. Работење на Комитетот за ревизија

Комитетот за ревизија (Комитетот) е постојано работно тело на Советот на Народната банка (Советот), формирано заради натамошно унапредување на корпоративното управување во Народната банка, зајакнување на контролните процеси при извршувањето на нејзините активности и законски задачи.

На 28 март 2024 година, Собранието на Република Северна Македонија го донесе Законот за изменување и дополнување на Законот за Народната банка на Република Северна Македонија со што во член 64-а се допрецизираат формирањето, овластувањата и задачите на Комитетот. Работењето на Комитетот е регулирано со Одлуката за формирање на Комитетот за ревизија, определување на активностите коишто се во неговиот делокруг на работење и за утврдување на неговиот начин на работа.

Целта на Комитетот е да му помага на Советот во исполнувањето на неговите надзорни одговорности на работењето на Народната банка, преку спроведување на следниве активности коишто се во неговиот делокруг на работа:

- Надгледување на сметководствените политики и финансиското известување;
- Следење на процесот на избор на независно друштво за ревизија, надгледување на процесот на ревизија и работата на избраното друштво за ревизија;
- Надгледување на ефикасноста и ефективноста на внатрешната ревизија;
- Надгледување на функционирањето на системот на интерни контроли и рамката за управување со ризиците;
- Надгледување на соодветноста на правната рамка за усогласеноста на работењето со прописите и ефективноста на процесот на следење на усогласеноста на ниво на Народната банка.

Комитетот за ревизија е составен од три неизвршни членови на Советот.

Во текот на 2024 година, Комитетот за ревизија одржа единаесет седници. Членовите на Комитетот учествуваа во дискусии и анализи на темите коишто беа разгледувани и коишто му ги предлагаа на Советот за усвојување. Меѓу другото, на своите редовни седници, Комитетот за ревизија поблиску го надгледуваше работењето на ДВР. Имено, на одржаните седници, Комитетот ги разгледуваше Извештајот на надворешниот ревизор за извршената ревизија на финансиските извештаи за 2023 година, Планот на надворешниот ревизор за извршување на ревизијата на финансиските извештаи за 2024 година, извештаите за управување со оперативните ризици, за усогласеноста и остварувањето на препораките дадени од страна на внатрешната и надворешната ревизија.

Х. Управување со човечките ресурси

Постојани стручни оспособувања

Грижа за вработените

Мотивација и постојано усовршување

Управувањето со човечките ресурси е еден од клучните фактори за успешно функционирање на секоја организациска целина. Народната банка на Република Северна Македонија е институција којашто постојано се грижи и инвестира во своите вработени, заради јакнење на нивните вештини и компетенции и зголемување на стручните знаења, со цел да се создаде високостручен кадар којшто соодветно ќе им одговори на предизвиците за успешно остварување на целите на работењето.

На крајот на 2024 година, бројот на работници⁸⁹ во Народната банка изнесува 459 и се бележи негово благо зголемување во однос на крајот на 2023 година (457 вработени). Во однос на половата структура на работниците во Народната банка, женската популација во 2024 година сочинува 56%, а машката популација 44% од вкупните вработени, наспроти 55% од женската популација, односно 45% од машката популација во 2023 година.

Графикон бр. 92 Квалификациска структура на работниците во Народната банка според Националната рамка на квалификации на РСМ (во проценти, со состојба на 31.12.2024 година)

Извор: НБРСМ.

Од аспект на квалификациската структура, највисоко учество од 45,5% бележат работниците со високо образование (четиригодишни студии), а потоа следат работниците со магистерски студии со 24%. Во однос на старосната структура, просечната старост на работниците во 2024 година изнесува 44,2 години и е идентична со просечната старост во 2023 година.

Народната банка и во текот на 2024 година продолжи со грижата за вработените, преку непречено спроведување на клучните процеси коишто се однесуваат на усовршување и развој на вработените заради одржување високо ниво на мотивација, зголемување на ангажираноста и задржување на кадрите. За таа цел, редовно се спроведуваа процесите на стручно усовршување, оценувањето на успешноста во работењето и наградувањето. Во врска со процесот на оценување на успешноста, и во текот на 2024 година беше одржана презентација за новите вработени, како и за новоназначените оценувачи заради приближување и поблиско запознавање со овој процес.

⁸⁹ Заедно со бројот на работниците ангажирани од Агенцијата за привремени вработувања, вкупниот број вработени изнесува 466. Графиконите во овој дел се изработени според вкупниот број вработени.

Во текот на 2024 година се остварени вкупно 531 стручно оспособување во земјата и во странство, наспроти 835 минатата година. Ова значително намалување во најголема мера се должи на обуките организирани од страна на домашни организатори (пад од 543 на 200), при што во евиденцијата на стручните оспособувања во текот на 2023 година за првпат беа вклучени и задолжителните обуки за кибер безбедност и обуките за безбедност и здравје при работа. Во текот на 2024 година, стручните оспособувања организирани од странски организатори забележаа поумерено зголемување од 292 на 331, односно повеќе за 13,4% во однос на претходната година.

Графикон бр. 93 Број на стручни оспособувања остварени во земјата и во странство

Организаторите, и во текот на 2024 година, организираа значителен дел од обуките со физичко присуство, но голем дел беа спроведени и во виртуелен формат. Бројот на работници коишто посетиле стручно оспособување, во 2024 година, изнесува 145, што во споредба со претходната 2023 година (159 вработени), бележи намалување за 9,7%. И понатаму високата посетеност на настаните за стручно оспособување

се должи на тоа што дел од организаторите им овозможуваа учество на повеќе учесници на ист настан, како и на фактот што стручните оспособувања во виртуелна форма кај странските организатори не повлекуваат трошоци за Народната банка, а истовремено се зголеми и бројот на обуки организирани со физичко присуство. Притоа, во вкупниот број изведени стручни оспособувања, се вбројуваат различни категории стручно оспособување како е-курсеви, семинари, работилници, обуки и вебинари.

Главните надворешни организатори на стручните оспособувања се европските централни банки, Меѓународниот монетарен фонд во соработка со Здружениот институт на Виена, Централната банка на Франција и Централната банка на Германија, со кои Народната банка засилено соработува преку програмите за меѓусебна соработка. Истовремено, како главни организатори на стручните оспособувања во земјата се јавуваат домашните центри за едукација, коишто ги обработуваат темите од областа на промените во законските регулативи, како и темите коишто се однесуваат на работењето на Народната банка.

Во 2024 година беа организирани интерни обуки согласно потребите на организациските единици во Народната банка, и тоа професионална интерна обука за „SQL-сервер“ и „SQL-трансакт“ од областа на науката за податоците, коишто се изведоа со интересен предавач, односно со работник на Народната банка. Народната банка го поттикнува постојаното учење и развојот на работниците, а особено на младите кадри. За таа цел, во текот на 2024 година се организираа интерни обуки за унапредување на меките вештини на вработените. Во 2024 година, вкупниот број изведени дооформувања на стручното образование поврзани со стекнувањето, односно одржувањето на сертификатите, членарините и другите курсеви и обуки за стекнување или одржување на сертификатите, како и со магистерските студии, изнесува 89 и бележи зголемување во споредба со 2023 година, кога биле вкупно 81.

Во текот на 2024 година, се спроведе и процесот за вршење практична работа во Народната банка за вкупно 19 практиканти (од кои двајца практиканти беа од странски универзитети) со зголемен интерес на практикантите од областа на ИТ.

XI. Управување со ризиците во Народната банка во 2024 година

Управувањето со ризиците е неопходен елемент на доброто [корпоративно управување](#) коешто придонесува за ефикасно и ефективно остварување на поставените стратегиски цели, мандат и визија. Народната банка во извршувањето на секојдневните активности е изложена на стратегиски, оперативни или финансиски ризици коишто произлегуваат од внатрешното или од надворешното окружување. Заради важноста на управувањето со ризиците, Народната банка во [Стратегиски план за 2022 – 2024 година](#), издвои одделна стратегиска цел за зајакнување на управувањето со ризиците⁹⁰.

Во согласност со глобалните стандарди, како и точното дефинирање на улогите на вработените за активно управување со ризиците, корпоративното управување во Народната банка се заснова врз **моделот на три линии** и тоа:

Стратегиски ризици

Народната банка како институција којашто спроведува повеќе активности од јавен интерес, посветува особено внимание на стратегиските ризици коишто произлегуваат од промените во деловното окружување. Во таа смисла, Народната банка, како и останатите централни банки е пред постојан предизвик да се приспособува и да ги зема предвид промените во општеството, домашната економија и трендовите во глобалната економија при остварувањето на своите цели. Особено што во време на забрзани промени на глобалната сцена, како резултат на процесите на глобализација, дигитализација, иновација, климатските промени и геополитичките тензии, мандатот и надлежностите на централните банки постојано еволуираат и се прошируваат.

Во текот на 2024 година, Народната банка управуваше со стратегиските ризици преку постојано следење на внатрешното и надворешното окружување и преземање

⁹⁰ Подетално за ризиците во Стратегиската цел 9 - Зајакнување на управувањето со ризиците на ниво на Народната банка.

навремени мерки за кои редовно ги информира корисниците на пазарот, засегнатите страни и пошироката јавност преку [соопштенијата за печат](#), [говорите](#), [интервјуата](#) и [известувањата](#), како и за одлуките на [Комитетот за оперативна монетарна политика \(КОМП\)](#)/ [Извршниот одбор за монетарна политика](#)⁹¹ и на [Советот на Народната банка](#). Со тоа се обезбеди високо ниво на доверба и одржување на долгогодишната репутација на Народната банка, како и остварување на [стратегиските цели, мандат и визија](#) како централна банка.

Оперативни ризици

Со [Политиката за управување со оперативните ризици](#)⁹² на Народната банка се обезбедува систем за координирано, сеопфатно и систематско управување со оперативните ризици, заради утврдување на настаните коишто можат да влијаат врз работењето, одржување на изложеноста кон ризиците во прифатливи рамки и ефикасно остварување на целите. Народната банка го дефинира оперативниот ризик како веројатност за настанување материјална или нематеријална штета, односно настанување негативни ефекти врз работењето, здравјето и животот на вработените, финансискиот резултат и репутацијата, а со тоа и врз остварувањето на стратегиските цели на Народната банка, под влијание на повеќе специфични ризични настани коишто произлегуваат од човечкиот фактор, управувањето, работните процеси, инфраструктурата, информациските системи, комуникацијата, прописите и промените во опкружувањето.

Процесот на управувањето со оперативните ризици во Народната банка е воспоставен на централизирана основа, од аспект на примената на методологиите и системот на известување, но е дисперзиран од аспект на неговото спроведување.

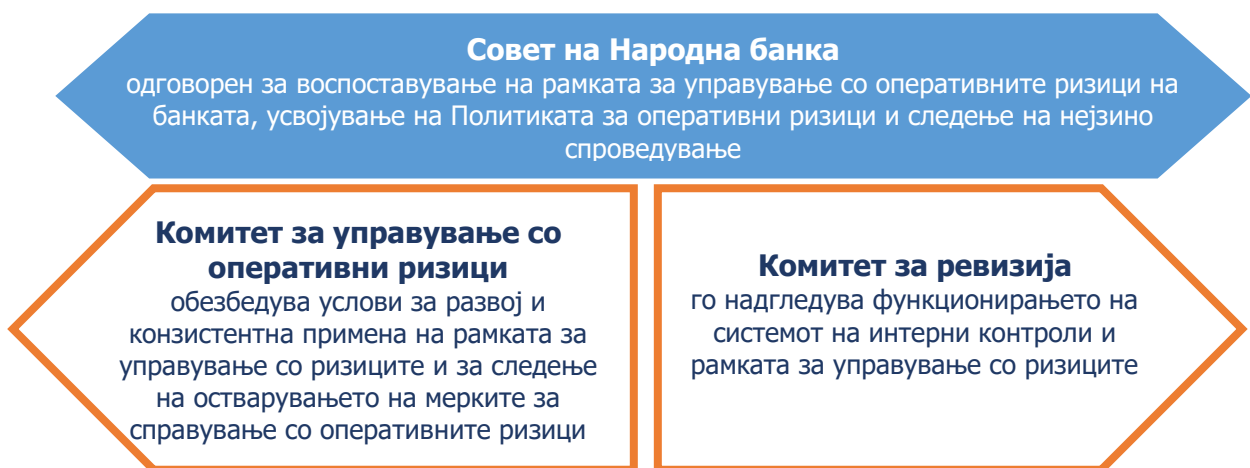
⁹¹ Со измените и дополнувањата на Законот за Народната банка од 10 април 2024 година, со формирањето на Извршниот одбор се укинува Комитетот за оперативна монетарна политика.

⁹² Политиката за управување со оперативните ризици се темели на практиките и стандардите пропишани со меѓународниот стандард, KOCO II (COSO II ERM, Enterprise Risk Management - Integrated Framework), стандардот за управување со ризиците ISO 31000:2009, принципите на Базелскиот комитет за банкарска супервизија, како и од искуствата на неколку централни банки.

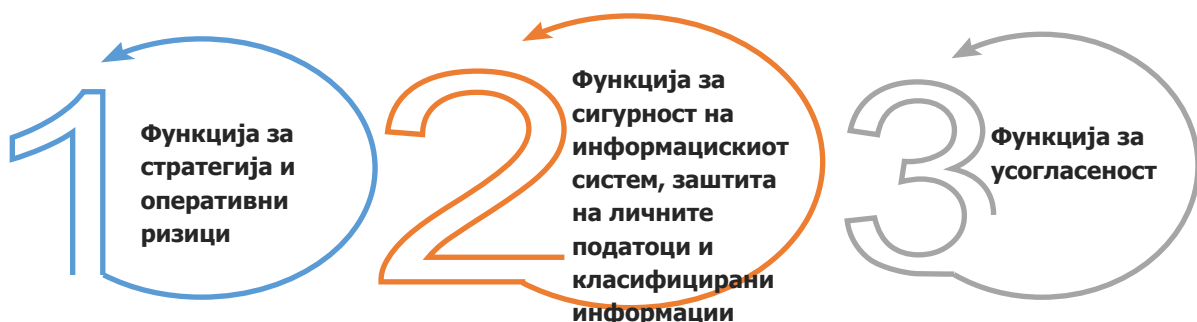
Организација на управување со оперативните ризици

Управувањето со оперативните ризици го спроведуваат повеќе организациски нивоа во Народната банка, при што задачите и одговорностите се распределени на:

Канцеларијата за стратегија и превенција обединува **три функции**⁹³:

Основни придобивки од развојот на управувањето со оперативните ризици се: **подобро одлучување, зголемување на ефикасноста и подобро предвидување и оптимизирање на расположливите ресурси.** Со длабинска анализа на оперативните ризици за 2024 година, се изврши ажурирање на регистарот на работните процеси и на нивната критичност, се идентификуваа изворите на оперативните ризици

⁹³ Надлежностите и задачите на одделните функции ([Функцијата за стратегија и оперативни ризици](#), [Функцијата за сигурност на информацискиот систем, заштита на личните податоци и класифицирани информации](#) и [Функцијата за усогласеност](#)) се опишани на интернет страницата на Народната банка во делот за Корпоративно управување.

и потенцијалните ризични настани, профилот на ризик, се определија стратегија и акциски план со мерки за справување со ризиците, известување и следење. Народната банка редовно ја следи изложеноста кон оперативните ризици (човечкиот фактор, управувањето и спроведувањето на работните процеси, информациските системи и надворешните фактори) и активно управува и ги спроведува утврдените мерки и активности, коишто имаат за цел да обезбедат намалување на потенцијалните оперативни ризици.

Во 2024 година ризичниот профил на Народната банка беше среден кон умерен, пришто во споредба со 2023 година е подобрен, што произлегува од зголемување на бројноста и структурното учество на работните процеси оценети во двете пониски категории на ризик⁹⁴ (ниско и умерено ниво) во вкупниот број оценети работни процеси. Народната банка проактивно работеше на остварувањето на предвидените мерки и активности за намалување на оперативните ризици. Имено, во 2024 година, редовно се следеа мерките насочени кон минимизирање на веројатноста за материјализација на настани што би го нарушиле извршувањето на задачите и што потенцијално би резултирало со финансиски загуби или негативно влијание на репутацијата на Народната банка.

Толеранција на оперативен ризик

Согласно рамката за управување со оперативните ризици, толеранцијата на оперативен ризик претставува подготвеност на Народната банка да ги прифати идентификуваните резидуални ризици со цел остварување на стратешките цели.

Согласно Политиката за оперативните ризици, како неприфатливи за Народната банка се следниве оперативни ризици:

- неостварување на целите и задачите предвидени со Законот за Народната банка,
- предизвикување значителна штета на интересите на Народната банка, државата и граѓаните,
- повреда на законските прописи,
- настанување значителна финансиска загуба,
- загрозување на репутацијата со долгорочни ефекти врз кредибилитетот, како и
- загрозување на здравјето и животот на луѓето.

Финансиски ризици

Финансиските ризици на коишто е изложена Народната банка во најголем дел се поврзани со инвестициите на девизните резерви на Република Северна Македонија, а можат да произлезат и од спроведувањето на монетарните операции.

Рамката за управување со ризиците при управувањето и инвестирањето на девизните резерви е дефинирана во [Политиката за управување и инвестирање на девизните резерви](#) и има цел да постави ограничувања и контролни механизми за поединечните видови ризици, за да се овозможи ефективно и ефикасно остварување на целите при управувањето и инвестирањето на девизните резерви.

⁹⁴ Согласно Политиката за управување со оперативните ризици оперативните се поделени во ризични зони врз основа на веројатноста за настанување и потенцијалните негативни влијанија (ефекти) на ризичниот настан, и тоа: низок, умерен, среден и висок.

Во 2024 година, во услови на постепено нормализирање на монетарната политика од страна на централните банки, беа забележани променливи движења на меѓународните финансиски пазари, при што изложеноста на каматен ризик на девизните резерви беше значително пониска од прифатливото ниво на каматен ризик. Валутниот ризик се управуваше со одржување на соодветна валутна изложеност со доминантно учество на евра во девизните резерви во согласност со монетарната стратегија за стабилен номинален девизен курс на денарот во однос на еврото. Ликвидноста на девизните резерви се обезбедуваше со врамнотежен пристап кон инвестирањето, односно преку вложувања во подолгорочни безбедни должнички хартии од вредност за коишто постои длабок и ликвиден секундарен пазар и истовремено, краткорочни пласмани кај централните и деловните банки со висок кредитен рејтинг. Дополнително, се применуваше претпазлив и активен пристап на управување со девизните резерви којшто вклучуваше насоченост кон најбезбедните финансиски инструменти, заради исполнување на принципот на сигурност на девизните резерви.

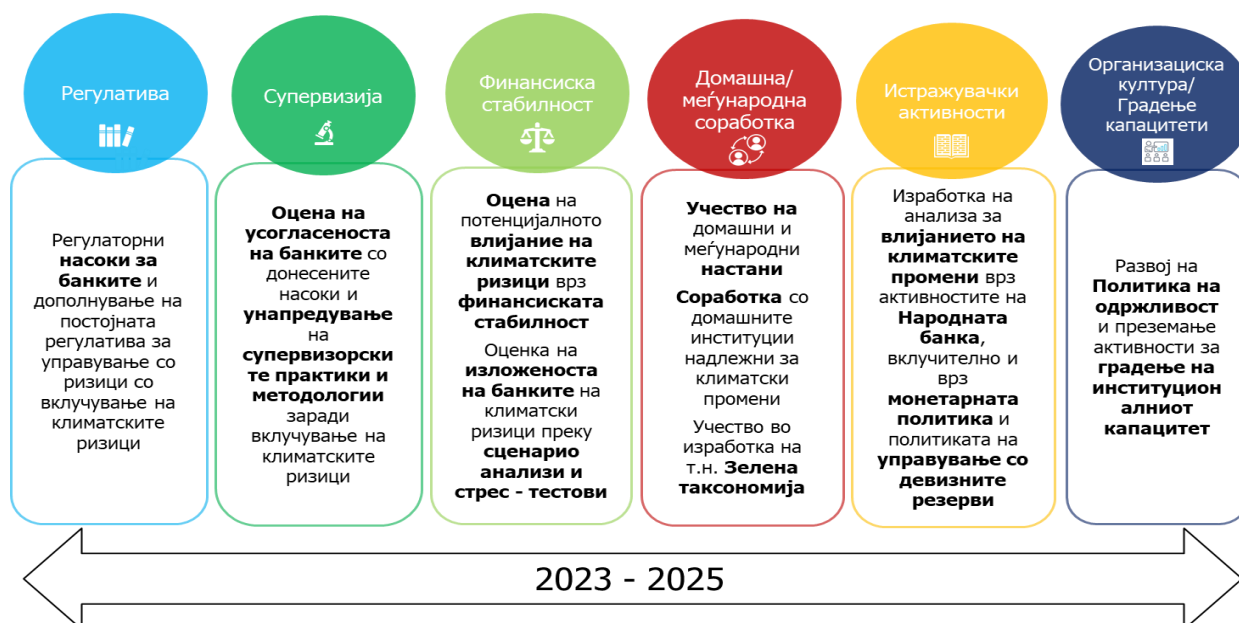
Во текот на 2024 година, Народната банка не беше изложена на финансиски ризици од монетарните операции за обезбедување денарски ликвидни средства на банкарскиот систем, со оглед дека банките и штедилниците немаа потреба од овие инструменти.

Ризици од климатските промени⁹⁵

Активностите коишто ги преземаат централните банки за ублажување на несаканите економски последици од климатските промени, вклучително и на ефектите врз финансиските системи добиваат сè поголемо значење. Со издвојувањето посебна стратегиска цел - **Зголемена свесност за климатските промени и придонес за зелена одржлива економија** во [Стратегискиот план за 2022 – 2024 година](#), Народната банка како општествено одговорна институција, покажа дека има јасни и цврсти определби во рамките на своите надлежности за давање придонес во развојот на управувањето со ризиците во финансискиот сектор коишто произлегуваат од климатските промени.

⁹⁵ Подетално во Стратегиската цел 8- Зголемена свесност за климатски промени и придонес за зелена одржлива економија.

За таа цел во [Планот на активности во доменот на управувањето со климатските ризици за периодот 2023-2025 година](#) се презентирани среднорочните активности на Народната банка поврзани со:

Народната банка досега спроведе повеќе активности што вклучуваат анализи за изложеноста на банкарскиот систем на физичките и транзициските ризици кои произлегуваат од климатските промени и кои се посебен дел од [извештајот на Народната банка за финансиската стабилност](#), прибирање на статистички податоци за зелените кредити, издавање насоки за комерцијалните банки за начинот на вградување на климатските ризици во нивните стратегии, објавување преглед на зелени показатели за полесно следење на напредокот на климатските цели, а во тек се активности за подготовка на методологија за макро стрес-тестирање на ризиците поврзани со климатските промени. Заради оцена на подготвеноста на банките за имплементирање на [Насоките за начинот на управување со ризиците поврзани со климатските промени](#), во 2024 година, банките спроведоа само-оценки и подготвија акциски планови со конкретни активности заради постигнување усогласеност со овие Насоки. Во тек е прилагодување и на супервизорскиот пристап преку вградување на ризиците поврзани со климатските промени во Методологијата за процесот за супервизорско оценување на ризиците.

Климатските промени и транзицијата кон зелена економија создаваат финансиски ризици и економски последици, коишто можат да имаат влијание врз вредноста на девизните резерви, односно врз пазарната вредност на инструментите во коишто се инвестираат девизните резерви, особено на подолгорочните инвестиции. Ризиците поврзани со климатските промени сè уште се согледуваат како релативно помалку материјални споредено со традиционалните финансиски ризици, имајќи предвид дека ефектот од климатските промени би се остварил на подолг рок. Процесот на управување со овие ризици коишто произлегуваат од инвестирањето на девизните резерви започна во 2023 година со нивна идентификација, следење и мерење, додека последната фаза – управување со ризиците и нивно вградување во инвестициските одлуки би следело соодветно со прифаќањето на најдобрите практики во овој дел. При управувањето со девизните резерви, Народната банка ги мери физичките и транзициските ризици поврзани со климатските промени. Притоа, од аспект на

физичкиот ризик, најголема изложеност има кон европските држави за кои моделите укажуваат на зголемен физички ризик како резултат на поплави, шумски пожари и прелевање на вода во регионите покрај море. Мерењето на транзициските ризици коишто произлегуваат од процесот на приспособување кон економија со ниска емисија на гасови, се врши преку изложеноста на инвестициите и портфолијата на емисии на стакленички гасови, или потесно, на јаглерод диоксид, како гас којшто се емитира во највисок обем и најдолго опстојува во атмосферата.

Во 2024 година се работеше и на првата Политика за одржливост на Народната банка која е во фаза на финализација. Во согласност со меѓународните стандарди и регулативи, во Политиката се става фокус на подобрување на оперативната ефикасност од работењето на Народната банка, се дефинираат клучни показатели за успешност (КПИ) и се поставуваат цели за одржливост со акцент на транспарентноста.

***Извештај за извршувањето на
Програмата за работа за 2024 година***

НАРОДНА БАНКА – зграда на филијала во Скопје

XII. Извршување на Програмата за работа за 2024 година

Вовед

Во текот на 2024 година Народната банка на Република Северна Македонија продолжи со остварувањето на предвидените програмски активности, работејќи посветено на своите законски дефинирани цели и задачи.

Народната банка активно работеше на остварувањето на предвидените програмски активности и проекти со [Програмата за работа на Народната банка за 2024 година](#) (во понатамошниот текст: Програмата за работа) заради остварување на деветте стратегиски цели предвидени со [Стратегискиот план на Народната банка на Република Македонија за периодот 2022 – 2024 година](#) (во понатамошниот текст: Стратегискиот план).

Програмата за работа содржи 178 програмски активности, коишто главно се однесуваат на редовните работни процеси коишто се непосредно поврзани со *стратегиските цели и институционалните капацитети* на Народната банка.

СТРАТЕГИСКИ ЦЕЛИ

1. Унапредување на инфраструктурата за водење на монетарната политика
2. Задржување и натамошно јакнење на стабилноста и отпорноста на банкарскиот систем
3. Поддршка на населението и корпоративниот сектор преку развивање сигурни, иновативни и ефикасни платни системи
4. Унапредување на инвестициската политика и обезбедување оптимален поврат на девизните резерви во согласност со принципите на сигурност и ликвидност
5. Приспособување кон стандардите на Европскиот систем на централни банки
6. Зголемена транспарентност и отчетност
7. Финансиска едукација и инклузија
8. Зголемена свесност за климатските промени и придонес за зелена одржлива економија
9. Зајакнување на управувањето со ризиците на ниво на Народната банка

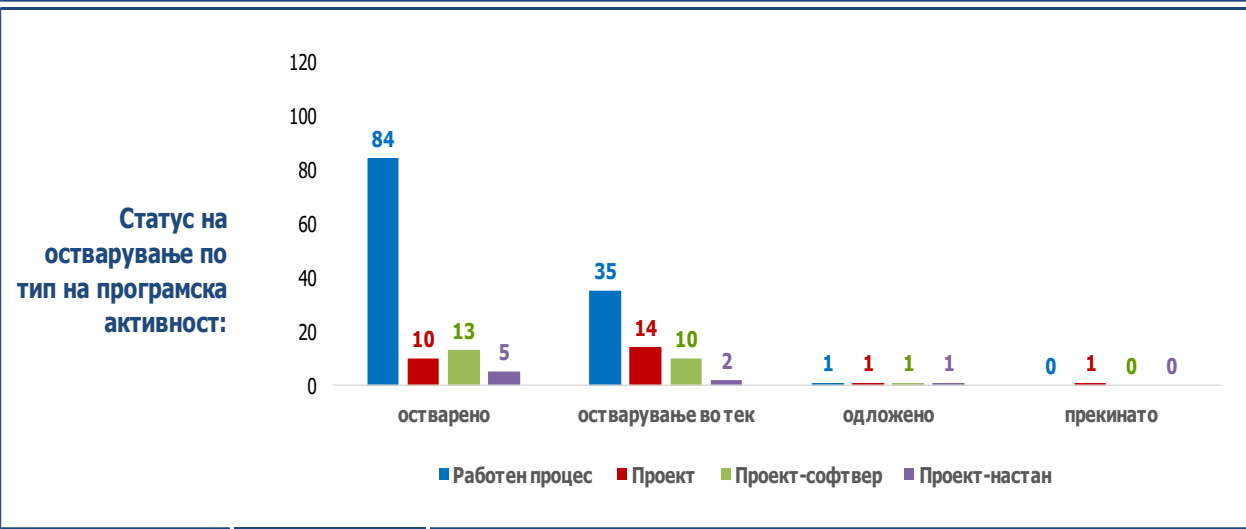
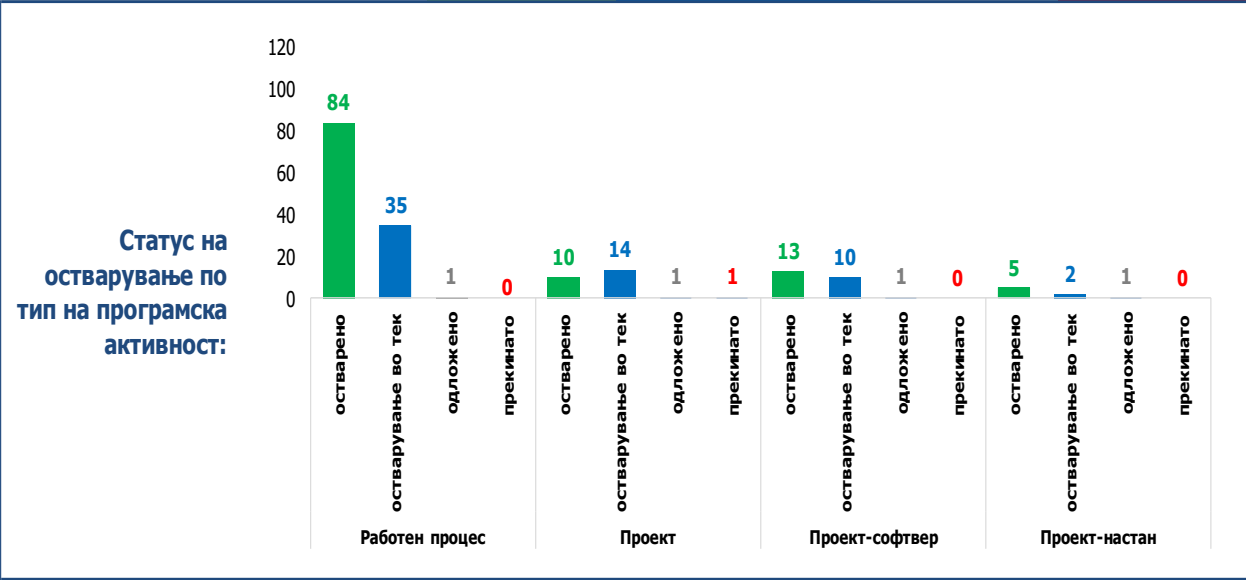

Во текот на 2024 година, покрај редовните работни процеси се работеше и на повеќе проекти коишто овозможуваат воведување промени во работењето од аспект на зголемување на ефикасноста, квалитетот, транспарентноста и сигурноста, усогласување

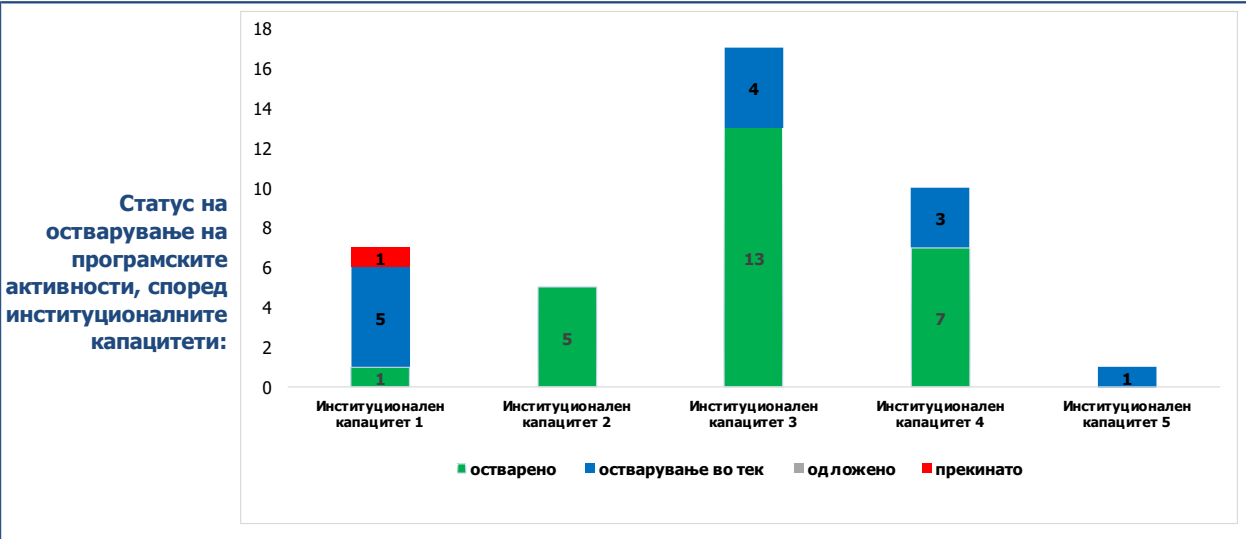
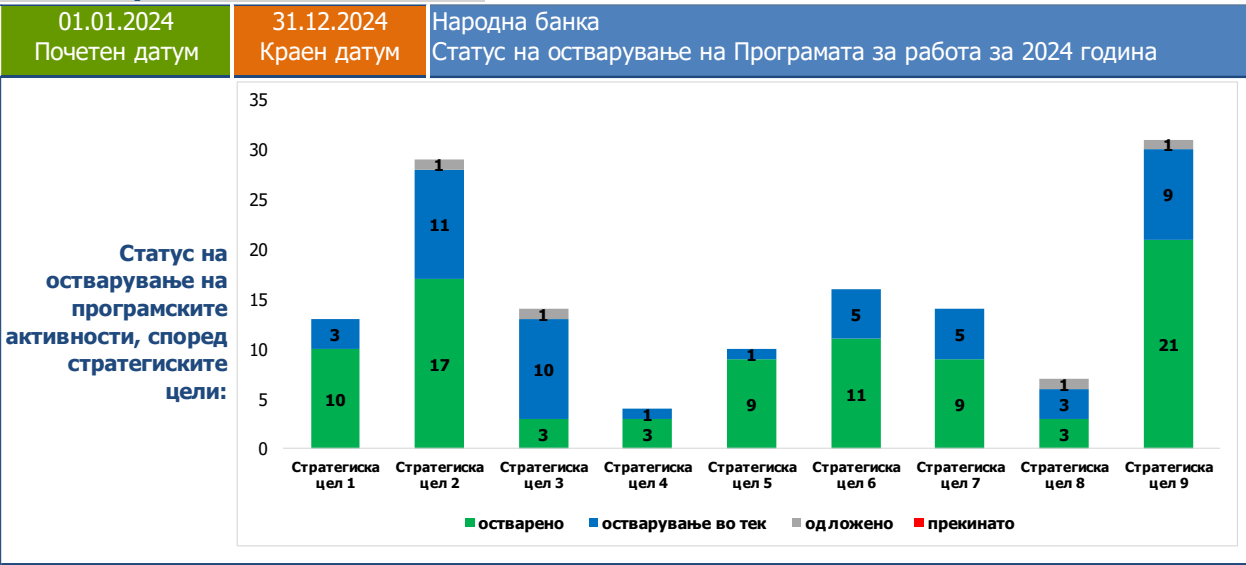
со новите законски барања, европските прописи, меѓународните стандарди и со барањата на Меѓународниот монетарен фонд.

Статус на остварување на Програмата за работа на крајот од 2024 година

01.01.2024 Почетен датум	31.12.2024 Краен датум	Народна банка Статус на остварување на Програмата за работа за 2024 година			
Остварување на програмските активности за 2024 година		Остварено: 112	Остварување во тек: 61	Одложено: 4	Прекинато: 1

Статус на остварување на програмските активности, според стратегиски цели и институционални капацитети

Остварувања

„Централна банка којашто со флексибилни, соодветно осмислени и навремени одлуки, во време на брзи промени и дигитална трансформација, придонесува за повисок животен стандард на граѓаните преку создавање амбиент на одржлив и инклузивен економски развој“

Визијата на Народната банка е да биде препознатлива како:

независна | одговорна | професионална | иновативна | транспарентна институција којашто има висока доверба и кредибилитет кај јавноста

Ценовна стабилност на долг рок и стабилен девизен курс на денарот

Историски највисоко ниво на девизни резерви и нивно сигурно и ликвидно управување

Унапредување на законската рамка, супервизорските капацитети, стабилност и отпорност на банкарскиот систем

Сигурен и ефикасен платен систем и обезбедување побрзи, пефикасни и поевтини прекугранични плаќања во евра преку членството во СЕПА

Придонес и посветеност кон интеграција во европските институции

Зајакнување на следењето на сигурносните настани и инциденти и отпорност на информацискиот систем од кибернапади

Зајакнување на отпорноста на банкарскиот систем од климатски ризици и зголемена свесност за климатските промени и градење на интерните капацитети поврзани со влијанието на еколошките, социјалните и управувачките фактори (ЕСГ)

Ефективна и висококвалитетна заштитата на потрошувачите, постојана посветеност за зголемување на финансиската едукација и вклученост

Унапредена транспарентност, засилена комуникација со јавноста и зголемена достапност на информациите

Примена на највисоките стандарди за корпоративно управување и поставување на главните стратески области на коишто постепено ќе се работи во следните три години

Стратегиска цел 1 – Унапредување на инфраструктурата за водење на монетарната политика

Народната банка во текот на 2024 година посветено работеше на зајакнувањето и унапредувањето на аналитичките способности, односно јакнење на капацитетите за макроекономски анализи и проекции, заради натамошно успешно водење на монетарната политика. За таа цел, Народната банка редовно ја **информира јавноста за донесените монетарни одлуки**.

Во рамките на активноста за **изготвување макроекономски проекции**, во текот на 2024 година беа правени вообичаени проверки на моделите за краткорочно проектирање, се направи одредена рационализација на тековните модели, а воедно се работеше на поставување нови модели, при што беше разгледувана примената на модели за БДП со машинско учење. Во рамките на априлскиот и октомврискиот циклус проекции беа изработени проекции со последната верзија на моделот МАКПАМ, а беше направена и проекција приспособена на потребите на сценариото за макрострестестирање на Дирекцијата за финансиска стабилност и макропрудентна политика.

Редовно беа ажурирани базите на податоци, преку кои се врши реоцена на анализите за одржливоста на јавниот и надворешниот долг, рамнотежниот реален девизен курс и монетарната трансмисија коишто се употребуваат при носењето одлуки за монетарната политика. Со цел да се согледаат најновите движења во македонската економија во целина и во одделните сектори на домашната економија, како и оценување на нивните влијанија врз монетарната политика, беа изготвени [редовните извештаи](#) (Најновите макроекономски показатели, кварталните извештаи, како и [Годишниот извештај за работењето на Народната банка](#)). Исто така, се подготвија повеќе аналитички материјали на актуелни теми од областа на макроекономијата, а воедно беа објавени макроекономски анализи, во вид на [аналитички прилози](#) и белешки во рамките на редовните квартални извештаи. На редовна квартална основа беа спроведувани **Анкетата за кредитната активност и Анкетата за инфлациските очекувања и очекувањата за движењето на реалниот БДП**, чишто извештаи, презентации и резултати беа објавени на интернет-страницата на Народната банка, а во два наврати се спроведе и Анкетата за деловните планови на најголемите извозници и увозници. Воедно, беа спроведени и еднократни анкети, заради оцена на влијанието на одредени регулативни промени во делот на еколошките стандарди врз домашниот корпоративен сектор.

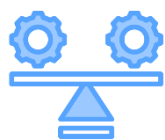
Народната банка редовно ги спроведуваше монетарните операции, потпирајќи се во целост на монетарните инструменти за повлекување на ликвидноста од банкарскиот систем. Во согласност со предвидените активности за **модернизација на оперативната рамка за монетарната политика**, активно се користеше системот на задолжителна резерва за натамошна поддршка на процесот на денаризација во банкарскиот сектор и поддршка на долгорочното штедење во банкарскиот систем преку поголема диференцијација на стапките на задолжителна резерва од валутен аспект и воведување единствени стапки на задолжителна резерва од рочен аспект коишто важат за сите сектори. Покрај ова, заради натамошно **приспособување на системот на задолжителна резерва со практиката на ЕЦБ**, се воспостави единствена рамка за задолжителна резерва за сите институции (банки и штедилници) коишто прибираат депозити и придонесуваат во трансмисијата на монетарните сигнали преку кредитната активност, а воедно се овозможи еднаков пристап за овие институции

до сите кредитните операции на Народната банка со коишто се обезбедува ликвидноста во банкарскиот систем. Исто така, се усогласуваше подзаконската регулатива во доменот на спроведување на монетарната политика со измените во домашната законска регулатива, овозможувајќи флексибилни и законски усогласени операции.

Девизниот курс се одржуваше на стабилно ниво, со активен придонес на Народната банка за флексибилно управување со девизната ликвидност на банкарскиот систем и откуп на вишокот девизи на девизниот пазар. Исто така, се збогатија аналитичките податоци за следење на трендовите на девизниот пазар и однесувањето на банките поддржувачки.

Стратегиска цел 2 – Задржување и натамошно јакнење на стабилност и отпорност на банкарскиот систем⁹⁶

Во текот на 2024 година, Народната банка беше насочена кон задржување и натамошно јакнење на **стабилноста на банкарскиот систем**, којшто е отпорен на надворешни и внатрешни ризици. Притоа, посветено се работеше на унапредување на повеќе аспекти од областа на банкарското работење и супервизијата, а во согласност со домашните законски норми и одредбите од директивите на Европската Унија.

Солидно поставената **законска рамка** и нејзината доследна примена е многу важна алка во активностите за исполнување на задачите и целите за одржување на **стабилноста на банкарскиот систем и на севкупната финансиска стабилност**. Заради тоа, во текот на годината, се изработија нови и се унапредија неколку законски и подзаконски решенија, и тоа: нов Закон за банките (чијашто изработка и донесување е поврзана со донесениот Закон за решавање банки), подзаконските акти и одлуки коишто произлегуваат од Законот за решавање банки, измени и дополнувања на Одлуката за објавување извештаи и податоци од страна на банките⁹⁷, измени на Законот за банките и Законот за девизно работење заради усогласување со Законот за платежни услуги и платни системи, пред сè во делот на финансиските активности и во одредбите со кои се регулира работењето на штедилниците. Со цел да се постигне поголема усогласеност и споредливост на податоците и информациите објавени од страна на банките и штедилниците, Народната банка во октомври 2024 година донесе [**Упатство за пропишување на обрасците на извештаите и податоците**](#) со што се заокружи подзаконската регулатива на Народната банка поврзана со барањата за објавување извештаи и податоци од страна на банките.

Постојано се следеше отпорноста на банкарскиот систем на шокови, редовно се спроведуваа квартални стрес-тестови за чувствителноста, а се **унапреди и рамката за макрострес-тестирање** со примена на препораките од мисијата на Меѓународниот монетарен фонд. Се спроведе стрес-тестирање на ликвидноста преку показателот ЛЦР⁹⁸. Во текот на 2024 година, за следење на движењата и ризиците во банкарскиот систем

⁹⁶ Дел од активностите поврзани со следењето на климатските ризици од аспект на финансиската стабилност и унапредувањето на супервизорските практики и капацитети се опфатени во рамките на стратегиската цел 8 – Зголемена свесност за климатските промени и придонес за зелена одржлива економија

⁹⁷ Со Измените и дополнувањата на Одлуката за објавување извештаи и податоци од страна на банките („Службен весник на РСМ“ бр. 179/2024), се одложува датумот за објавување на податоците за стапките на адекватноста на капиталот пропишани од Народната банка во согласност со Законот за банките, како и на податоците за заштитните слоеви на капиталот, се поместува рокот за објавување на податоците за првиот квартал и се дополнува потребата за објавување на каматните стапки по кои банките ги нудат своите производи и услуги.

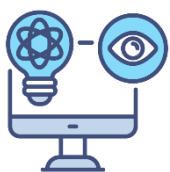
⁹⁸ Liquidity coverage ratio – Стапка на покриеност со ликвидност.

се изработија и се објавија еден годишен и три квартални извештаи. Исто така, се изработи [Извештајот за финансиската стабилност](#), со осврт на ризиците во сите сегменти од финансискиот систем, окружувањето и нефинансискиот сектор – домаќинствата и претпријатијата, вклучително и пазарот на недвижности. Во текот на годината, во соработка со Светската банка, се направи оценка на одржливоста на компаниите и нивниот долг, што е прва ваква студија кај нас, па и во регионот. Во соработка со ЕИБ, кон крајот на годината се започна со анкетно истражување со цел да се добијат сознанија за нивото на примена на стандардите ЕСГ од страна на домашните компании. Во текот на годината се ажурираа показателите за рано предупредување, а исто така се работеше и на воспоставување методологија за утврдување единствен показател за системски стрес по примерот на ЕЦБ. Се спроведуваа и подготовки во вид на зајакнување на постојните капацитети за спроведување на климатскиот стрес-тест.

Редовно се следеа потребата и условите за воведување/ослободување **макропрudentни мерки** и на ефектите од воведените макропрudentни мерки. Во овие рамки, се спроведуваше квартална преоцена на висината на стапката на противцикличниот заштитен слој на капиталот⁹⁹, се следеа показателите за оценка на системскиот ризик, како и спроведувањето на мерките насочени кон кредитокорисниците.

Работната група за финтек составена од претставници од финансиските регулатори во земјава одржа два состанока на кои го договори начинот на изработка на анкетното истражување за иновациите во финансискиот систем и можностите за развој на финтек-секторот во земјата. Резултатите од Анкетата ќе послужат како основа за подготовка на Извештајот за напредокот на дигиталната трансформација во финансискиот систем.

Во текот на 2024 година, редовно беа спроведувани **вонтеренските супервизорски активности**, изрекувањето корективни мерки кон банките и штедилниците и следењето на нивното постапување, одржувањето годишни редовни состаноци со друштвата за надворешна ревизија, како и активностите за лиценцирање на банките, штедилниците, менувачниците и платежните институции. Комуникацијата со заинтересираните небанкарски даватели на платежни услуги се одвиваше и во текот на годината, кога се лиценцираа првите пет платежни институции. Продолжија активностите коишто се спроведуваат во соработка со меѓународните институции за унапредување на употребата на стрес-тестирањето во процесот на супервизорска оценка на ризиците, како и за унапредување на супервизорските капацитети и практики во делот на оценка на ризиците поврзани со климатските промени и комуникација со банките за унапредување на нивните практики.

Годишниот план за **теренски контроли** се одвиваше без прекини, при што беа спроведени 5 непосредни делумни теренски контроли и три тематски контроли (од кои две кај сите банки на ниво на банкарскиот систем, а една кај системски значајните банки) и 158 контроли кај овластени менувачи. Беше извршена и надградба на постојната методолошка рамка за оценка на ризиците преку унапредувањето на интерните процедури за оценување на поодделните ризици кај деловните банки, што вклучи

⁹⁹ Во неколку наврати во текот на 2024 година се донесоа одлуки за висина на стапката на противцикличниот заштитен слој на капиталот – до 1,75% применлива од првиот квартал од 2026 година.

усогласување со најновите измени во законската и подзаконската регулатива, како и со правилата на Европската централна банка.

1.1.2024-31.12.2024 година				
Вид на субјект	Вкупен број на субјекти	Вкупен број на непосредни теренски контроли	Број на тематски контроли	Број на контроли во сферата на спречување перење пари и финансирање тероризам комбинирани со контроли на останатите ризици
ФИНАНСИСКИ СЕКТОР				
Банки и штедилници	13 банки и 2 штедилници	5 банки	3	4 банки
Даватели на услуги брз трансфер на пари и овластени менувачи	250 овластени менувачи (заедно со банките 262)	158 овластени менувачи	/	158 овластени менувачи

Во декември 2024 година, Извештајот за Националната проценка на ризик (НРА) беше завршен и усвоен од Владата на РСМ. Супервизорите од Народната банка дадоа значаен придонес во изработката на НРА, како и натамошното унапредување на рамката за спречување перење пари и финансирање тероризам на државно ниво, во согласност со препораките на последната мисија на „Манивал“ за оценување, како и наодите и оцените од последната НРА. Во согласност со светските трендови, а како дел од среднорочните активности се презема активности за воспоставување на супервизорската рамка и унапредување на капацитетите на вработените за оцена на ризиците поврзани со климатските промени.

Во текот на 2024 година, **Канцеларијата за супервизија на информативните системи** ги спроведе планираните теренски контроли за управувањето со ИТ-ризикот во согласност со усвоениот годишен план. Редовно беа спроведувани вонтеренски активности преку годишно оценување на агрегатното ниво на ИТ-ризикот, како дел од оцената на вкупните профили на ризик кај банките, изработка на регистарот за следење на движењето на оцените од спроведеното годишно оценување на банките и активно учество во постапките за лиценцирање. Се продолжи со активностите коишто се однесуваа на анализа на постоечката законска регулатива на подрачјето на информативната сигурност во согласност со последните препораки и измени на регулативата на ЕУ.

Стратегиска цел 3 – Поддршка на населението и корпоративниот сектор преку развивање сигурни, иновативни и ефикасни платни системи

Во текот на 2024 година, Народната банка посветено ја следеше конзистентната примена на новата **правна рамка во платежната сфера**, со која се унапредува поддршката на населението и корпоративниот сектор преку воведување нови технологии и иновации. Непрекинато се одржуваше **сигурноста и стабилноста на инфраструктурата за плаќања**, заради ефикасно порамнување на трансакциите склучени заради спроведување на монетарната политика и управувањето со девизните резерви.

Интензивните активности во изминатите неколку години за усогласување на домашната правна рамка во платежната сфера со правото на Европската Унија, создадоа основа за започнување на процесот за интеграција на земјата во Единствената област за плаќања во евра (СЕПА). Оттука, **Европскиот совет за плаќања на 6 март 2025 година ја прифати нашата земја како 39 членка на СЕПА**, што претставува клучен исчекор за понатамошниот развој и интеграција на домашниот финансиски систем во европскиот економски простор.

Членството на земјава во СЕПА ќе донесе бројни придобивки за: **граѓаните, фирмите и целокупната економија**, преку обезбедување побрзи, поефикасни и поевтини прекугранични плаќања во евра кон и од земјите членки на СЕПА, поедноставување на процедурите, поголема транспарентност и засилена заштита на потрошувачите.

Навремено и квалитетно се одвиваше **надзорот над работењето** на операторите на платните системи, заради обезбедување сигурно, стабилно и ефикасно работење на платните системи. Во мај 2024 година, му се издаде дозвола на едно друштво за управување и работење со платен систем за одложено нето-порамнување врз основа на обработени кредитни трансфери во денари во мали износи до 1 милион денари¹⁰⁰. Народната банка во 2024 година, во рамките на својата оперативна улога, сигурно и непречено ја организира работата на заднинските операции и давањето платежни услуги на државата и државните органи, особено водејќи сметка за зајакнување на правната рамка преку склучување нови рамковни договори за давање платежни услуги во согласност со Законот за платежни услуги и платни системи и унапредување на системите и процедурите за следење на плаќањата од аспект на спречувањето перење пари и финансирањето тероризам.

Во доменот на заднинските операции, покрај навремено и ефикасно порамнување на трансакциите поврзани со спроведувањето на монетарната политика и управувањето со девизните резерви, се извршија и активности поврзани со рационализација на трошоците за чување на странските хартии од вредност, додека во делот на плаќањата кон странски финансиски институции, се направија подготовки и тестирање на пораки согласно новиот стандард ИСО20022 за електронска размена на податоци меѓу финансиски институции за обработка на пораки преку СВИФТ.

Народната банка продолжи со техничката соработка со експертите од Светската банка заради изготвување на првичните анализи за можностите, предностите и евентуалните ризици од издавањето дигитална валута, дигитален денар, како дигитална форма на нашата суверена валута, денарот.

¹⁰⁰ Овој платен систем во согласност со Законот за платежни услуги и платни системи е запишан во регистарот на оператори на платните системи.

Стратегиска цел 4 – Унапредување на инвестициската политика и обезбедување оптимален поврат на девизните резерви во согласност со принципите на сигурност и ликвидност

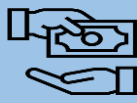
И во текот на 2024 година, со девизните резерви се управуваше **ефикасно, при оптимална рамнотежа помеѓу принципите на сигурност, ликвидност и поврат од управувањето**, при што тактичката поставеност се ревидира во текот на годината, во согласност со пазарните услови и очекувањата. Од аспект на типовите инструменти во кои се инвестирани девизните резерви, и натаму најголемиот дел од средствата беа пласирани во должнички хартии од вредност со висок кредитен рејтинг. **Со примена на веќе дозволените можности за инвестирање и напредните алатки за анализа на финансиските пазари, се искористија пазарните услови и се започна со склучување нов тип трансакции**, покриени валутни своп-договори, коишто овозможува заштита од пазарни ризици. Со измената на Законот за Народната банка **се овозможи проширување на опфатот на инструменти** во коишто можат да се инвестираат девизните резерви со удели во инвестициски фондови коишто се регистрирани во странство и должнички хартии од вредност издадени од нефинансиски друштва, при што се приспособи и подзаконската регулатива. При формулирањето на тактичката поставеност на девизните резерви, целосно се применија најдобрите практики за анализа на финансиските пазари и инструменти и **се унапреди аналитичката алатка којашто дава насока за промена или за задржување на инвестициската поставеност**.

Стратегиска цел 5 – Приспобување на стандардите на Европскиот систем на централни банки

Во текот на 2024 година, се продолжи со активностите поврзани со стратегиската определба на Народната банка за усвојување на **најдобрите европски практики**. Во текот на годината, претставници од НБРСМ учествуваа во редовните активности во рамките на евроинтеграцискиот процес (редовните состаноци на Поткомитетот за економско-финансиски прашања и статистика, Поткомитетот за внатрешен пазар и конкуренција, учество во подготовката и состаноците за Програмата за економски реформи, како и учество во подготовката на придонесот на Република Северна Македонија кон Годишниот извештај на Европската комисија). На барање на Народната банка на Украина, а во организација на Народната банка на Хрватска, претставници на Народната банка учествуваа на виртуелен состанок за техничка соработка на кој беа споделени искуствата на НБРСМ од билатералната фаза на аналитички преглед на усогласеноста со законодавството на ЕУ. Во последниот квартал од годината беше подготвен редовниот Извештај за учеството, препораките и активностите на Народната банка во процесите на интеграција во ЕУ во периодот ноември 2023 – октомври 2024 година, којшто се доставува до Советот на Народната банка.

Во текот на 2024 година, и натаму се спроведува втората фаза од **Регионалната програма за централните банки на земјите од Западен Балкан II**, којашто е финансирана од ЕУ и се предвидува да трае до септември 2025 година. Целта на Програмата е понатамошно јакнење на институционалните капацитети на земјите крајни кориснички, особено преку унапредување на нивните аналитички алатки и политики и

преку пренесување на најдобрите меѓународни и европски стандарди во националните практики.

 7 обуки од областа на: банкарска регулатива и решавање банки, заштита на потрошувачите и финансиска едукација, сметководство, статистика, интеграција во ЕУ и правни работи, монетарна политика и истражување и платни системи	 2 работилници на високо ниво, во областа на платните системи и трезорското работење 2 билатерални мерки во областа на ИТ и сметководството
✓ Се продолжи со примената на билатералната мерка во областа на управувањето со податоци ✓ Се започна со примената на 2 билатерални мерки во областа на заштитата на потрошувачите и статистиката ✓ Одржани се 4 состаноци на Управниот комитет на Регионалната програма на коишто учествуваа претставници на Народната банка	

Во текот на годината, во координација со ДЕУ, се продолжија активностите за избор на изведувач за проектот **Јакнење на капацитетите на Народната банка во однос на екстерните статистики и платните системи и статистиката**¹⁰¹, коишто се во завршна фаза. Проектот е наменет за натамошно усогласување со законодавството на ЕУ и надградба на статистичките капацитети преку воспоставување статистички склад и воведување нов систем за бруто-порамнување во реално време врз основа на новиот стандард ИСО20022. Во рамките на **Програмата за статистичка соработка финансирана од повеќекорисничката програма на ИПА**, претставници од Народната банка во соработка со Државниот завод за статистика и Евростат учествуваа на состаноци и работилници од доменот на статистиката. Покрај ова, Народната банка спроведе активности за усогласување на роковите за објавување и доставување податоци до Евростат во согласност со барањата на ЕУ и со преземените обврски во рамките на билатералната фаза на аналитички преглед за месечниот платен биланс (ПБ) и меѓународната инвестициска позиција.

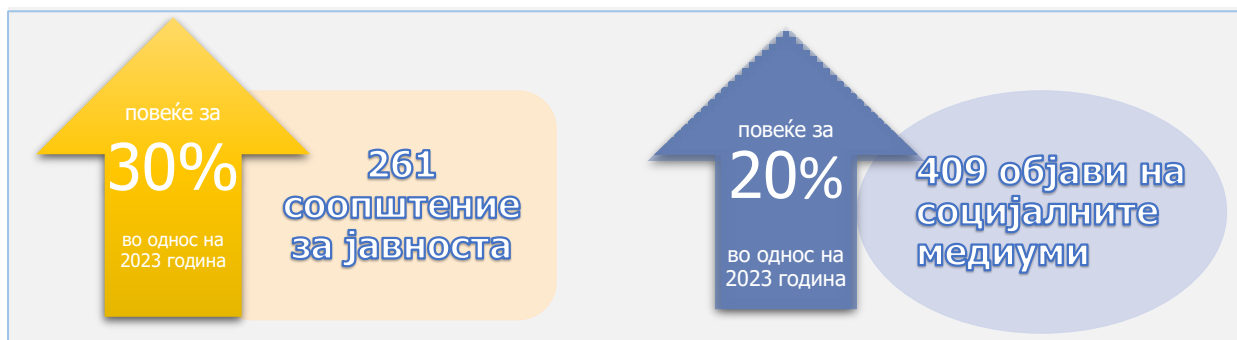
Во текот на 2024 година, се продолжи со билатералната техничка соработка на НБРСМ со централните банки од ЕУ, заради зајакнување на институционалниот капацитет на Народната банка и за нејзина подготовка за влез во ЕСЦБ. Народната банка оствари билатерална техничка соработка и со централните банки од регионот, при што беа разменети искуства во однос на улогата и обврските на централните банки во евроинтеграциските процеси. Исто така, Народната банка и натаму остварува успешна соработка со институциите на Групата на Светската банка, коишто се значајна меѓународна организација којашто обезбедува поддршка во клучните области на работењето на Народната банка.

Стратегиска цел 6 – Зголемена транспарентност и отчетност

И во 2024 година, Народната банка покажува **голема посветеност на транспарентноста и отчетноста**, преку засилена комуникација со јавноста, медиумите, банкарскиот сектор, академската заедница, невладиниот сектор и другата целна јавноста. Притоа, комуникацијата со јавноста се одвиваше на секојдневно ниво обрнувајќи особено внимание на разбирливоста и целисходноста. Главниот канал на

¹⁰¹ Овој проект е финансиран од ИПА III и во него учествуваат Дирекцијата за статистика и Дирекцијата за платни системи во соработка со Секторот за ИТ.

комуникација беше интернет-страницата каде што се поставуваат соопштенијата за јавноста, информациите и податоците поврзани со надлежностите на Народната банка.

Поголема комуникациска активност беше забележана за време на традиционалната [Годишна меѓународна конференција](#), којашто привлече истакнати учесници од финансиската сфера, вклучувајќи гувернери на централни банки и експерти. Темата на Конференцијата беше поврзана со централните банки во комплексен свет, со акцент на независноста на централните банки и управувањето со ризиците. Во рамките на годишната конференција беше остварена поголема комуникација со јавноста, како од Народната банка, така и од учесниците на Конференцијата, коишто дадоа висока оценка за Народната во однос на нејзините напори за зачувување на макроекономската стабилност.

Покрај комуникацијата преку соопштенијата, Народната банка организира две работилници посветени на новите технологии и предизвиците од нив, поточно на киберотпорноста, којашто се вбројува во најголемите закани на денешницата.¹⁰² Преку бројни едукативни активности и дигитални кампањи, Народната банка придонесува за финансиската писменост на јавноста, како и за едукација од областа на музејското работење. Покрај ова, се објавуваат инфографики коишто служат за визуализација и за доближување на статистичките податоци и други релевантни информации од пошироката јавност. Вклученоста на различните целни групи придонесе за проширување на опсегот на јавноста на која ѝ се обраќа Народната банка.

[Годишните финансиски извештаи на Народната банка за 2023 година](#), подготвени во согласност со МСФИ и одобрени од Советот на Народната банка, заедно со мислењето од независниот надворешен ревизор, на 3 април 2024 година беа објавени на интернет-страницата на Народната банка и во „Службен весник на Република Северна Македонија“. Исто така, во согласност со одредбите од Законот за Народната банка, на 27 март 2024 година беа доставени до четирите институции: претседателот на Република Северна Македонија, Собранието на Република Северна Македонија, претседателот на Владата на Република Северна Македонија и министерот за финансии.

Народната банка во рок од десет работни дена по завршувањето на секој календарски месец изготвуваше и објавуваше биланс на состојба со состојба на крајот на тој месец на интернет-страницата од Народната банка и го доставуваше и до министерот за финансии, во согласност со Законот за Народната банка.

¹⁰² Работилница со **претставниците на банкарскиот сектор**, на која се зборуваа за потребата од соработка и развивање глобални стандарди за киберотпорност на финансискиот сектор, зајакнување на регулативната рамка, размена на информации и искуства и зголемување на дигиталната писменост и свесност за ризиците на корисниците на финансиските услуги. Покрај ова, се организира и **работилница за дигитализацијата на финансиските услуги и нивната примена во банкарскиот сектор**, на којашто **новинарите** имаа можност да се обучат за подобро разбирање на заканите и мерките коишто се преземаат за зајакнување на киберотпорноста.

На квартална основа на состаноци на Комитетот за управување на активата и пасивата на Народната банка (КУАП) се разгледуваа и се анализираа извештаите за остварувањето на Финансискиот план и Планот за инвестиции во основни средства за 2024 година, се предлагаа мерки за подобро остварување на плановите и се одобруваа извештаите за понатамошно разгледување и информирање на Советот на Народната банка.

Во текот на 2024 година беше унапредена [интернет-страницата на Народната банка во делот на финансиската стабилност](#) преку значително проширување на опфатот на информации за значењето на финансиската стабилност, поставеноста на макропрудентната политика, надлежностите на Народната банка и макропрудентните инструменти, со што се придонесе за подобро информирање на јавноста. За унапредување на **транспарентноста и навременото информирање на пазарните учесници**, беше изготвен и усвоен нов Индикативен календар за редовните монетарни операции, којшто ќе се носи на редовна годишна основа. Во рамките на годишните активности, Народната банка и натаму работи на унапредување на интерната комуникација, преку воведување нови содржини во интерниот е-весник, како и вклучување поголем број вработени со нивни теми и интереси. Преку активности коишто вклучуваат едукација, транспарентност и иновации, Народната банка во 2024 година постави **високи стандарди во информирањето во централното банкарство**. Со своите напори за зајакнување на комуникацијата, таа и натаму се залага за стабилен и инклузивен финансиски систем.

[Функцијата за стратегија и оперативни ризици](#) како втора линија во рамките на [Канцеларијата за стратегија и превенција](#) е надлежна за организација и спроведување на процесот на стратегиско планирање. Остварувањето на [стратегиските цели](#) и на [поставената мисија и визија](#) на Народната банка се одвиваше преку [програмските активности и проекти](#)¹⁰³. Редовно се известуваше за постигнатите резултати, преку [извештаите за извршувањето на Програмата за работа](#) што овозможи следење и оцена на резултатите и ефективноста на преземените мерки и активности, како и понатамошно **зајакнување на транспарентноста и отчетноста**. Во април 2024 година, Советот на Народната банка го усвои [Извештајот за работата на Народната банка за 2023 година](#) во чиј состав е [Извештајот за извршувањето на Програмата за работа во 2023 година](#)¹⁰⁴. Во однос на проектите за развој на софтвер, редовно се следи нивниот статус на остварување и за него Функцијата стратегија и оперативни ризици известува на седниците на НОИС (Надзорниот одбор за информацискиот систем на Народната банка¹⁰⁵).

¹⁰³ Програмата за работа за 2024 година, покрај во текстуален формат беше изработена и во [форма на презентација](#) којашто се постави на интернет-страницата на Народната банка заради зголемување на транспарентноста и запознавање на јавноста со активностите на Народната банка за 2023 година.

¹⁰⁴ Дел од содржината на Извештајот се прикажува преку инфографики заради унапредување на начинот на информирање за работењето на Народната банка и негово приближување до пошироката читателската публика.

¹⁰⁵ НОИС ги поставува стратегиските насоки и приоритети во областа на информатичката технологија и сигурноста на информацискиот систем на Народната банка, го надгледува развојот и спроведувањето на стратегиските планови за сигурноста на информацискиот систем, врши разгледување и одобрување на интерната регулатива за спроведување на Политиката за сигурност на информацискиот систем, на приоритетите и на поголемите инвестиции во информатичката технологија, го следи статусот на поголемите ИТ-проекти и ги анализира и ги одобрува барањата за исклучоци од Политиката за сигурност на информацискиот систем. Начинот на работа на НОИС е уреден со деловник за работа.

Во мај 2024 година, Советот на Народната банка го усвои новиот [Стратегиски план на Народната банка за периодот 2025 – 2027 година](#) којшто е унапреден според најдобрите централнобанкарски практики и по примерот на неколку централни банки. Стратегискиот план на Народната банка е поставен под мотото „Централна банка којашто придонесува за градење стабилна, одржлива и зелена економија“, со што воедно се утврдија главните области на коишто посветено ќе работи во следните три години. При изработката на Стратегискиот план се зеде предвид динамичното окружување, новите предизвици и можностите од трендовите на глобалната сцена. Покрај традиционалните надлежности во областите на спроведувањето на монетарната политика, стабилноста на банкарскиот систем, управувањето со девизните резерви, економските истражувања и статистиката, ефикасноста на платниот систем и управувањето со готовината, особен акцент е ставен на справувањето со трендовите коишто се развиваат и коишто ќе ги обликуваат овие законски функции во наредните години. Затоа, проактивно се утврдени [пет стратегиски области](#) со цел да се овозможи поголем придонес за одржлив и инклузивен раст на македонската економија, поддржувајќи ја нејзината зелена и дигитална транзиција.

Народната банка заради остварувањето на стратегиските цели утврдени со [Стратегискиот план 2025 – 2027 година](#) ја подготви [Програмата за работа за 2025 година](#) со која се дефинираа редовните работни процеси и активности поврзани со проектите коишто овозможуваат воведување промени во работењето од аспект на зголемувањето на ефикасноста, квалитетот, транспарентноста и сигурноста, усогласување со новите законски барања и со меѓународните стандарди.

Програма за работа 2025 година

Библиотеката и архивот на Народната банка, во текот на 2024 година, ги извршуваа редовните активности поврзани со работните процеси коишто се однесуваат на библиотечното и архивистичкото работење. [Библиотечниот фонд](#) беше збогатен со нова стручна литература, првенствено со изданија на централните банки од други држави и меѓународни институции и организации. Каталогизацијата на изданијата во системот COBISS.MK придонесе за поголема информираност и достапност на стручната литература до корисниците. Активностите за претплати на пристапи до стручни списанија и бази до податоци беа остварени во предвидените рокови и според потребите на вработените. [Архивскиот фонд](#) беше збогатен со дигитализиран архивски материјал од работењето на Народната банка како извештаи, материјали од седници и

фото- и видеоматеријали од различни настани. Во соработката со Државниот архив, беа разгледани и анализирани информативните средства за архивскиот материјал коишто беа служеа за подготовките за претстојните истражувања.

Во текот на 2024 година, во [Музејот на Народната банка](#) се изведуваше истражувачката работа без прекини, се изработуваше музејска и конзерваторска документација, се извршуваа процесите на конзервација и реконзервација и повторно се воспостави системот за законски пропишаното водење фотодокументација. Музејот ги одбележа Меѓународниот ден на музеите и Европските денови на културното наследство, а заврши и отпечатувањето на публикацијата „В/редности и вредности: Транскрипти“.

[Јавните набавки](#) се спроведуваа транспарентно и навремено заради непречено функционирање и работење на Народната банка, а притоа со водење сметка за рационално користење на средствата на Народната банка. Постојано се следеа измените на законските и подзаконските акти во областа на јавните набавки и обезбедување усогласеност во работењето со законската регулатива од оваа област. Во текот на 2024 година, Народната Банка како [општествено одговорна институција](#) спроведе две постапки за донирање ИТ-опрема, и тоа: 68 персонални компјутери и 18 преносливи компјутери (лаптоп).

Стратегиска цел 7 – Финансиска едукација и инклузија

Во согласност со определбата за [зајакнување на заштитата на потрошувачите](#), Народната банка продолжи со активностите за обезбедување ефективна и висококвалитетна институционална заштита на правата на корисниците на банките и другите финансиски институции, заради натамошно зајакнување на довербата на граѓаните во финансиските институции. За оваа цел, постојано се следат европските трендови заради заштита на потрошувачите, се работи на унапредување на регулативната рамка во оваа област, што е предуслов за воспоставување ефикасен систем за заштита на потрошувачите.

Во текот на 2024 година, во една банка се изврши теренска контрола во областа на заштитата на потрошувачите, каде што се согледани сите аспекти од работењето во делокругот на заштита на потрошувачите, а се спроведоа и три вонтеренски хоризонтални контроли. Во регистарот, уредно беа евидентирани и беше одговорено на вкупно 233 поплаки (за 17,7% повеќе во однос на 2023 година) поднесени од корисници на банкарски услуги. Исто така, се изработи годишен [Извештај за поплаките кон банките и штедилниците](#).

[Финансиската писменост](#) е основа за успешна иднина и важен фактор за личен развој. [Финансиската едукација и инклузија](#) е една од стратегиските цели на Народната банка, којашто преку постојано зголемување на опфатот на населението од различни целни групи придонесува кон унапредување на финансиската писменост во земјава. Во текот на 2024 година, Народната банка засилено ги извршуваше активностите за организација на настани за финансиска едукација и вклученост, изработка и објавување едукативни материјали, зголемена комуникација со јавноста, заради подигнување на финансиската свест и писменост, што ќе овозможи повисок степен на финансиска вклученост на населението.

Организација на настани во доменот на финансиската едукација

Денови на финансиската писменост

1. Отворен ден на Народната банка
2. Едукативни онлајн презентации на три теми, коишто ги следеа над 150 ученици и професори од средните училишта:
„Во светот на финансиите – Финансиска едукација за средношколци“
„Заштитни елементи на македонските пари“
„Платежна сметка со основни функции“
3. Организиран студентски час „ФИНФИТ“ на следниве теми:
„Монетарната политика на Народната банка“
„Улогата и значењето на статистичките податоци на Народната банка“
„Младите и финансиската едукација“ во соработка со Клубот „Алпбах Македонија“

Во периодот од 26 до 28 ноември 2024 година се одржа осмото издание на **Деновите на финансиската писменост**, коишто ги организираат финансиските регулаторни институции, во соработка со приватниот финансиски сектор. Настанот е наменет за финансиска едукација на населението, вклучително и на возрасните, со цел да се подигне нивото и општата свест за финансиската писменост.

Целта на Народната банка е да ги поттикне младите да

инвестираат во својата иднина, истакнувајќи ја важноста на раната финансиска едукација, со што ќе им ја олесни пристапноста до финансиските услуги и ќе ги развие нивните финансиски вештини. Народната банка активно учествува и ја поддржува Македонската банкарска асоцијација (МБА) во изведувачкото на активностите поврзани со Европскиот квиз на парите со што придонесува за зголемување на финансиската писменост кај младата популација во земјата.

Европски квиз на парите

Пријавени 1.055 ученици и 100 ментори од 82 основни и средни

Трето место во Европа на нашите претставници

Во соработка со Македонската банкарска асоцијација, КХВ и со поддршка од Министерството за финансии и Министерството за образование и наука

Глобална недела на парите

На тема „Заштитете ги вашите пари, обезбедете ја вашата иднина“

Организаирани едукативни предавања за основни и средни училишта, остварена и посета и презентација за една градинка

КОНКУРС НА УЧЕНИЦИ ПО ПОВОД ДЕНОТ НА ШТЕДЕЊЕТО

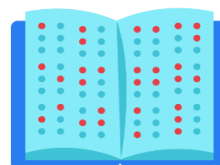
Вкупно 645 ученички трудови, од кои:

136 литературни творби – песни,
168 литературни творби – раскази и 341 ликовна творба – цртежи

Конкурс за учениците од основното образование на тема: „Штедењето – наша навика и наша потреба“

Конкурс за учениците од средното образование на тема: „Финансиската едукација на младите- основа за подобро управување со парите и заштита од финансиски измами во новото дигитално време“

Народната банка ги зајакнува активностите за подобрување на животот на лицата со попреченост преку олеснување на пристапот до финансиски услуги. За таа цел централната банка изработи **Насоки за поголемо вклучување на лицата со попреченост како потрошувачи во банкарскиот сектор**, коишто опфаќаат поголемо олеснување на физичкиот пристап до локациите и поставување дигитални платформи, вклученост при осмислувањето на банкарските производи, како и подобра информираност на овие корисници на банкарски услуги. Народната банка изработи и испечати 165 примероци на брошурата со Брајова азбука наменета за лицата со оштетен вид со наслов „Права на лицата со оштетен вид како потрошувачи на финансиските услуги“. Во декември 2024 се одржа презентација на Насоките и Брошурата во Народната банка пред претставниците на банките и надлежните институции.

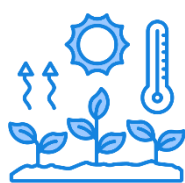
Една од мерките и активностите во Стратегијата за финансиска едукација и финансиската инклузија 2021 – 2025 година претставува и **едукацијата и вклученоста на жените** како посебна целна група заради нивно соодветно едуцирање и подобро информирање од областа на финансиите. За таа цел, во март 2024 година, Народната банка и Европската банка за обнова и развој

потпишаа Меморандум за соработка за примената на Кодексот за финансирање на жените претприемачи во нашата земја.

Народната банка, заедно со другите финансиски регулатори, на 28 мај 2024 година ја организира [шестата редовна работна средба](#) на претставниците од регулаторните институции, приватниот и граѓанскиот сектор за следење на спроведувањето на Стратегијата за финансиска едукација и финансиска инклузија. На средбата, заради придобивките од користењето на посредувањето како еден од најдобрите начини за решавање спорови, беше одржано предавање на тема: „Медијацијата како алатка за ефикасно и економично решавање на спорите, вклучително и во областа на финансиите“, од страна на претседателката на Асоцијацијата за поддршка на медијацијата при Стопанската комора на Северна Македонија. [Седмата работна средба](#) на работната група за следење на спроведувањето на Стратегијата се одржа на 10 декември 2024 година во просториите на Народната банка, на заеднички настан со ИНФЕ-ОЕЦД, на кој присуствуваа претставници од приватниот и граѓанскиот сектор од нашата земја. На настанот, беа споделени искуства околу спроведувањето на стратегиите за финансиска едукација и финансиска вклученост во неколку земји, заради поставување на рамката на новата среднорочна стратегија во оваа област во земјава за следниот петгодишен период.

Редовно се остварува комуникација и соработка со институциите на Координативното тело за финансиска едукација и финансиска инклузија (КТ) за тековните активности поврзани со втората фаза на Проектот ТА ИНФЕ-ОЕЦД 2023-2027¹⁰⁶. Во рамките на Планот на активности на КТ, беше изработен Годишниот извештај за активностите на Координативното тело и на финансиските регулатори во доменот на финансиската едукација и финансиската вклученост во 2023 година и табеларниот преглед за спроведените активности во 2023 година.

Стратегиска цел 8 – Зголемена свесност за климатските промени и придонес за зелена одржлива економија

Народната банка проактивно управуваше со ризиците од климатските промени преку низа активности и монетарните мерки, придонесувајќи кон поттикнувањето на зеленото финансирање и зголемување на свесноста за климатски промени. Во центарот на внимание беа јакнењето на отпорноста и капацитетите на банкарскиот систем за **управување со климатските ризици** и зголемувањето на неговиот потенцијал за поддршка на зелената трансформација на економијата.

Се воспоставија услови за прибирање редовни податоци за зеленото кредитирање во рамките на Кредитниот регистар на Народната банка, што ќе овозможи подлабоки анализи за зеленото кредитно портфолио. [Прегледот на зелени показатели](#) којшто содржи три групи показатели, и тоа: 1) Животна средина и енергетика, 2) Климатски ризици и 3) Зелени финансии **се објавува и редовно се ажурира**. Во согласност со светските трендови за одржливо финансирање, Дирекцијата за теренска супервизија ја вклучи процената на **изложеноста на банките кон климатските и еколошките ризици** како дел од супервизорските активности, а во извештаите за

¹⁰⁶ Главата цел на втората фаза е поддршка за земјите во подобрувањето на нивото на финансиска писменост на населението преку утврдување и спроведување на домашните стратегии и политики за финансиска писменост, како и при изработката на анализи, извештаи и препораки за градење на институционалните капацитети.

банкарскиот систем и за финансиската стабилност се објавуваат анализи на изложеноста на банкарскиот систем на ризиците од климатските промени.

Народната банка започна со **известување за изложеноста на климатски ризици на девизните резерви** и ефектот од инвестициите во зелени обврзници според меѓународно прифатените стандарди, а истовремено го сподели своето искуство со обелоденување на активностите поврзани со климатските промени со членките на мрежата за раззеленување на финансиски систем (NGFS¹⁰⁷). Значењето на одржливото инвестирање беше зголемено со понатамошен раст на учеството на инструментите со коишто се финансираат зелени, одржливи или социјални проекти во девизните резерви. Во подзаконската регулатива за управување со девизните резерви се вклучи можноста за земање предвид на заложбата на Народната банка поврзана со придонесот за зелена одржлива економија, зголемена свесност за климатските промени и социјална одговорност.

Во текот на годината, постојано се следеа новините во меѓународни рамки поврзани со управувањето со ризиците предизвикани од климатските промени, вклучувајќи ги и новините во меѓународните стандарди за одржливо известување, и тоа:

Членство во подгрупите на мрежата за раззеленување на финансискиот систем (NGFS)

Вклученост во иницијативата за изработка на т.н. зелена таксономија

Оцена на ризиците кај банките поврзани со климатските промени – започната е техничка соработка и спроведени се обуки од „ФИНСАК“ (World Bank Financial Sector Advisory Center)

Следење на ризиците од климатските промени – завршена е првата фаза од проектот со Светската банка за развивање методологија за климатскиот стрес-тест

Народната банка активно придонесуваше во работата и исполнувањето на целите на **Мрежата за раззеленување на финансискиот систем (NGFS)** коишто опфаќаат напори за зајакнување на глобалниот одговор заради остварување на задачите поставени со Парискиот договор и унапредување на улогата на финансискиот систем при управувањето со ризиците и мобилизирањето капитал за финансирање на одржливиот развој¹⁰⁸. Членството на Народната банка во мрежата за раззеленување на финансиски систем (NGFS) претставува можност за градење на интерниот капацитет во делот на климатските ризици и нивното вградување во работењето, но и можност за давање придонес кон воспоставување на најдобрите практики од оваа област, коишто треба да ги следат централните банки во светски рамки.

Еколошките, социјалните и управувачките фактори (ЕЦГ), за кои некогаш се сметаше дека имаат споредно значење, добиваат централна улога во процесот на донесување одлуки и управувањето со ризиците. Во последниот квартал од 2024 година, Народната банка беше домаќин на две работилници за градење и унапредување на капацитетите поврзани со влијанието на еколошките, социјалните и управувачките фактори (ЕЦГ), ризици и можности¹⁰⁹ како основа за одржливо работење и општествена

¹⁰⁷ The Network of Central Banks and Supervisors for Greening the Financial System.

¹⁰⁸ Придонесот на Народната банка во 2024 година вклучуваше учество во изработката на два технички документа од подгрупата за одржливо и одговорно инвестирање (Sustainable and responsible investment) и Водич за обелоденување на ризиците и можностите поврзани со климатските ризици за централните банки, од подгрупата за обелоденување на активностите поврзани со климатските промени (Central banks' own disclosure of climate-related and environmental risks).

¹⁰⁹ Работилниците беа организирани под покровителство на „Инвестицискиот фонд за зелен раст“, во соработка со експерти од „Ернст и Јанг“.

одговорност. [Првата работилница](#) имаше за цел да ги зајакне капацитетите на централната банка со знаење и алатки за одржливи практики, во согласност со меѓународните стандарди и регулативи. Целта на [втората работилница](#) беше да се зајакнат капацитетите на централната банка за повеќеслојните влијанија на ЕСГ, при што се стави акцент на регулаторните, известувачките и супервизорските практики во управувањето со климатските ризици.

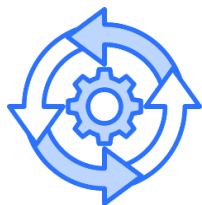
Стратегиска цел 9 – Зајакнување на управувањето со ризиците на ниво на Народната банка

Управувањето со ризиците е неопходен елемент на доброто [корпоративно управување](#) коешто придонесува за ефикасно и ефективно остварување на поставените стратегиски цели, мандат и визија.

Финансиските ризици¹¹⁰ на коишто е изложена Народната банка во најголем дел се во доменот на инвестициите на девизните резерви на Република Северна Македонија, а можат да произлезат и од спроведувањето на монетарните операции¹¹¹.

Редовно се следеше и се известуваше за изложеноста на Народната банка на [оперативните ризици](#) и активно се спроведуваа утврдените мерки, коишто имаат за цел да обезбедат намалување на потенцијалните оперативни ризици. Со годишната процена на оперативните ризици се следи профилот на ризик на Народната банка во однос на оперативните ризици, како и стратегиите и мерките за справување со оперативните ризици заради заштита од настаните коишто можат да влијаат врз остварувањето на целите, финансискиот резултат и репутацијата на Народната банка. Комитетот за управување со оперативните ризици редовно годишно го известуваше Комитетот за ревизија и Советот на Народната банка за изложеноста кон оперативни ризици. Народната банка постојано работи на унапредување на капацитетот за управување со оперативните ризици, примена на најдобрите меѓународни практики и следење на новините во областа на оперативните ризици коишто се одвиваат преку меѓународното здружение [МРГОР](#)¹¹², како и преку соработка и техничка помош со други централни банки¹¹³. Редовно се преземаат активности за унапредување на процесот за управување со оперативните ризици, подигање на свеста на вработените за управување со оперативните ризици и културата за ризиците во секојдневното работење преку постојана консултација со вработените.

Во текот на 2024 година беа спроведени тестирања на плановите за непрекинатост на 18 критични работни процеси, беше извршено ажурирање на плановите за непрекинатост на работните процеси, а **Годишниот извештај за спроведување на политиката за непрекинатост на Народната банка** и новиот ажуриран **План за обезбедување непрекинатост на Народната банка** беа разгледани и усвоени од страна на Кризниот штаб. Направена е анализа и детален акциски план за унапредување на отпорноста во работењето на платниот систем во банката, коишто беа

¹¹⁰ Финансиските ризици претставуваат ризик од потенцијални финансиски загуби.

¹¹¹ Изложеноста на поединечните типови финансиски ризици коишто произлегуваат од управувањето со девизните резерви е опишана во главата VI од овој извештај и стратегиската цел 4.

¹¹² Меѓународната работна група за оперативен ризик (IORWG – International Operational Risk Working Group) е посветена на унапредување на управувањето со оперативниот ризик во централнобанкарската дејност.

¹¹³ Се изврши надградба на центарот за услуги (сервис-деск) за сигурносни инциденти за можност за прибирање податоци за сите инциденти поврзани со оперативните ризици, што е препорака од мисијата на ММФ за унапредување на корпоративното управување и процена на заштитните мерки (Safeguards Assessment).

разгледани и усвоени од Советот на Народната банка и Кризниот штаб. За **зајакнување на оперативната отпорност на ИТ-системите** во Народната банка, воведен е Центар за безбедносни операции (SOC – Security Operations Center) во согласност со претходно донесената стратегија. Со техничка помош од Светската банка продолжија активностите за постигнување повисок степен на оперативна и киберотпорност на системот МИПС преку унапредување на капацитетите заради документирање и воведување стандардни оперативни процедури во областите утврдени при самопроцената на киберотпорноста на Народната банка, како и користење платформи за следење на најновите киберзакани во реално време, особено во рамките на финансискиот сектор, соработка со останатите членови на платформата, како и увид во трендовите за киберсигурноста, како што е платформата ФС-ИСАЦ¹¹⁴. Се спроведе и тестирање на 295 вработени за препознавање на злонамерни е-пораки коишто содржат измами (англ. phishing), по што за вработените кои не ги препознаа овие типови напади се спроведе обука. Канцеларијата за стратегија и превенција активно учествуваше на полугодишните состаноци организирани од страна на Глобалната група за киберотпорност¹¹⁵.

Заради подигнување на свеста на вработените за **сигурноста на информацискиот систем и заштитата на личните податоци** во текот на 2024 година беа спроведени интерни обуки за вкупно 288 вработени, обуки за примената на прописите за заштита на личните податоци за 49 вработени во соработка со Агенцијата за заштита на личните податоци, а новите вработени поминаа обука за кибербезбедност наменета за вработените во јавната администрација и вработените во приватниот сектор и се стекнаа со соодветни сертификати¹¹⁶. Воедно, се спроведоа и обуки за безбедност на **класифицираните информации** на 96 овластени лица. Исто така, ефикасно се управуваше со пријавените инциденти, а **Годишниот извештај за евидентирани инциденти во 2023 година** беше разгледан и усвоен на седница на НОИС на Народната банка.

Во текот на 2024 година беа дадени вкупно 124 писмени мислења за примена на прописите за заштита на личните податоци и 22 мислења за примена на прописите за безбедност на класифицирани информации. Воедно, усогласена е интерната регулатива поради донесувањето нови или измени во постојните прописи за заштита на личните податоци и за безбедност на класифицираните информации. Спроведени се планираните контроли за усогласеноста во работењето со прописите за заштита на личните податоци за 2024 година, при што беше изработен **Годишен извештај за усогласеноста на Народната банка со прописите за заштита на личните податоци**, којшто по претходно усвојување од страна на Комитетот за ревизија, беше усвоен од Советот на Народната банка. Исто така, целосно се завршени контролите на усогласеноста во работењето со прописите за **безбедност на класифицираните информации** планирани за 2024 година, а извештаите од спроведените контроли се доставени до гувернерот.

Во 2024 година, согласно **Политиката за усогласеноста на Народната банка и воспоставената етичка рамка**, Народната банка спроведуваше активности за

¹¹⁴ ФС-ИСАЦ (Financial Services Information Sharing and Analysis Center) е организација која овозможува споделување информации и анализи за кибербезбедноста помеѓу финансиските институции.

¹¹⁵ Глобалната група за киберотпорност (GCRG - Global Cyber Resilience Group) при Центарот за координација за киберотпорност (**CRCC - Cyber Resilience Coordination Centre**) на Банката за меѓународни порамнувања (BIS - Bank of International Settlement)

¹¹⁶ Обуката за вработените и за менаџерскиот и раководниот персонал се спроведе на онлајн порталот за едукација при Националниот центар за одговор на компјутерски инциденти МКД-ЦИРТ.

соодветна и доследна примена на регулативата, зајакнување на усогласеноста и интегритетот, како и подигнување на свеста за значењето на усогласеноста во секојдневното работење.

Функцијата усогласеност во **Канцеларијата за стратегија и превенција**, преку своето дејствување, обезбедуваше превентивна поддршка и спроведуваше активности за зајакнување на усогласеноста и институционалниот интегритет на ниво на банка. Оваа функција, **преку објективно и независно мислење/препорака за соодветна примена на регулативата за усогласеност¹¹⁷ и регулативата со која се уредува работењето на Народната банка**, придонесе за законито и етичко усогласено работење. Најголемиот дел од превентивните активности во 2024 година беа поврзани со зајакнување на усогласеноста и интегритетот на ниво на институција, при што беа дадени **121 правно мислење поврзани со законската регулатива којашто го засега работењето на Народната банка и актите коишто ги носи Народната банка и 49 мислења во врска со примената на регулативата за усогласеност.**

Во поглед на подигнување на свеста за значајноста и важноста на регулативата за усогласеност, особено на правилата коишто ги уредува **Етичкиот кодекс** на Народната банка, се спроведоа **едукативни активности за сите вработени, како и засебни тематски едукации соодветно на потребите во работењето.** Покрај ова, на редовна основа се **следеше и се известуваше за предлог/нацрт законската регулатива на Собранието, ЕНЕР и новодонесената законска регулатива објавена во „Службен весник на РСМ“.** Воедно, во извештајниот период се спроведоа **процени на ризикот од корупција и проверки на усогласеноста на работењето со прописите.**

Внатрешната ревизија, како трета линија ги оценуваше и придонесуваше за подобрување на процесите на управување со ризиците, на внатрешните контроли и на процесот на управување во Народната банка, преку примена на пристап заснован врз ризици. Во текот на 2024 година, се спроведоа сите планирани ревизорски активности во врска со извршувањето на редовните ревизии, проверките и процесот на следење на дадените препораки. Во рамките на Програмата за осигурување на квалитетот и унапредување на работењето на Дирекцијата за внатрешна ревизија (ДВР) се донесе: нова Политика за внатрешна ревизија и нов Правилник за работата на ДВР произлезени од новите Меѓународни стандарди за внатрешна ревизија, се спроведе периодично самооценување на работењето на ДВР на соодветноста на интерните акти на ДВР, се продолжи со активностите за унапредување на ИТ-ревизиите и се спроведе постојан професионален развој¹¹⁸. Годишната програма за работа на внатрешната ревизија за 2025 година, како и Среднорочната програма за работа на внатрешната ревизија, за периодот 2025 – 2027 година беа одобрени од Комитетот за ревизија и од Советот на Народната банка.

¹¹⁷ Етички кодекс, Закон за Народната банка на РСМ, прописите од областа на корупцијата и судир на интереси, заштитено внатрешно пријавување, дискриминација, заштита од вознемирување на работното место и други прописи, како и Колективниот договор на ниво на Народната банка на РСМ.

¹¹⁸ Обуки за новите стандарди за внатрешна ревизија во организација на меѓународниот Институт на внатрешни ревизори, семинари во организација на ММФ за мисиите за оцена на состојбите во финансискиот систем во централните банки, посета на семинар на тема „Ревизија од идната генерација за централна банка: Динамика на моделот три линии“ во организација на централните банки на Холандија и Ерменија.

Редовните програмски активности поврзани со **сметководственото евидентирање, сметководствените политики и финансиското известување**, како и со планирањето и контролата во 2024 година се извршуваа навремено и во согласност со утврдените рокови и законски прописи. Народната банка, во 2024 година, му посвети особено внимание на остварувањето на проектите со кои се унапредува **сметководствениот систем на Народната банка**, и тоа: воспоставување Интегриран сметководствен систем ИСС – Главна книга, подготовка на ново апликативно решение за излезните фактури, надградба на апликацијата за интегрирано материјално работење и надградба на апликацијата за планирање. Во врска со **физичкото обезбедување и техничкото одржување**, активностите за превентивното и инвестициско одржување на објектите се одвиваше на редовна основа, со што се обезбеди потребната техничка поддршка за непрекинат тек на останатите работни процеси, одржување на соодветното ниво на безбедност и противпожарна заштита и обезбедување непрекинатост во работењето.

Во рамките на активностите поврзани со **управувањето со правниот ризик**, постојано се обезбедуваше правна поддршка во работата на Народната банка преку изготвување и контрола на општите и поединечните правни акти, давање правни мислења за прашањата поврзани со работењето на Народната банка, правни совети за начинот на примена на законските прописи, правна поддршка при толкувањето на прописите, начинот на спроведување правни постапки, како и поддршка во работата на Советот на Народната банка и Извршниот одбор. Воедно, се обезбедуваше и поддршка за заштитата на правата и интересите на Народната банка пред надлежните судови и институции во земјата, како и во имотно-правните работи и располагањето со недвижниот имот. Во текот на 2024 година, низ правната поддршка се дадени правни мислења за: 17 предлог законски текстови, 228 општи или поединечни правни акти, 322 договори, 802 акти од областа на јавните набавки и 357 други видови документи. Исто така, во текот на 2024 година, се дадени 157 правни мислења, за прашања поврзани со работењето на Народната банка.

Институционален капацитет 1 – Интегритет и доверба во националната парична единица

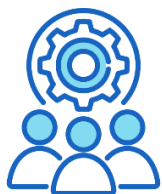

Во текот на 2024 година, Народната банка на редовна основа **ги снабдува банките и центрите за готовина со книжни и ковани пари** одржувајќи ги ефикасноста и стабилноста на воспоставениот систем на снабдување со готовина. Во согласност со своите законски надлежности и овластувања, Народната банка го спроведуваше и **надзорот на снабдувањето со книжни и ковани пари кај банките и центрите за готовина** преку целосни теренски и вонтеренски контроли, со анализи на податоците коишто банките и центрите за готовина ги доставуваат во согласност со регулативата на Народната банка. На редовна основа се вршеа и останатите активности како што се: обработката на готовината којашто ја враќаат банките и центрите за готовина, продажбата на нумизматичкиот материјал, продажбата на пригодни ковани пари и ковани пари за колекционерски цели, експертизите на сите доставени сомнителни книжни и ковани пари и замената на книжните и кованите пари коишто по своите карактеристики се несоодветни за оптек или не се повеќе законско средство за плаќање.

Активностите во доменот на спроведување на стандардизираната платформа за обука на кадрите на банките и центрите за готовина за проверка на автентичноста и соодветноста на парите за оптек, како и остварувањето на националниот план за обука,

во согласност со препораките од спроведениот лесен твининг-проект „Јакнење на капацитетите на системот за борба против фалсификување евра“, се спроведуваат со редовна динамика¹¹⁹.

Институционален капацитет 2 – Човечки ресурси

Народната банка, во текот на 2024 година, дополнително го унапредува процесот на управување со човечки ресурси со оглед на структурните поместувања на пазарот на труд и сè поголемиот предизвик за привлекување и задржување врвни и талентирани кадри, особено во специјализираните области¹²⁰. За таа цел, Народната банка инвестира во обучување на вработените со нови вештини, заради зајакнување на човечкиот потенцијал и капитал којшто ќе обезбеди подготвеност за идниот развој и предизвиците во банкарството и финансиите.

За оваа цел, беше спроведена обука за управување со податоците (SQL) заради унапредување на знаењето во областите на дигитализацијата, автоматизацијата и науката за податоци. Беа одржани и обуките за развој на менаџерските вештини на оперативните раководители, со што е овозможен развој на менаџерските вештини и понатамошно водење позитивна (асертивна) и ефективна комуникација со колегите, начини за мотивација на вработените, решавање проблеми и методите и правилата за донесување одлуки. Активностите во врска со стручното усовршување на вработените, приправничкиот стаж, практичната работа, менторството се спроведуваа на редовна основа. Исто така, во текот на 2024 година се работеше на обезбедување и прием на работници, на соодветната организациска поставеност, воведување новини за подобрување на правата од работен однос, управување со потенцијалот, знаењата и високо ново на ангажираност на вработените, заради остварување успешни резултати и додадена вредност во работата.

Институционален капацитет 3 – Информатички систем

Информатичкиот систем на Народната банка се одржуваше на сигурно и стабилно ниво, заради непречено функционирање и редовно спроведување на задачите во рамките на сопствените работни процеси, при што беа извршени над 5.800 ИТ-услуги за корисниците на ИТ-системот на Народната банка. Народната банка постојано вложува во одржувањето стабилен информатички систем и негова постојана надградба, како и поголема автоматизација и дигитализација на работните процеси во услови на брза промена на информатичката технологија. Во текот на 2024 година се работеше на редовно одржување на околу 180 интерно развиени апликации, подобрување на нивните функционалности, како и развивање нови апликативни решенија заради унапредувањето на работењето во банката, усогласување со промените во законските и интерните акти и навремено решавање инциденти за обезбедување непрекината работа на системите.

¹¹⁹ Во 2024 година се одржани десет обуки за работниците на банките и центрите за готовина и две обука за претставниците на институциите вклучени во борбата против фалсификувањето евра.

¹²⁰ Економско истражување, статистика, супервизија, решавање проблеми на банки, ЕСГ-практиките за одржливо работење (животна средина, општествени прашања и управувањето), информатичка технологија и управувањето со човечките ресурси.

Информатичкиот систем се зајакна со воведување на СОЦ (Security Operations Center)¹²¹, со што ќе се зголеми безбедноста и подобро (со повеќе информации и 24 часа на ден) ќе се следат сигурносните настани и инциденти. Покрај тоа, беа завршени и повеќе други активности за зајакнување на информатичкиот систем на банката, како што се: подобрена алатка за чување на изворниот код, воведување алатка за динамичко тестирање на безбедноста на апликациите, воведување нов огнен ѕид со зголемен број функционалности за безбедност, замена на катни мрежни преклопници во мрежата ЛАН на Народната банка, воведување контрола на сметките со високи привилегии (ПАМ) итн.

Институционален капацитет 4 – Статистички податоци

Статистичките податоци се клучен елемент за подготовка и носење правилни одлуки од страна на носителите на економските политики. Во текот на 2024 година, постојано се прибираа, се изготвуваа и се објавуваа статистички податоци, соопштенија и текстови со статистички содржини од доменот на екстерните, монетарните статистики и статистиката на финансиските сметки, во согласност со Календарот за објавување податоци. Се продолжи со активностите за унапредување на квалитетот на статистичките податоци, коишто се однесуваа, во најголем дел, на проектните активности за збогатување на сетот податоци расположливи за корисниците, како и за унапредување на комуникацијата со известувачите и корисниците на статистички податоци. Во октомври 2024 година, се започна со објавување нов сет квартални податоци за консолидираните финансиски сметки, состојби, со цел Народната банка да биде во чекор со европските статистички барања.

Активно се работеше и на понатамошен развој на електронското известување за потребите на екстерните статистики и така се започна со електронски прием на обрасците за вложувања во и од странство и се зголеми електронското известување за прометот врз основа на кредитни работи со нерезиденти.

Институционален капацитет 5 – Истражувачка дејност

Народната банка продолжи со поддршката на своите **истражувачки активности**, коишто придонесуваат за унапредување и збогатување на научноистражувачката дејност на домашен и меѓународен план. Во текот на 2024 година, се работеше на истражување на врската помеѓу цените на нафтата и храната, како и на документирање на најновите унапредувања на моделот МАКПАМ. Беа направени и анализи поврзани со ефектите од монетарната политика, дијагностика на инфлацијата, геоекономската фрагментација, примената на вештачката интелигенција како нов предизвик за економиите и подготвеноста на домашните компании за исполнување на регулаторните барања поврзани со зелената агенда. Во август 2024 година, работниот материјал под наслов [„Преглед на новиот калибриран модел ДСГЕ за економијата на Северна Македонија“](#) беше објавен во реномираната серија работни материјали на ММФ. Ова претставува прв труд од нашата институција којшто се објавува како работен материјал на ММФ, со што се дава важен придонес во афирмирањето на Народната банка во меѓународни рамки и во јакнењето на нејзината аналитичка инфраструктура, доближувајќи ја до стандардите на централните банки од развиените економии.

¹²¹ Центар за безбедносни операции од областа на ИТ.

Народната банка, во 2024 година, продолжи со квартално организирање на [Клубот на истражувачите](#), каде што се презентираат и се разгледуваат работни материјали и истражувачки трудови на релевантни теми. Во 2024 година, беше доделена и [Годишната награда](#) за млади истражувачи за најдобар труд од областа на макроекономијата и банките и банкарските системи.

Прилог 1 : Изложеност на климатски ризици и ефектите од одржливото инвестирање на девизните резерви

Втора година по ред даваме осврт на пристапот на Народната банка кон одговорното и одржливо инвестирање, преземените и планираните активности во овој домен, давајќи пример за останатите инвеститори во Република Северна Македонија, а имајќи предвид дека транспарентноста во однос на изложеноста на климатските ризици влијае врз носењето инвестициски одлуки. Прилогот опфаќа четири аспекти: организациска поставеност; стратегија; управување со ризиците; и мерки и цели¹²².

Организациска поставеност

Почнувајќи од 2022 година, Народната банка јавно се обврза да ја развива свесноста за климатските промени, како една од најголемите светски закани. Имено, како општествено одговорна институција, во стратегиските цели беше наведено и давањето придонес кон создавањето „зелена“ и одржлива економија, што во крајна линија би обезбедило унапредување на квалитетот на животот на граѓаните и подобрување на нивниот животен стандард. Имено, во Стратегискиот план 2022 – 2024 година, свесноста за климатските промени и придонесот за зелена одржлива економија се вбројува за првпат во една од деветте стратегиски цели на Народната банка.

Народната банка настојува да ги исполни стратегиските цели преку сите свои активности, вклучувајќи го и управувањето со девизните резерви како една од нејзините законски дефинирани задачи. Имено, општата рамка за управување со девизните резерви се дава со Законот за Народната банка, каде што јасно се дефинирани намените на девизните резерви и принципите при нивното управување – сигурност, ликвидност и профитабилност. Заради директно поврзување на стратегиските цели со мандатот на Народната банка за управувањето со девизните резерви, во Политиката за управување и инвестирање на девизните резерви, во којашто се разработува институционалната рамка за оваа функција, се дефинира дека „при управувањето со девизните резерви може да се земе предвид и заложбата на Народната банка поврзана со придонесот за зелена одржлива економија, зголемена свесност за климатските промени и социјална одговорност, без притоа да се нарушат принципите на сигурност, ликвидност и профитабилност“. Со ова експлицитно наведување на климатските промени и социјалната одговорност во подзаконската регулатива се поддржува одговорно и одржливо инвестирање, истовремено утврдувајќи го приоритетот на целите коишто треба да се исполнат при управувањето со девизните резерви. Задачите коишто произлегуваат од оваа заложба се дел од среднорочните и краткорочните планови на Народната банка, односно Стратегискиот план и Годишната програма за работа.

¹²² Опфатот е во согласност со препораките на Работната група за финансиски обелоденувања поврзани со климатските промени (англ. Task Force on Climate-related Financial Disclosures - TCFD) и насоките за климатски финансиски обелоденувања за централни банки на Мрежата за зелен финансиски систем (англ. Network for Greening the Financial System – NGFS).

Притоа, организациската структура на одговорното и одржливо финансирање е идентична со постоечката рамка за управување со девизните резерви и има четири нивоа на одлучување. *Советот на Народната банка* донесува Политика за управување и инвестирање на девизните резерви, а оперативните аспекти подетално се регулираат во Правилата за управување и инвестирање на девизните резерви коишто ги носи *Извршниот одбор*. *Комитетот за инвестирање* е одговорен за следење и надзор на сите процеси на управување и инвестирање на девизните резерви, што го опфаќа и процесот на вградување аспекти од климатските промени во процесот на инвестирање. *Дирекцијата за операции на финансиските пазари* оперативно го спроведува управувањето со девизните резерви, во чиешто рамки се носат инвестициски одлуки за вложување во инструменти на меѓународните финансиски пазари, вклучувајќи ги и оние коишто придонесуваат кон залошбата за зелен финансиски систем.

Стратегија

Климатските промени и преминот кон зелена економија создаваат финансиски ризици и економски последици, коишто можат да имаат влијание врз вредноста на девизните резерви, односно врз пазарната вредност на инструментите во коишто се инвестираат девизните резерви, што е од материјално значење за Народната банка, имајќи предвид дека девизните средства имаат значајна улога во остварувањето на основните функции на Народната банка.

Остварувањето на целта на Народната банка да ја зголеми свесноста за климатските промени и да придонесе за зелена одржлива економија во делот на управувањето со девизните резерви се состои од две групи активности. Од една страна, се преземаат мерки за зголемена свесност за климатските промени преку идентификување на материјалните ризици поврзани со климатските промени на коишто се изложени девизните резерви, а од друга страна, придонесот за зелена одржлива економија се остварува преку инвестирање во таканаречени „зелени обврзници“, односно хартии од вредност за коишто издавачот се обврзува добиените средства да ги инвестира во проекти коишто придонесуваат за зазеленување на економијата.

Климатските ризици по својата природа се долгорочни ризици, односно се очекува дека ефектот од климатските промени ќе се оствари во повисок обем на подолг рок. Од таа причина, анализирано по типови пласмани и инвестиции, материјалноста од ефектот на климатските промени врз девизните резерви се согледува кај инвестициите во хартии од вредност. Хартиите од вредност во коишто се инвестираат девизните резерви во поголем дел се со релативно кратко времетраење, но новите инвестиции во 2024 година беа насочени и кон средните рочности (околу 5 години), што и понатаму соодветствува со ниската толеранција за каматен ризик. Оттука, подолгорочните инвестиции коишто произлегуваат од одговорното инвестирање во голем дел се насочуваат кон делот од инвестициското портфолио за коешто постои цврста намера да се чува до достасување, што заради начинот на сметководствена евиденција, овозможува заштита од привремената променливост на цените на инструментите. Народната банка ги зема предвид и краткорочните ефекти од климатските промени (до 12 месеци), преку нивниот можен придонес за промена на пазарната вредност на инструментите во коишто се инвестираат девизните резерви. Ваквата инвестициска

стратегија упатува на повисока изложеност на транзициски ризици¹²³ од климатските промени, коишто се пократкорочни по природа, во споредба со физичките ризици¹²⁴.

Во своите активности насочени кон придонесот за зелена одржлива економија, Народната банка при управувањето со девизните резерви сè уште не ја зема предвид изложеноста на климатските ризици при носењето инвестициски одлуки, односно не се водени од емисијата на јаглерод диоксид, имајќи ги предвид предизвиците при исполнувањето на повеќекратните цели со инвестирањето. Имено, инвестицискиот универзум е ограничен на инструменти од земјите и финансиските институции коишто ги задоволуваат строгите критериуми на сигурност и ликвидност, а избегнувањето на изложеноста кон определена држава којашто се смета за голем „загадувач“ (особено од аспект на потрошувачката, каде што најразвиените економии се рангирани најлошо), може да ја промени посакуваната изложеност од аспект на кредитен ризик. Пониската ликвидност на одржливите обврзници на секундарниот пазар се согледува при активностите за зголемување на изложеноста кон овие хартии од вредност, а се должи на понискиот износ на примарна емисија во споредба со традиционалните обврзници, како и склоноста на инвеститорите да ги чуваат до достасување. Од друга страна, побарувачката најчесто ја надминува понудата, така што одржливите обврзници можат без поголеми тешкотии да се продадат на секундарниот пазар за конкурентна цена во тековните пазарни услови. При инвестирањето во зелени обврзници треба да се земе предвид и евентуалното „откажување“ од дел од приносот (англ. green premium - greenium). Имено, заради високата побарувачка, овие инструменти постигнуваат повисока цена, односно носат релативно понизок принос во споредба со ист тип традиционални инструменти (рочност и издавач). Анализите покажуваат дека државните зелени обврзници издадени од земјите од еврозоната во изминатите три години имаат принос понизок за околу 3 базични поени просечно до достасување во однос на традиционалните обврзници, што во услови на тековните номинални приноси не претставува значителна разлика. Од средината на 2024 година, оваа премија е дополнително намалена, така што приносите се речиси на исто ниво со традиционалните обврзници. Следствено, приносите коишто ги нудат зелените обврзници се пазарни приноси коишто се во согласност со принципот на профитабилност на девизните резерви¹²⁵.

Народната банка при инвестирањето на девизните резерви се насочува кон таканаречените „решенија“ за емисијата на стакленички гасови, придонесувајќи за помала емисија на светско ниво. Во таа смисла, активностите насочени кон придонесот за зелена одржлива економија се состојат во инвестирање во т.н. „зелени обврзници“, со коишто се финансираат проекти коишто придонесуваат за зазеленување на економијата. Гледано пошироко, одговорното инвестирање во рамките на девизните резерви опфаќа не само финансирање „зелени“ проекти, туку и проекти поврзани со активности коишто имаат придонес за т.н. социјални фактори (пр. човекови права), како и одржливи проекти, со коишто треба да се постигнат повеќе цели насочени и кон еколошки, и кон социјални ефекти. Во текот на 2024 година се засилија заложбите за одговорно инвестирање, преку постојано зголемување на учеството на овие хартии од вредност во рамките на девизните резерви.

¹²³ Транзициските ризици се последица на приспособувањето на општествата и економиите кон „зелено“ работење. Тие произлегуваат од новововедените закони, прописи и политики (пр. цената за јаглерод диоксид), новите технологии и иновации, ризиците од казни за непочитување на прописите и промената во склоноста на потрошувачите.

¹²⁴ Физичките ризици се последица на климатските промени и можат да произлезат од зголемиот интензитет и зачестеност на природните катастрофи (акутен ризик) и/или од постепено менување на климатските услови, како што е пораст на температурите (хроничен ризик).

¹²⁵ Во Политиката за управување и инвестирање на девизните резерви е уредено дека профитабилноста, односно остварувањето поврат од инвестициите, се остварува со цел да се постигне конкурентна пазарна стапка на поврат на девизните резерви, соодветна со целите на инвестирањето и поставените ограничувања за ризикот.

Оперативната рамка за управување со девизните резерви уште во 2022 година се приспособи со цел да се прошират можностите за одговорно и одржливо инвестирање. Имено, во Правилата за управување и инвестирање на девизните резерви максималната рочност на хартиите од вредност за коишто не е назначен начинот на користење на средствата од емисијата може да изнесува најмногу 10 години, додека за хартиите од вредност со коишто се финансираат одржливи и социјално одговорни проекти максималното ограничување на рочноста е 15 години. Со оваа одредба се прошируваат можностите за инвестирање во овој тип обврзници, коишто вообичаено се издаваат на подолг рок (заради подолгата рочност на проектите со коишто треба да се влијае врз еколошките и климатските фактори) и се овозможува полесен пристап до инструментите за оваа цел, имајќи предвид дека најголемиот дел од инвестирањето се врши при примарна емисија на хартиите од вредност. Во 2024 година рамката за управување со девизните резерви дополнително се унапреди преку воведување експлицитна определба за земање предвид на заложбата на Народната банка за зелена одржлива економија, зголемена свесност за климатските промени и социјална одговорност.

Народната банка пристапува кон градење на интерниот капацитет за вградување на аспектите од климатските промени во своето работење. Во делот на управувањето со девизните резерви, стратегијата е обука на вработените преку повеќе надворешни насочени обуки, насоки за самостојна надградба, стекнување меѓународни сертификати за одржливо инвестирање и вмрежување со меѓународни институции специјализирани за аспектите на климатските промени во инвестирањето. Последиците од климатски промени се светски феномен. Затоа, ефективноста на политиката за справување со климатските промени и разбирањето на климатските ризици не се ограничени само на домашната економија. Инвестирањето на девизните резерви, особено инвестициите во „зелени обврзници“, подразбира поддршка на светско ниво. Од друга страна, светското делување е најефикасно кога се спроведува на координиран начин на меѓународно ниво. Во делот на управувањето со девизните резерви, колективните напори за озеленување на финансискиот систем на Народната банка се согледува преку членството во Мрежата за зелен финансиски систем и активниот придонес кон работата на оваа мрежа.

Управување со ризиците

При управувањето со девизните резерви, покрај на конвенционалните финансиски ризици, Народната банка е изложена и на ризици поврзани со климатските промени, коишто се идентификуваат и се следат независно од останатите ризици коишто произлегуваат од управувањето со девизните резерви, но исто така можат да имаат влијание врз промената на пазарната вредност на инструментите во рамките на девизните резерви, особено на подолгорочните инвестиции. Ризиците поврзани со климатските промени сè уште се согледуваат како релативно помалку материјални во споредба со традиционалните финансиски ризици, имајќи предвид дека ефектот од климатските промени би се остварил на подолг рок. Процесот на управување со овие ризици започна во 2023 година со нивна идентификација, следење и мерење, додека последната фаза – управување со ризиците и нивно вградување во инвестициските одлуки би следела со прифаќањето на најдобрите практики во овој дел.

При идентификувањето на ризиците поврзани со климатските промени, Народната банка им посветува внимание посебно на физичките и транзициските ризици, не земајќи ја предвид меѓусебната поврзаност на овие ризици. Притоа, користи квалитативен и квантитативен пристап. Квалитативниот пристап за идентификување и процена на ризиците поврзани со климатските промени вообичаено се применува кај

физичкиот ризик, при што врз основа на географски мапи коишто покажуваат проектирана фреквенција на настанување на посебните акутни ризици, се карактеризираат регионите по степенот на ризик и следствено, инвестициите чишто издавачи потекнуваат од тој географски регион. Со оваа методологија за идентификување и процена на ризикот се гледа нанапред, односно се проектира чувствителноста на физички ризик којшто произлегува од климатските промени, преку анализа на сценарио во којашто најчесто се земаат предвид три клучни периоди (2030 година, 2050 година и 2080 година). Квалитативниот пристап за анализа на физичките ризици се смета за соодветен, имајќи предвид дека сè уште не постои општоприфатен квантитативен показател за изложеност кон овој тип ризик. И покрај тоа, Народната банка прави обиди за мерење на изложеноста на физички ризик преку историските податоци за монетарната штета од настанување акутен физички ризик. Засновањето на изложеноста на физички ризици на историски податоци е почетна основа за анализа на потенцијалното влијание на идните настани врз вредноста на девизните резерви, со претпоставка дека зачестеноста и материјалната штета ќе се зголемуваат. Од друга страна, транзициските ризици се мерат со примена на квантитативниот пристап, преку препорачаните вообичаени показатели за емисија на гасови, поединечно за посебните типови инструменти, при што се користат историски податоци (гледање наназад). Притоа, се имаат предвид ограничувањата за ваквиот начин на процена на ризиците. Имено, статичкиот податок дава слика во една временска точка, при што не ја зема предвид веројатноста или ефикасноста за идните настани или планови.

Податоците коишто се користат при идентификувањето и процената на ризиците поврзани со климатски промени во најголем дел се јавно достапни, а се користат и податоци од информативен сервис. Еден од главните предизвици е расположливоста на податоците, а онаму каде што има расположливи податоци, основна слабост е недостигот на стандардизирани и конзистентни методологии.

Мерки и цели

Народната банка ги мери физичките и транзициските ризици поврзани со климатските промени.

Сè уште нема општоприфатен стандард за мерењето на физичките ризици. Неколкуте предложени пристапи се фокусираат на мерење на акутните ризици (физички ризици коишто произлегуваат од зголемениот интензитет и зачестеност на екстремни временски непогоди коишто произлегуваат од климатските промени), за коишто постојат слободно достапни податоци. Народната банка го мери физичкиот ризик за изложеноста кон државни¹²⁶, регионални, државно гарантирани хартии од вредност и инструменти со очекувана државна поддршка (коишто сочинуваат 61% од девизните резерви), каде што има најдиректна поврзаност на издавачот и географската област изложена на физички ризик. Во однос на мерењето на идната патека на физичките ризици, се користат мапи за визуализација на поединечните фактори на ризик, што дава слика за материјалноста на овие фактори во однос на географската структура на девизните резерви. Притоа, Народната банка има најголема изложеност кон европските држави за кои моделите укажуваат на зголемен физички ризик како резултат на поплави, шумски пожари и прелевање вода во регионите покрај море.

¹²⁶ Иако не се класифицирани како државни хартии од вредност, во пресметките за физички ризик се вклучуваат и хартиите од вредност издадени од Европската Унија како наднационален издавач, заради директната поврзаност на издавачот и географската област изложена на физички ризик.

Мерењето на транзициските ризици¹²⁷, коишто произлегуваат од процесот на приспособување кон економија со ниска емисија на гасови, се врши преку изложеноста на инвестициите и портфолијата на емисии на стакленички гасови, или потесно, на јаглерод диоксид, како гас којшто се емитува во највисок обем и најдолго опстојува во атмосферата.

Заради долгорочниот карактер на климатските ризици, анализирано по типови пласмани и инвестиции, материјалноста од ефектот на климатските промени врз девизните резерви се согледува кај инвестициите во хартии од вредност (со мерките се опфатени 68% од девизните резерви). Следствено, од мерењето на климатските ризици се исклучуваат пласманите на тековните сметки, краткорочните депозити кај деловните банки и златото. Заради различниот пристап при мерењето на ризиците, изложеноста на климатски ризик се прикажува засебно за хартиите од вредност издадени или гарантирани од држави, регионални влади и агенции со очекувана државна поддршка (групирани како една категорија – држави), меѓународните институции, деловните банки и колатерализираните хартии од вредност¹²⁸. Заради достапноста на податоците, изложеноста на ризик за меѓународните финансиски институции се пресметува само за 59% од хартиите од вредност, додека другите инструменти се опфатени речиси целосно.

Вкупната емисијата на јаглерод диоксид којашто произлегува од инвестициите во државни хартии од вредност во 2024 година, мерена и според производствениот и потрошувачкиот пристап е повисока во споредба со 2023 година, како резултат на повисокото ниво инвестиции во овој тип хартии од вредност. Доколку се примени нормализирана мерка за анализа, пондериран просечен интензитет на емисија на јаглерод диоксид (емисијата на јаглерод диоксид за еден милион инвестиција), што е вообичаено за оцена на ризиците коишто произлегуваат од климатските промени, се забележува намалување во однос на претходната година при примена на производствениот пристап, а речиси непроменето ниво на емисија според потрошувачкиот пристап. Истиот заклучок важи и за емисиите коишто произлегуваат од инвестициите во хартии од вредност издадени од меѓународни институции. Од друга страна, интензитетот на емисијата на јаглерод диоксид којшто произлегува од инвестициите во деловни банки е зголемен за 8 пати.

Табела

Мерки за изложеност на девизните резерви на транзициски климатски ризик во 2024 и 2023 година¹²⁹

Девизни резерви 2024		Државни, регионални, државно гарантирани хартии од вредност и инструменти со очекувана државна поддршка		Хартии од вредност издадени од меѓународни институции		Хартии од вредност издадени од деловни банки	Колатерал изирани хартии од вредност
		Производств ен пристап	Потрошувачк и пристап	Производств ен пристап	Потрошувачк и пристап		
Износ на средствата (мил. евра)	2024	2.896		314		309	
	2023	1.933		142		192	95
WACI (tCO ₂ e/мил. евра) опфат на податоци (%)	2024	96 (100%)	9 (100%)	106 (59%)	9 (59%)	8 (100%)	
	2023	131 (100%)	9 (100%)	139 (43%)	9 (43%)	0,9 (88%)	3,4 (100%)

¹²⁷ Изборот на мерки е во согласност со најдобрите практики поставени од Работната група за финансиски обелоденувања поврзани со климатските промени (TCFD), Партнерството за сметководствено евидентирање на емисијата на јаглерод за финансиски институции (англ. Partnership for Carbon Accounting Financials - PCAF) и Мрежата за зелен финансиски систем (NGFS).

¹²⁸ На крајот на 2024 година немаше инвестиции во колатерализирани хартии од вредност.

¹²⁹ Описот на мерките за изложеност на климатски ризици и за ефект од инвестирање во одржливи обврзници е даден во Прилогот 3 кон [Годишниот извештај за 2023 година](#).

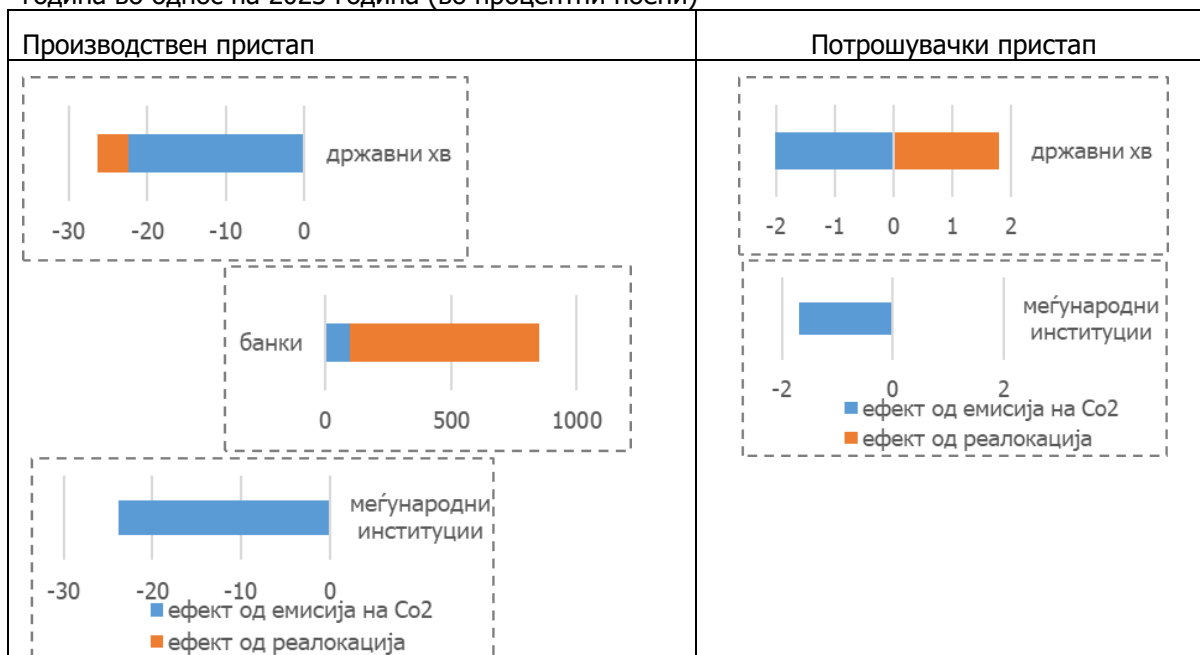
Вкупна емисија на CO ₂ (tCO ₂ e) опфат на податоци (%)	2024	279.389 (100%)	402.157 (100%)	19.513 (59%)	28.583 (59%)	269 (100%)	
	2023	252.493 (100%)	316.359 (100%)	8.517 (43%)	11.224 (43%)	76 (100%)	171 (100%)
Јаглероден отпечаток (tCO ₂ e/мил. евра) опфат на податоци (%)	2024	96 (100%)	139 (100%)	106 (59%)	155 (59%)	0,9 (100%)	
	2023	131 (100%)	164 (100%)	139 (43%)	183 (43%)	0,4 (100%)	1,8 (100%)

Промената на изложеноста на девизните резерви на транзициски климатски ризик може да се анализира преку два фактора: ефектот од промената на емисијата на јаглерод диоксид од страна на издавачите и ефектот од прераспределба, односно пренасочување на инвестициите во други издавачи.

Според анализата, пондерираниот просечен интензитет на емисија на јаглерод диоксид кај државните хартии од вредност според производствениот пристап е намален за 26%, во споредба со 2023 година, при што 22 процентни поена се должат на намалувањето на емисијата на издавачите во однос на бруто домашниот производ, додека 4 процентни поени се должат на нови инвестиции во издавачи коишто имаат пониска емисија на јаглерод диоксид. Иако за истите инструменти ефектот мерен преку потрошувачкиот пристап е неутрален, анализирано по компоненти, намалувањето на емисијата на издавачите по глава на жител придонесло позитивно за намалување на просечниот пондериран интензитет на емисија за 2 процентни поена, но насоченоста кон нови издавачи коишто имаат повисока емисија по глава на жител целосно го надоместува овој позитивен ефект. Имајќи предвид дека од категоријата меѓународни институции, климатските ризици се мерат само за хартиите од вредност издадени од Европската Унија, како наднационален издавач, ефектот од намалување на емисијата целосно се должи на намалената емисија на овој издавач во 2024 година, мерена според производствениот и потрошувачкиот пристап. Интензитетот на емисијата на стакленички гасови е повеќекратно зголемен кај изложеноста кон деловните банки. Притоа, најголем е ефектот на избор на деловни банки коишто имаат повисока емисија на јаглерод диоксид во однос на приходите, односно имаат повисока изложеност кон климатски ризици.

Графикон

Придонес кон промената на пондерираната просечна емисија на јаглерод диоксид во 2024 година во однос на 2023 година (во процентни поени)

Извор: Сопствени пресметки на НБРСМ според податоци од Светската банка и податоци од ГКБ (Global Carbon Budget 2024) обработени од „Светот низ податоци“ (Our World in Data).

Табела

Мерки за изложеноста на референтните портфолија на транзицискиот климатски ризик

Референтни портфолија 2024	Референтно портфолио во однос на коешто се управува со девизните резерви (државни хартии од вредност)		Земји од Г7 (учеството е пропорционално на големината на БДП на секоја земја членка)	
	Производствен пристап	Потрошувачки пристап	Производствен пристап	Потрошувачки пристап
Износ на средствата (мил. евра)	2.896		2.896	
WACI (tCO ₂ e/мил. евра)	88	9	156	13
опфат на податоци (%)	(100%)	(100%)	(100%)	(100%)
Вкупна емисија на CO ₂ (tCO ₂ e)	255.540	389.274	452.578	531.595
опфат на податоци (%)	(100%)	(100%)	(100%)	(100%)
Јаглероден отпечаток (tCO ₂ e/мил. евра)	88	134	156	184
опфат на податоци (%)	(100%)	(100%)	(100%)	(100%)

Извор: Сопствени пресметки на НБРСМ според податоци од Светската банка и податоци од ГКБ (Global Carbon Budget 2024) обработени од „Светот низ податоци“ (Our World in Data).

Доколку се анализира релативниот интензитет на емисијата на јаглерод диоксид којшто произлегува од инвестициите во државни хартии од вредност според производствениот пристап, се забележува дека портфолиото на Народната банка има повисока изложеност во споредба со референтното портфолио, но двете портфолија имаат речиси иста изложеност на транзициски ризик според потрошувачкиот пристап. Разликите во производствениот пристап произлегуваат од различниот состав на портфолијата. Имено, повисоката изложеност во однос на референтното портфолио во најголем дел произлегува од помалото учество на државен долг на Франција во портфолиото на Народната банка, имајќи ја предвид нејзината ниска емисија на јаглерод диоксид, во споредба со останатите земји кон коишто се изложени девизните резерви. Во споредба со портфолиото составено од државниот долг на земји членки на Г7, од друга страна, постои значително пониска изложеност на транзициски ризик, што

произлегува од отсуството на инвестиции во САД, којашто е застапена во најголем процент во портфолиото на Г7, каде што емисијата на CO₂ е значителна.

Покрај ризикот, Народната банка го мери и позитивниот ефект врз климатските промени од инвестирањето на девизните резерви. Ефектот се мери на делот од девизните резерви којшто се инвестира во обврзници со коишто се финансираат одржливи проекти и го определува придонесот на Народната банка кон постигнувањето на целта за премин кон зелена одржлива економија на светско ниво. На крајот на 2024 година, инвестициите на Народната банка во обврзници со коишто се финансираат зелени и социјални проекти изнесуваат 295,5 милиони евра во номинален износ (5,7% од девизните резерви), двојно повеќе во споредба со 2023 година. Од нив, 54% се зелени обврзници, а останатите се социјални и одржливи (хартии од вредност со коишто се финансираат проекти поврзани со климатските промени и социјалните аспекти). Најголемиот дел од обврзниците се издадени од меѓународни институции и држави.

Табела

Мерки за ефектот од инвестирањето во одржливи обврзници

	2023	2024
Учество на зелените обврзници во девизните резерви	1,6%	3,1%
Учество на социјалните обврзници во девизните резерви	0,8%	1,2%
Учество на одржливите обврзници во девизните резерви	0,4%	1,5%
Избегната емисија на CO ₂ за зелени обврзници (tCO ₂ e)	32.803	53.360
опфат на податоците (%)	(100%)	(100%)
Коефициент на ефектот од инвестициите во зелени обврзници	1,4	2,2
опфат на податоци (%)	(100%)	(96%)

Извор: Сопствени пресметки на НБРСМ според податоци од Светската банка и податоци од ГКБ (Global Carbon Budget 2024) обработени од „Светот низ податоци“ (Our World in Data).

Според расположливите податоци се проценува дека со инвестициите на Народната банка во хартии од вредност со коишто се финансираат проекти коишто придонесуваат за зазеленување на економијата, избегната е емисија на 53.360 тони јаглерод диоксид на годишно ниво. Оваа емисија е еднаква на просечната годишна емисија на јаглерод диоксид којашто на светско ниво отпаѓа на приближно 11.500 луѓе¹³⁰.

Со инвестициите во хартии од вредност со коишто се финансираат социјални проекти, Народната банка придонесла кон исполнување на сите седумнаесет одржливи развојни цели дефинирани од страна на Обединетите нации¹³¹.

Зголемувањето на свесноста за климатските промени и придонесот за зелена одржлива економија и натаму е меѓу целите на Народната банка. Имено, Стратегискиот план на Народната банка за периодот 2025 – 2027 година е поставен под мотото „централна банка којашто придонесува за градење стабилна, одржлива и зелена економија“. Кон остварувањето на оваа цел ќе се стреми и при управувањето со девизните резерви. Во таа смисла, за наредниот период се очекува задржување на

¹³⁰ Пресметано според интензитетот на емисијата на јаглерод диоксид врз основа на потрошувачката активност во светски рамки, којашто изнесува 37.294 милиони тони.

¹³¹ Одржливите развојни цели (SDG) се глобални цели дефинирани од страна на Обединетите нации, а опфаќаат 17 меѓусебно поврзани цели коишто претставуваат заеднички проект за мир и просперитет на луѓето и планетата, сега и во иднина. Се работи за следниве цели: отсуство на сиромаштија и глад, здравје и благосостојба, квалитетно образование, родова еднаквост, достапна и „чиста“ вода и енергија, пристапна работа и економски раст, индустрија, иновација и инфраструктура, намалување на нееднаквоста, одржливи места за живеење, одговорно производство и потрошувачка, климатска заштита, живот под водата и на земјата, мир, правда и силни институции.

учеството на хартиите од вредност со коишто се финансираат зелени, социјални и одржливи проекти, како најдиректен и мерлив придонес кон оваа цел. Овие инструменти би го сочинувале „зеленото“ портфолио во рамките на девизните резерви со што им се дава сигнал на издавачите за посветеноста на институцијата на борбата против негативниот ефект од климатските промени. Цврстата определба за одржување вакво тематско портфолио не ретко овозможува предност при распределбата на хартии од вредност на аукциите на примарен пазар, што е значајно имајќи предвид дека побарувачката за овој тип инструменти, коишто истовремено ги задоволуваат строгите критериуми за сигурност, често неколкупати ја надминува понудата. Од друга страна, треба да се земе предвид релативно долгата рочност на овие инструменти и ефектот врз изложеноста на каматен ризик, заради што при инвестирањето треба да се избере соодветен деловен модел за нивна евиденција и вреднување. Покрај посветеноста во делот на „решенијата“ за климатските промени, во наредниот период Народната банка ќе се насочи и кон управување со ризикот од климатските промени. Имено, за 2025 година се планира поставување соодветни цели за постигнување јаглеродно неутрални инвестиции на девизните резерви до 2050 година и изготвување транзициски план за следење на поставените цели. Притоа, треба да се има предвид дека најголемиот дел од инвестициите на Народната банка, според принципите на сигурност и ликвидност се насочени кон државните хартии од вредност од издавачи во еврозоната. Во таа смисла, исполнувањето на целите поврзани со намалувањето на климатските ризици коишто произлегуваат од управувањето на девизните резерви, се целосно зависни од исполнувањето на националните стратегии за придонес кон спречувањето на климатските промени од страна на државите во коишто можат да се инвестираат девизните резерви.

Листа на скратеници

Кратенките употребени во Извештајот го имаат следново значење:

НБРСМ	Народна банка на Република Северна Македонија
СЦ	Стратегиска цел
ИК	Институционален капацитет
ЕЦБ	Европска централна банка
ЕСЦБ	Европски систем на централни банки
ЕУ	Европска Унија
ДЕУ	Делегација на Европска Унија
МАКПАМ	Модел за анализа на политиките во Македонија
ИТ	Информатичка технологија
БДП	Бруто домашен производ
ММФ	Меѓународен монетарен фонд
ИПА	Инструмент за претпристапна помош
МСФИ	Меѓународни стандарди за финансиско известување
ИНФЕ-ОЕЦД	Меѓународна мрежа за финансиска едукација (International Network on Financial Education) Организација за економска соработка и развој
SQL	Структурен податочен јазик (Structured query language – SQL)
ЕНЕР	Единствен национален електронски регистар на прописи
СЕПА	Единствена област за плаќања во евра
ЕСГ	Еколошки, социјални и управувачки фактори
МБА	Македонска банкарска асоцијација
КХВ	Комисија за хартии од вредност
КУАП	Комитет за управување со активата и пасивата на Народната банка
НОИС	Надзорен одбор за информацискиот систем на Народната банка
МИПС	Македонски интербанкарски платен систем
СОЦ	Центар за безбедносни операции од областа на ИТ (Security Operations Center)
МРГОР	Меѓународната работна група за оперативен ризик (IORWG – International Operational Risk Working Group)
НГФС	Мрежа за раззеленување на финансискиот систем (The Network of Central Banks and Supervisors for Greening the Financial System)